

TAMPEREEN YLIOPISTO
Johtamiskorkeakoulu

MUUTTUVAT LUONNONEHDOT
OMAVARAISELINKEINOJEN MUOKKAAJINA LAOSIN
MAASEUDULLA

Ympäristöpolitiikka ja aluetiede
Pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2014
Ohjaaja: Yrjö Haila

Riikka Yliluoma

Tampereen yliopisto

Johtamiskorkeakoulu

YLILUOMA, RIIKKA: Muuttuvat luonnonehdot omavaraiselinkeinojen muokkaajina

Laosin maaseudulla

Ympäristöpolitiikan ja aluetieteen pro gradu-tutkielma, 100 sivua, 5 liitesivua

Toukokuu 2014

Tutkimus käsittelee ympäristönmuutosten vaikutuksia Laosin maaseudun elinkeinoihin. Pääosa laosilaisista on omavaraistaloudessa eläviä maanviljelijöitä. Vaikka Laos kuuluu vähiten kehittyneiden maiden joukkoon, sen talouskasvu on voimakasta ja perustuu luonnonvarojen hyödyntämiseen esimerkiksi vesivoiman tuotannossa.

Tutkimuksen tavoitteena on hahmottaa, miten luonnonehtojen muutokset vaikuttavat maaseudun omavaraisiin maanviljelyselinkeinoihin. Lisäksi mielenkiinnon kohteena on elinkeinojen sosiaalinen kestävyys muutostilanteissa ja se, miten elinkeinot ovat sopeutuneet muutoksiin. Tutkimuksen pyrkimyksenä on lähestyä esitettyjä kysymyksiä laadullisesta ja ymmärtävästä näkökulmasta ja tutkia ihmisten omia näkemyksiä. Teoreettista ymmärrystä on tarjonnut kestävien elinkeinojen näkökulma. Lisäksi keskeisiä käsitteitä ovat muutoskestävyys ja sopeutuminen.

Tutkimuksen kenttätö on tehty Fuangin alueella. Aineisto koostuu 20 yksilö-, ryhmä- ja kyläpääällikköhaastattelusta, jotka on tehty teemahaastattelun periaatteita noudattaen. Koska tutkimuskohde on länsimaisesta näkökulmasta vieras, on tutkimuseettisten seikkojen pohtiminen tärkeässä osassa. Aineiston analyysi on tehty teemoittelun avulla.

Veteen liittyvät ympäristönmuutokset ovat maaseudun elinkeinojen kannalta merkityksellisimpiä, sillä pääelinkeino riisinviljelyn onnistuminen riippuu riittävästä vedestä ja sateiden oikeasta ajoittumisesta.

Maaseudun elinkeinoihin eniten vaikuttaneet ympäristönmuutokset ovat johtuneet luonnonvarahankkeista. Fuangin alueelle rakennettu pato on aiheuttanut alueen pääjoen saastumisen, eikä jokivettä voida enää käyttää kotipuutarhan kasteluun, peseytymiseen tai kalastukseen. Metsähakkuut alueella ovat vaikeuttaneet metsätuotteiden, polttopuun ja rakennuspuun löytymistä.

Suurin muutos on kohdannut Phonsavathin kylän asukkaita, jotka on pakkosiirretty nykyiseen kylään entisen asuinalueen jäätyä patoaltaan alle. Pakkosiirto on vienyt asukkailta edellytykset harjoittaa omavaraisia luonnonvaraelinkeinoja, sillä asuinpaikaksi osoitettu alue ei suurelta osin sovellu maatalouskäyttöön.

Elinkeinojen sosiaalinen kestävyys ja kyky sopeutua muutoksiin ovat riippuvaisia kotitalouden toimeentulon ja koulutuksen tasosta. Köyhät kotitaloudet ovat erityisen haavoittuvaisia ympäristön muutoksille. Muutoskestävimmiksi elinkeinonsa näkevät ne, joilla on suhteellisen laaja elinkeinovalikoima. Ympäristömuutosten kohdatessa tyypillisin selviytymisstrategia on kulutuksen vähentäminen ja ruoan ostaminen. Sopeutumisstrategioita ei ole hyödynnetty proaktiivisesti, mutta passiivisesti muutoksiin on sopeuduttu etsimällä uusia resurssien lähteitä tai vaihtamalla elinkeinoja.

Ympäristömuutosten lisäksi Laosin maaseudun elinkeinohin vaikuttaa integroituminen markkinatalouteen. Näyttää selvältä, että tulevaisuudessa elinkeinot siirtyvät pois omavaraisuudesta kohti yhä kaupallisempaa viljelyä. Uudetkin elinkeinostrategiat perustuvat kuitenkin luonnonvarojen hyödyntämiseen. Voimistuvan ilmastonmuutoksen kontekstissa kestävien elinkeinojen saavuttamiseksi osan elinkeinoista tulisi olla luonnonvaroista riippumattomia.

Avainsanat: Laos, kestävät elinkeinot, ympäristön muutos, muutoskestävyys, sopeutuminen

Sisällys

1 JOHDANTO	1
1.1 Laos	2
1.1.1 Maantieteellistä ja historiallista taustaa	3
1.1.2 Maaseudun elinkeinot	7
1.1.3 Ympäristönmuutokset maaseudulla	13
1.2. Kehitysmatutkimus.....	15
1.3. Tutkimuskysymysten muotoutuminen	18
2 TUTKIMUKSEN KESKEISET KÄSITTEET	21
2.1 Kestävät elinkeinot.....	21
2.2 Kestävien elinkeinojen kehys.....	24
2.3 Elinkeinojen sosiaalinen kestävyys.....	27
2.3.1 Muutoskestävyys.....	27
2.3.2 Muutoskestävyyttä vahvistavat tekijät	29
3 KENTTÄTYÖ JA AINEISTON ANALYYSI	33
3.1 Aineiston kerääminen	33
3.1.1 Kenttätyö Fuangin alueella	35
3.1.2 Haastattelut	36
3.1.3 Reflektio kenttätyöstä	39
3.2 Aineiston analyysi teemoittelulla.....	42
3.3 Tapauskylät ja haastatellut	43
3.3.1 Padon vieressä sijaitseva Naxeng	44
3.3.2 Patojoen alajuoksun Sammuen	46
3.3.3 Hmong-kylä Nam Pung	48
3.3.4 Vuoristoinen Nong Por	50
3.3.5 Uudelleenasetuskylä Phonsavath.....	52
3.3.6 Haastatellut	54
4 YMPÄRISTÖNMUUTOSTEN VAIKUTUKSET ELINKEINOIHIN.....	57
4.1 Riisin viljely.....	58
4.2. Kotipuutarha ja kaupallinen viljely	61

4.3 Metsätuotteiden ja puun keräily	64
4.4 Kalastus ja jokituotteiden keräily.....	67
4.5 Kotitaloustyöt ja terveys	69
5 MUUTOKSISTA SELVIYTYMINEN	72
5.1 Selviytymis- ja sopeutumisstrategiat	72
5.2 Mahdollisuudet elinkeinojen vahvistamiseen	79
5.3 Näkemykset ilmastonmuutoksesta ja siihen sopeutumisesta	82
6 TULOSTEN TARKASTELUA	84
6.1. Muuttuvat luonnonolot omavaraiselinkeinojen heikentäjinä	84
6.2. Toimeentulo elinkeinojen sosiaalisen kestävyuden määrittäjänä	86
6.3. Passiivista sopeutumista muutoksiin.....	89
6.4. Markkinaintegraatio ja hallituksen kehityspolitiikka reunaehtojen asettajina	92
7 LOPUKSI.....	95
Lähteet.....	97

1 JOHDANTO

Laosin demokraattinen kansantasavalta eli Laos on Kaakkois-Aasiassa sijaitseva 6,8 miljoonan asukkaan valtio. Sen raja-naapureita ovat Burma, Thaimaa, Kambodža, Vietnam ja Kiina. Yhdessä nämä maat kuuluvat Mekong-joen alueeseen, ja niistä Thaimaa, Laos, Kambodža ja Vietnam ovat Suomen alueellisen kehitys yhteistyön painopistealueita (Suomen ulkoasiainministeriö 2010). Laos on alueen maista köyhin. Sen asukkaista köyhiä oli kansallisen määritelmän mukaan vuonna 2010 26 prosenttia. Laosin kansallinen köyhyysraja perustuu ravitsemukseen, ja sen mukaan henkilö on köyhä, mikäli hän saa päivässä ravinnostaan alle 2100 kilokaloria. Maan talouskasvu on ollut voimakasta, sillä vuonna 1992 köyhyysrajan alapuolella eli vielä 46 prosenttia väestöstä. Kooltaan Laosin on noin 237 000 neliökilometriä, joka on noin 70 prosenttia Suomen pinta-alasta. (CIA 2014.)

Laosissa ympäristöön ja toimeentuloon liittyy mielenkiintoisia yhtymäkohtia ja ristiriitoja. Suurin osa maaseudun väestöstä elää omavaraistaloudessa perinteisten ja suoraan luonnosta riippuvaisten elinkeinojen, kuten riisin ja puutarhan viljelyn sekä kalastuksen ja metsätuotteiden keräilyn, varassa. Laosissa on kuitenkin käynnissä siirtymä omavaraistaloudesta kohti rahataloutta, kun talous avautuu ja maa integroituu vahvemmin osaksi Kaakkois-Aasian markkinoita (Bouahom, Douangsavanha & Rigg 2004, 607). Laosin hallitus pyrkii talouskasvuun hyödyntämällä maan rikkaita luonnonvaroja. Hallituksen tavoitteena on köyhyyden poistaminen ja nouseminen pois vähiten kehittyneiden maiden joukosta vuoteen 2020 mennessä. Luonnonvaroihin nojautuva kasvupolitiikka näkyy maaseudun asukkaiden ympäristössä esimerkiksi monokulttuuristen plantaasien ja kaivoshankkeiden muodossa. Hallitus on asettanut tavoitteekseen laajamittaisen vesivoimatuotannon hyödyntämisen ja ”Kaakkois-Aasian voimalähteeksi” tulemisen. Suurten patorakennelmien ja jokien ekosysteemeihin puuttumisen on kuitenkin nähty uhkaavan maaseudun väestön vesistöihin ja jokiin perustuvia elinkeinoja. (International Rivers 2008, 6.) Suomalaisesta näkökulmasta patohankkeet ovat mielenkiintoisia, sillä suomalainen konsultti- ja insinööriyritys Pöyry on ollut mukana esimerkiksi vuonna 2011 valmistuneen Nam Ngum 2 -padon rakentamisessa (Pöyry 2013) ja erittäin kiistanalaisen, Mekongin pääuomaan sijoittuvan Xaiaburin padon evaluaatiossa ja rakentamisessa (International Rivers 2013).

Luonnonvarahankkeiden lisäksi voimistuva ilmastonmuutos muuttaa luonnonvaroihin perustuvien elinkeinojen reunaehdoja. Hallitusten välisen ilmastonmuutospaneeli IPCC:n (2007, luku 3)

arvioiden mukaan ilmastonmuutos tulee aiheuttamaan Kaakkois-Aasiassa esimerkiksi makean veden saatavuuden vähenemistä, tulvien lisääntymistä sekä luonnonvarojen ja ympäristön lisääntyvää kuormitusta, jota lisäävät myös kaupungistuminen, teollistuminen ja taloudellinen kasvu.

Tässä tutkimuksessa tarkastelen ympäristömuutosten vaikutuksia maaseudun elinkeinoihin Vientianen provinssissa, Fuangin alueella. Johdantoluvussa esittelen tutkimuksen taustaa. Aloitan tekemällä lyhyen katsauksen Laosin historiaan, maaseudun elinkeinoihin ja ympäristömuutoksiin. Seuraavaksi käsittelen kehitysmaatutkimusta. Luvun lopuksi esittelen tutkimuskysymykset ja niiden syntyyn johtaneen prosessin. Luvussa 2 käyn läpi tutkimuksen kannalta keskeiset käsitteet, joista valtaosa tulee kestävien elinkeinojen teoriasta. Muita tärkeitä käsitteitä ovat elinkeinojen muutoskestävyys ja muutoksiin sopeutuminen. Luvussa 3 käyn läpi aineiston keräämiseksi tekemääni kenttätyötä Laosissa ja esittelen tutkimuskylät. Luku 4 ja 5 ovat aineiston analyysiä ja luvussa 5 pohdin analyysin tuloksia teoreettisten käsitteiden ja aiemman tutkimuksen valossa. Viimeinen luku on varattu loppupohdintaan ja pro gradu -prosessin reflektointiin.

1.1 Laos

Seuraavassa lyhyessä katsauksessa Laosin maantieteeseen, historiaan, maaseudun elinkeinoihin ja ympäristömuutoksiin olen tukeutunut neljään päälähteeseen. Berliinin Humboldt-yliopistossa Aasian ja Afrikan yhteiskunnallisen tutkimuksen professorina toimivan Boike Rehbeinin kirja ”Globalization, Culture and Society in Laos” vuodelta 2007 käsittelee Laosin yhteiskuntaa ja sosiologiaa globalisaation kontekstissa. Yhteiskunnallista tilannetta valottaa myös historioitsija Martin Stuart-Foxin (2011) yhdysvaltalaiselle demokratiajärjestölle Freedom House kirjoittama katsaus Laosista. Stuart-Fox, joka nykyään on australialaisen Queenslandin yliopiston historian emeritusprofessori, on julkaissut Laosin historiaa ja yhteiskuntaa koskevaa tutkimusta 1980-luvulta asti.

Laosin maaseudun elinkeinojen tarkastelussa käytän apuna Kaakkois-Aasian elinkeinotutkimukseen erikoistuneen Singaporen yliopiston maantieteen professori Jonathan Riggin vuonna 2006 julkaistua artikkelia ”Forests, Marketization, Livelihoods and the Poor in the Lao PDR”. Elinkeinoja käsittelee myös vuonna 2004 julkaistu artikkeli ”Building sustainable livelihoods in Laos: untangling farm from non-farm, progress from distress”. Jonathan Riggin lisäksi sen kirjoittajia ovat Bounthong Bouahom ja Linkham Douangsavanha. Pääkirjoittaja Bounthong Bouahom työskentelee Laosin maatalouden ja metsäntutkimuslaitoksen (NAFRI) johtajana.

Kirjallisuuslähteiden ohella hyödynnän elinkeinojen ja ympäristömuutosten kuvailussa havaintojani kenttätyöstä. Tarkastelen jo tässä yhteydessä lähemmin Fuangin alueen elinkeinoja ja ympäristömuutoksia, jotta Laosin maaseudun fyysinen todellisuus hahmottuisi paremmin lukijalle.

1.1.1 Maantieteellistä ja historiallista taustaa

Laos sijaitsee Kaakkois-Aasiassa sisämaassa eikä sillä ole suoraa meriyhteyttä (kuva 1). Maan läpi virtaa kuitenkin Mekong-joki, joka on ja on ollut tärkeä osa Laosin kehitystä. Sen varrella sijaitsevat tärkeimmät kaupungit, väestön ja talouden keskittymät, kuten pääkaupunki Vientiane. Ilmasto joen varrella on trooppinen monsuuni-ilmasto, mutta suurin osa muusta maasta on vuoristoista ja kuuluu lauhkeaan vyöhykkeeseen. (Rehbein 2007, 4.) Trooppisessa monsuuni-ilmastossa toukokuusta lokakuuhun kestävä sadekausi vaihtelee marraskuusta huhtikuuhun kestävä kuivuuskauden kanssa.

Kuva 1 Laosin kartta johon merkitty tutkimusalue Fuangin suurpiirteinen sijainti. Lähde: CIA 2014.

Vuosina 1893–1953 Laos oli Ranskan siirtomaa ja osa Ranskan Indokiinaa yhdessä Vietnamin ja Kambodžan kanssa. Tänä aikana Laosista muodostui ensimmäistä kertaa kansallisvaltion tyyppinen valtio, jolle määriteltiin tarkat rajat. Ranskan siirtomaa-ajan tärkeimmäksi perinnöksi onkin nähty selvärajaisen kansallisvaltion syntyminen. Samalla syntyi perusta kapitalistiselle talousjärjestelmälle, byrokraattiselle hallintojärjestelmälle ja valtion johtamalle yhtenäiselle yhteiskunnalle, mikä toisaalta aiheutti levottomuuksia etnisten vähemmistöjen keskuudessa. (Rehbein 2007, 42–43.)

Pohja Laosin nykyiselle hallinnolle syntyi, kun Laosin kansan vallankumouspuolue (Lao People's Revolutionary Party, LPRP) syrjäytti siirtomaa-ajan jälkeisen monarkian ja perusti Laosin demokraattisen tasavallan joulukuussa 1975. Vietnamin sodan aikana (1955–1975) maa oli joutunut voimakkaiden Yhdysvaltain pommitusten kohteeksi. Maasta tuli marxistis-leninistinen yksipuoluevaltio. 1980-luvun loppupuolella Laos alkoi luopua puhdasoppisesta sosialismista. Vuonna 1986 esitellyn ”Uuden taloudellisen mekanismin” myötä maa- ja metsätaloudet palautettiin talonpojille, valtionyritykset yksityistettiin muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta ja talous avautui ulkomaiselle pääomalle ja kehitysavulle. Vuonna 1997 Laos liittyi ASEAN¹ jäseneksi. (Stuart-Fox 2011, 1.)

Nykyään Laos on sekoitus kommunistista johtoa ja toisaalta perinteistä buddhalaisuutta, sillä noin kaksi kolmasosaa laosilaisista on buddhalaisia (Stuart-Fox 2011, 1). Vallankumouspuolue on säilyttänyt asemansa Laosin johdossa. Huolimatta siirtymästä puhdasoppisesta sosialismista keskusjohtoiseen markkinatalouteen demokraattisia uudistuksia hallinnossa ei ole toteutettu. Vallankumouspuolue valitsee ehdokkaat kansalliskokouksen vaaleihin, ja vain kourallinen ehdokkaista tulee puolueen ulkopuolelta. Ulkomaalaisten vaalitarkkailijoiden osallistumista ei ole sallittu. Puolue kontrolloi hallitusta, hallintoa, armeijaa ja turvallisuussektoria ja on läsnä kaikilla hallinnon tasoilla kylistä alueisiin ja provinseista ministeriöihin. Hallinnolliset päätökset tehdään keskitetyssä ja hierarkkisessa järjestelmässä, jossa tieto liikkuu hallinnon tasoja ylöspäin ja päätökset alaspäin. Puolueen poliittinen päätöksenteko ei ole avointa eikä siitä uutisoida lehdistössä. Mediaa kontrolloidaan eikä kritiikkiä tai edes keskustelua puoluepolitiikasta sallita. Monet toimittajat ovat puolueen jäseniä. Kansalliskokouksen edustajat ovat kuitenkin alkaneet enenevässä määrin käyttää oikeuttaan kysyä ja kyseenalaistaa hallituksen toimia. Näin esimerkiksi debatit hyvinvointieroista ja korruptiosta ovat päättyneet myös mediaan. Lain mukaan ulkomaiset uutistoimistot voivat perustaa toimiston Laosiin, mutta näin ei ole vielä tehty tiukkojen määräysten vuoksi (emt., 2–5). Hallinnossa hyviä hallintokäytäntöjä ja läpinäkyvyyttä on pyritty edistämään erilaisten reformien avulla viime vuosina lähinnä kehityspankkien ja muiden kansainvälisten organisaatioiden painostuksen vuoksi. Läpinäkyvyyden lisääntymistä on tapahtunut lähinnä vain ulkomaisten investointien ja kehitysavun sektoreilla. (Emt., 12–13.)

Puolueen omia kattojärjestöjä lukuun ottamatta kansalaisyhteiskunnan toiminta on vähäistä. Vuonna 2009 voimaan tulleen lain mukaan kansalaiset voivat perustaa järjestön, mutta tätä varten on haettava lupaa ja rekisteröidyttävä ministeriössä. Luvan saaminen ei vapauta järjestöjä poliittisesta

¹ Association of Southeast Asian Nations

kontrollista. Kansainvälisiä järjestöjä poliittinen kontrolli ei koske, mutta ne joutuvat hakemaan toimilupaa ulkoministeriöltä. Lupia julkisiin mielenosoituksiin ei myönnetä. Suurin osa laosilaisista elää arkipäiväänsä kuitenkin tavalliseen tapaan, ja puolueen vallan tuntevat lähinnä toisinajattelijat (Stuart-Fox 2011, 2–5). Tiedonvälityksen murros näkyy kuitenkin laosilaisten arjessa. Yli 500 000 laosilaisella oli vuonna 2009 käytössään internetyhteys. Internetin käyttöä rajoitetaan kuitenkin suodattimilla. Television katselu on suosittua. Laosissa on yksi kansallinen kanava, mutta monet katselevat Thaimaan televisiokanavia. (Emt., 4.)

Kansalaisilla ei puolueen sanomalehteä lukuun ottamatta ole juuri mahdollisuuksia tutustua lainsäädännön muutoksiin ja kehitykseen. Erityisesti monet maaseudun asukkaat eivät tunne lakeja, ja toisaalta kaikki eivät ole lukutaitoisia. Lain sijaan turvaudutaan ystävien ja sukulaisten vaikutusvaltaan, vaikutusvaltaisiin suojelijoihin ja lahjuksiin. Maankäyttöoikeuksia on jaettu kahden vuosikymmenen ajan, ja niistä on syntynyt runsaasti kiistoja. Usein riidat ovat ratkenneet varakkaiden ja vaikutusvaltaisten eduksi. Kaiken maan omistaa valtio, mutta maanviljelysmaan käyttöoikeudet on jaettu niitä hyödyntäville maanviljelijöille. Nämä oikeudet ovat myytävissä tai vaihdettavissa. Kaikki muu maa, esimerkiksi metsät, ovat valtion hallinnassa. Tällaisia metsiä kutsutaan suojelluiksi metsiksi, ja niitä voidaan vuokrata maksua vastaan kyläläisten käyttöön. Usein vuokrausoikeuden saavat kuitenkin suuret yhtiöt hakkuu- tai plantaasikäyttöön. Kansalaisten tietoisuuden parantaminen laillisista oikeuksistaan, erityisesti maankäyttöoikeuskysymyksissä, on ollut monien järjestöjen ja hallituksen ohjelmien keskiössä. (Stuart-Fox 2011, 9–10.)

Laosilaisista kansallisen köyhyysrajan alapuolella eli vuoden 2008 tietojen mukaan 27,6 prosenttia väestöstä, ja maaseudulla luku oli 31,7 prosenttia (IFAD 2012). Maatalous on Laosin pääelinkeino, ja se työllistää 75 prosenttia väestöstä ja tuottaa 24,8 prosenttia bruttokansantuotteesta. Valtaosa maataloudesta on riisin viljelyä omaan tarpeeseen. Laosin talous nojaa voimakkaasti ulkomaiseen apuun ja halpakorkoisiin lainoihin². (U.S. Department of State 2011.)

Laosissa on yhä käynnissä vuoden 1986 Uudesta taloudellisesta mekanismista alkunsa saanut markkinaintegraatio ja siirtymä komentotaloudesta markkinatalouteen. Laosia voidaankin nykyään kuvailla parhaiten siirtymätilassa olevaksi taloudeksi. (Rigg 2006, 123–125.) Maan avautuessa markkinoille omavaraistalous antaa tietä rahataloudelle. Näin maa kietoutuu yhä tiukemmin osaksi muuta Aasiaa. Neo-liberaaleja talousoppeja on vahvistanut Maailmanpankin ja Aasian kehitys pankin läsnäolo pääkaupunki Vientianessa. Hallitus pyrkiikin siihen, että Laosilla olisi tärkeä rooli vahvistuvassa Mekong-joen alueen integraatiossa, jossa Kaakkois-Aasia ja Etelä-Kiinaa

² concessional loans

lisäävät yhteistyötään. (Bouahom ym. 2004, 607.) Laosin talouden merkittäviä ulkomaisia investoijia ovatkin nykyään naapurimaat Kiina, Vietnam ja Thaimaa. Suurin osa ulkomaisista investoinneista suuntautuu vesivoimaan, kaivoksiin, plantaaseihin ja vientiin tähtäävään pienteollisuuteen. Lisäksi Kiina on rahoittanut joitain infrastruktuurihankkeita. (Stuart-Fox 2011, 1.)

Talouden kasvu bruttokansantuotteella mitattuna on ollut voimakasta, vuosina 2008–2013 yli 7 prosenttia, ja se on nojautunut voimakkaasti luonnonvarojen hyödyntämiseen ja vientiin. Tärkeimpiä luonnonvaroja ovat puu ja vesivoima, joka kattaa maan sähköntuotannosta 97,4 prosenttia, sekä kaivannaiset kuten kipsi, kulta, tina ja jalokivet. (CIA 2014.) Taloudellisen kasvun hyödyt ovat kuitenkin jakautuneet epätasaisesti ja maakiistat ovat lisänneet kansalaisten tyytymättömyyttä (Stuart-Fox 2011, 1). On arvioitu, että eriarvoistuminen on talouskasvun myötä jopa lisääntynyt (Rigg 2006, 126).

Lähes kaikki laosilaiset kotitaloudet osallistuvat nykyään kaupankaupankäyntiin ainakin jossain muodossa, ja markkinoilla tarjonta ylittää usein kysynnän. Suurin osa laosilaisista yrityksistä on pieniä tai keskisuuria, ja niiden työntekijät eivät usein ole työntekijöitä laillisessa mielessä vaan perheenjäseniä, sukulaisia tai palkattomia työntekijöitä. Työmarkkinat ovat pienet ja työväestö keskimäärin heikosti koulutettua, joten työntekijöiden asema ja olot ovat usein heikot. Monet työläiset ovat kaupunkiin maaseudulta muuttaneita. Parhaassa asemassa on koulutettu työväestö, joka työskentelee paljolti ulkomaisten organisaatioiden ja yritysten parissa. (Rehbein 2007, 60.)

Kansallinen kasvu- ja köyhyyspoistamisstrategia ohjaa Laosin vuonna 1996 asetettua tavoitetta nousta pois vähiten kehittyneiden maiden joukosta vuoteen 2020 mennessä (Lao PDR 2004, 1). Hallitus ja monet kehitysjärjestöt ovat perustaneet kehitysjärjelynsä olettamukseen, jonka mukaan se, että suuri osa väestöstä on eristyksissä markkinoilta, aiheuttaa ja ylläpitää köyhyyttä (Rigg 2006, 128). Hallitus onkin siirtänyt maan ja metsän jako-ohjelma LFAP:n³ puitteissa kyliä pois ylängöiltä niin sanotuille kehitysalueille, jotka sijaitsevat lähempänä parempia yhteyksiä ja palveluita (Rigg 2006, 126). Ohjelmaan kuuluu myös ylänköalueiden vallitsevan riisinviljelymuodon, kaskiviljelyn, kieltäminen, kylien markkinayhteyksien parantaminen ja infrastruktuurin kehittäminen. Samaan aikaan maanviljelijät ovat alkaneet nähdä itsensä köyhinä, kun sosialismin aikaan heitä vielä kutsuttiin vallankumouksen sankareiksi. Kaupungistuminen on ollut nopeaa ja kaupunkiin muuttaminen erityisen houkuttelevaa nuorille aikuisille. Joissain kylissä 15–40 -vuotiaita on enää 25 prosenttia asukkaista, kun vielä 1960-luvulla heitä oli noin 40 prosenttia. (Rehbein 2007, 46.)

³ Land-Forest Allocation Programme

Laosin väestö on heterogeenistä ja koostuu ainakin sadasta etnisestä ryhmästä. Vuoden 2005 väestölaskennan mukaan 55 prosenttia väestöstä kuuluu laoihin. (Rehbein 2007, 4.) Laot asuvat lähinnä kaupungeissa ja joenvarsikylissä, ja ovat väestöryhmistä parhaassa asemassa. He dominoivat valtion kulttuuria esimerkiksi kielen ja median kautta (emt., 47). 11 prosenttia väestöstä on khmuja, 8 prosenttia hmongea ja muihin etnisiin ryhmiin kuuluu 26 prosenttia (CIA 2014). Maassa asuu myös runsaasti kiinalaisia, intialaisia ja vietnamilaisia, joita ei kuitenkaan huomioida virallisissa väestölaskennoissa. Väestö voidaan ryhmitellä löyhästi kolmeen ryhmään maantieteellisen sijainnin mukaan. Ensimmäinen ryhmä on lao lum eli laaksojen lao, joka koostuu pääasiassa laoista ja johon kuuluu noin puolet laosilaisista. Lao theungeja eli mäkien laoja ovat esimerkiksi khmut ja heihin kuuluu yli 10 prosenttia väestöstä. Kolmas ryhmä on lao sung eli vuortenhuippujen lao, joita ovat muun muassa hmongit ja joihin kuuluu noin 10 prosenttia väestöstä. Diversiteettiä lisää se, että kaikkien Laosin tärkeimpien etnisten ryhmien väestökeskittymät sijaitsevat Laosin ulkopuolella, esimerkiksi laojen Thaimaassa. (Rehbein 2007, 4–5.) Ryhmien välillä on sosiaalisia rakenteellisia eroja ja toimeentulon muodot vaihtelevat. Esimerkiksi hmongit keräävät monia metsätuotteita ja usein joutuvat vaihtamaan niitä muiden ryhmien kanssa epäedullisin ehdoin. Sukupuolierot eivät ole laosilaisessa yhteiskunnassa erityisen korostuneita. Naiset voivat yleensä osallistua kaikkeen työhön ja valmistamiseen, mutta heidät on suljettu pois tärkeältä yhteiskunnan kentältä, politiikasta. (Emt., 36–37.)

1.1.2 Maaseudun elinkeinot

Maaseudun talonpoikaisyhteiskunta on edelleen keskeinen osa Laosia, sillä suuri enemmistö nykypäivän aikuisista on kasvanut maanviljelijöinä ja työskentelee edelleen omavaraismaanviljelyksen parissa. On yleistä, että myös virkamiehet ja muut työntekijät täydentävät toimeentuloaan maanviljelyllä. (Rehbein 2007, 4–6.) Rehbein (2007, 37–38) painottaa Laosin perinteistä omavaraismaataloutta kuvaillessaan toimeentulon keskeisyyttä eli sitä, että ihmisten intressi ei ole saada mahdollisimman paljon satoa vaan riittävästi satoa seuraavaan satokauteen saakka. Tavoitteen saavuttamista tukevat vastavuoroinen auttaminen, sukulaisuussuhteet ja sosiaaliset verkostot. Maaseudulla asutaan yleensä noin 50–1000 asukkaan kylissä, joissa suurin osa tai kaikki asukkaat ovat sukua toisilleen. Toimeentulon hankkiminen keskittyy selviytymiseen ja turvallisuuteen, ei vaurauteen ja voittoon.

Maaseudun maanviljelijät voidaan jakaa resurssien mukaan kolmeen ryhmään: viljelijät joilla on huomattava määrä hyvää maata; uusien rahakasvien tuottajat; ja viljelijät joilla on pieni määrä huonoa maata. Viimeiseen ryhmään kuuluu pääasiassa etnisten vähemmistöjen edustajia, joilla on heikoimmat koulutukselliset, poliittiset, sosiaaliset ja maantieteelliset resurssit. Taloudellista

menestystä määrittelevät maantieteelliset seikat, sillä kaupungeissa, Thaimaan rajan läheisyydessä tai pääteiden varrella on paremmat yhteydet markkinoille. Maantieteellistä sijaintia taas määrittävät usein etniset seikat, ja etnisistä ryhmistä laot ovat yleensä parhaassa asemassa. (Rehbein 2007, 47.)

Maaseudun omavaraismaatalous kohtaa muutospaineita monelta suunnalta. Erilaiset poliittiset tavoitteet ja prosessit ovat vaikeuttaneet perinteisten elinkeinojen harjoittamista: ihmisten siirtäminen uusille asuinpaikoille osana LFAP -ohjelmaa, väestönkasvu ja sen aiheuttama käytettävissä olevan viljelymaan määrän väheneminen, resurssien niukkeneminen niiden ylikäytön seurauksena, markkinatalouteen siirtymisen aiheuttamat paineet sekä uusien elinkeinojen liian hidas kehittyminen nopeasti hankaloituvien perinteisten maatalouselinkeinojen korvaajiksi (Rigg 2006, 126). Bouahom ja kumppanit (2004, 618) lisäävät listaan vielä jatkuvan ympäristön tilan heikkenemisen. On kuitenkin myös esitetty, että Laosin kasvava puute viljelymaasta ei itse asiassa niinkään johtuisi väestön määrän kasvamisesta vaan siitä, että LFAP -ohjelman seurauksena väestö keskittyy liiaksi samoille alueille, jolloin maasta tulee pula ja luonnonvararesursseille kohdistuu paineita. Esimerkiksi suuret nisäkääät ovat kadonneet kokonaan monilta alueilta ja metsätuotteiden etsimiseen joudutaan käyttämään entistä enemmän aikaa. (Rigg 2006, 127.)

Laosin hallituksen kehittämissuunnitelmissa maaseudun kehittäminen on ollut keskeisessä osassa. Maatalouden kehittäminen alkoi laajenemisesta eli uusien alueiden käyttöönotosta, mutta nykyään keskiössä on tuotannon tehostaminen teknologian ja investointien kautta. Tähän liittyy myös maatalouden markkinayhteyksien parantaminen infrastruktuuria kehittämällä. Maatalouden tuottavuutta on parannettu esimerkiksi keinokastelulla, jonka ansiosta vuodessa voidaan viljellä kaksi riisisatoa. Käyttöön on otettu myös uusia riisilajikkeita, maataloutta on koneistettu ja maanviljelijöille tarjottu edullisilla lainansaantimahdollisuuksilla. (Bouahom ym. 2004, 609–612.)

Maatalouselinkeinoiniin tarkemmin paneuduttaessa on tärkeää huomata, että maaseudun perinteiset elinkeinot ovat monimutkaisia ja laaja-alaisia maatalouden ja luonnon yhteenliittymiä. Omavaraiseen riisinviljelyyn saatetaan liittää rahakasvien viljely, karjan kasvatusta sekä kotipuutarhan viljely omaan käyttöön ja myyntiin. Kotitaloudet yhdistävät elinkeinoissaan maanviljelyn kylässä harjoitettavaan maatalouden ulkopuolisiin elinkeinoiniin, kuten käsitöihin, ja metsätuotteiden keräilyyn ja myyntiin. (Bouahom ym. 2004, 609.) Elinkeinojen käsitteelliseen määrittelyyn paneudun tarkemmin luvussa 2.1.

Kaikki maaseudun maanviljelyselinkeinot nojaavat vahvasti luontoon ja sen tarjoamiin resursseihin, samoin kuin metsästyksessä, kalastuksessa ja metsätuotteiden keräilyssä. Tässä tutkimuksessa nimitän tällaisia elinkeinoja luonnonvaroihin perustuviksi elinkeinoiksi.

Laosin maaseudun toimeentulossa ja ruokaturvassa riisi on keskiössä. Tämän näkyy jo laon kielessä, jossa esimerkiksi kysymys ”oletko syönyt” esitetään muodossa ”oletko syönyt riisiä”. Ruokaturvaa mitataan sillä, riittääkö riisiä koko vuodeksi. Riisin viljely oli myös tutkimusalue Fuangin pääelinkeino ja elinkeinostrategioiden kulmakivi.

Riisin viljely voidaan jakaa karkeasti kahteen luokkaan: suoriisiin, joka kasvaa pelloilla, joilla vettä on koko kasvukauden ajan, ja vuoririisiin, joka kasvaa usein ylämaalla ja pelto ei ole veden peitossa. Vuoririisi on nimensä mukaisesti ainoa keino kasvattaa riisiä korkeassa vuoristossa. Fuangin alueella yleisintä oli suoriisin viljely, jota kutsun haastateltujen itsensä tapaan riisin peltoviljelyksi. Peltoriisi voi olla joko sadeveden kastelemaa tai keinokasteltua. Tutkimuskylissä ei ollut keinokasteltua riisiä, vaan riisipelto sijaitsi niin, että joko sadevesi tai jokivesi kastelee sen. Tässä auttavat maasta muokatut kasteluvallit. Koska peltoriisin viljelyssä pelto on veden peitossa, voidaan siitä pyydystää myös pieniä kaloja ja muita vesieläimiä. Peltoriisiä varten tarvitaan sopivan kosteana pysyvää maata, joka raivataan monivuotiseksi pelloksi. Osassa tutkimuskylistä tällaista maata ei riittänyt kaikille asukkaille.

Vuoririisiä viljelevät lähinnä köyhät, joilla ei ole omaa riisipeltoa, sillä vuoririisin viljely on peltoriisiä työläämpää ja vie enemmän aikaa. Jotkut peltoriisin viljelijät saattavat täydentää riisisatoaan vuoririisin viljelyllä mikäli peltoriisille ei ole tarpeeksi maata. Vuoririisin kanssa kasvatetaan usein myös vihanneksia lomittaisviljelynä. Haastatteluissa vuoririisin viljelyä esiintyi puutarhariisin ja kaskiriisin viljelynä, joissa molemmissa maa-alue ensin raivataan ja riisi istutetaan kuivaan maahan. Sadevesi kastelee istutukset. Viljely on usein kiertoviljelyä, jossa joka vuosi täytyy löytää uusi viljelypaikka. Samalle paikalle voidaan kuitenkin palata useamman vuoden jälkeen. Puutarhariisiä voi periaatteessa viljellä pienessäkin tilassa, nimensä mukaan esimerkiksi talon vieressä puutarhassa. Kaskiviljelyssä viljelymaa valmistetaan polttamalla paikalla kasvava metsä hedelmällisen maaperän aikaansaamiseksi.

Laosin hallitus on kieltänyt kaskiviljelyn osana LFAP -ohjelmaa, sillä se nähdään ympäristöä tuhoavaksi viljelymuodoksi, ja toisaalta tavoitteena on vakiinnuttaa maaviljely paikalleen niin sanotuille kehitysalueille. Tutkijat ovat kuitenkin esittäneet, että kaskiviljely tarpeeksi pitkällä viljelykierrolla on metsien kannalta kestävä tapa kasvattaa riisiä. Väestön tiivistyminen tietyille alueille johtaa kaskiviljelyssä väistämättä ongelmiin, kun lepojaksot lyhentyvät, mikä taas johtaa sadon pienenemiseen ja ympäristön tilan heikkenemiseen. (Bouahom ym. 2004, 612.) Kiellosta huolimatta haastatelluista muutamat harjoittivat yhä kaskiviljelyä. Tutkimuksen kenttätyö osui maaliskuulle, joka on kaskenpolton aikaa, ja kaskisavun haju tuntui selkeänä koko Fuangin alueella.

Riisiä kasvatetaan yleensä sadekaudella: peltoriisin kasvatusaika on noin toukokuusta marraskuuhun ja vuoririisin maaliskuusta marraskuuhun. Erityisen kosteissa paikoissa tai keinokastelun avulla peltoriisiä voidaan viljellä myös kuivuuskaudella. Fuangin alue oli kuitenkin niin kuivaa, että riisin kasvattaminen kuivuuskaudella ei onnistunut ilman keinotekoisia kastelua, johon asukkailla taas ei ollut varaa tai mahdollisuutta. Niinpä kaikissa tutkimuskylissä harjoitettiin vain sadekauden riisinviljelyä.

Riisin viljelyn lisäksi lähes kaikki kotitaloudet harjoittivat eläinten kasvatusta, muutamia köyhiä kotitalouksia lukuun ottamatta. Tyypillisimpiä kotieläimiä olivat nisäkkäistä lehmät ja puhvelit sekä linnuista kanat ja ankat. Pienempiä eläimiä kasvatettiin usein pihapiirissä ja suurempia kauempana eläinfarmeiksi nimetyillä alueilla. Vuoristossa asuvien hmongien eläimet saivat vaeltaa vapaasti kylän ympäristössä.

Lähes kaikilla kotitalouksilla oli talonsa lähetyvillä tai kauempana kylän mailla kotipuutarha, jossa kasvatettiin vihanneksia ja maustekasveja, kuten chiliä, sekä hedelmiä, kuten banaania, kookosta ja appelsiinia. Jotkut pystyivät myymään osan puutarhan sadostaan, ja haastatelluissa oli myös muutamia hedelmien kaupalliseen viljelyyn keskittyneitä henkilöitä. Kotipuutarhaa viljeltiin yleensä kuivuuskaudella ja sadekaudella vihanneksia kerättiin riisipelloilta ja metsistä.

Metsät ovat tärkeitä toimeentulon lähteitä sen lisäksi, että ne tarjoavat rakennuspuuta. Metsätuotteet toimivat kylien ruoan ja hyvinvoinnin lähteinä ja kriisiaikoina tärkeinä varastoina. Laosissa metsätuotteista tärkeimpiä ovat ruoka, kuten riista, kala, bambu ja hunaja; erilaiset kuitukasvit; mausteet kuten kardemumma; luonnonlääkkeet; hajuvesiteollisuudessa käytettävät aineet kuten bentsoe; käsityömateriaalit, kuten bambunvarret ja rottinki; sekä polttopuu. (Rigg 2006, 125.) Fuangin alueella tärkeitä keräiltäviä metsätuotteita olivat vihannesten lisäksi polttopuut, vaha, rottinki, bambu ja kardemumma. Vuoristoisella alueella metsästä metsästettiin myös pieniä eläimiä. Alavalla maalla metsissä ei ollut enää juurikaan metsästettäviä eläimiä. Vaikka Rigg (2006, 125) luokittelee kalat osaksi metsätuotteita, olen tässä tutkimuksessa nimittänyt joesta saatavaa ruokaa jokituotteiksi, sillä tämä jaottelu auttaa hahmottamaan paremmin metsän ja joen erillisten muutosten vaikutuksia elinkeinoihin. Jokituotteita ovat kalan lisäksi ruoaksi käytettävä jokiruoho, sammakot ja simpukat.

Muissa Kaakkois-Aasian maissa metsätuotteiden merkitys elinkeinoissa on vähentynyt huomattavasti, mutta Laosissa ne ovat yhä tärkeä ruoan ja myyntiin tähtäävän keräilyn lähde (Rigg 2006, 125). Niin myös Fuangin alueella, jossa keräiltävät metsä- ja jokituotteet olivat tärkeä ruokaturvan täydentäjä erityisesti köyhille kotitalouksille. Tutkimuksissa onkin huomattu, että

kaskiviljelyyn turvautuville kotitalouksille, joille riisin puute muutamana kuukautena vuodessa on sääntö eikä poikkeus, merkittävin keino täydentää ruokaturvaa on metsätuotteiden keräily omaan käyttöön tai myyntiin. (Emt., 126.)

Lähes kaikki kotitaloudet myivät osan kasvattamastaan riisistä hyvinä satovuosina, ja monet myivät myös vaihtelevan osan puutarhansa vihanneksista ja hedelmistä. Erotan tästä sadon myynnistä kuitenkin puhtaasti kaupallisen viljelyn eli rahakasvien viljelyn. Rahakasvit ovat kasveja, joita ei kasvateta lainkaan omaan kulutukseen vaan puhtaasti myyntiin. Myös Fuangin alueella jotkut olivat tarttuneet markkinoiden laajentumisen tuomiin uusiin ansaintamahdollisuuksiin ja alkaneet viljellä rahakasveja, kuten kassavaa ja kumipuuta. Viljely oli usein lähtöisin lähellä sijaitsevista tehtaista, jotka olivat ehdottaneet kyläläisille rahakasvien viljelyn aloittamista. Tutkimuskylistä rahakasveja kasvatettiin vain yhdessä kylässä, Nong Porissa. Bouahom ja kumppanit (2004, 610) ovat esittäneet, että hyödykkeiden tuottaminen elinkeinona lisääntyy maaseudulla. Riisin viljely kohtaa eri puolilla Laosia ongelmia maan vähäisyyden, satojen vähenemisen ja kasvavan tarpeen vuoksi, minkä seurauksena perinteinen omavaraismaatalous ei tarjoa enää monille kotitalouksille sosiaalisesti kestävää elinkeinoa.

Kaikissa kylissä harjoitettiin myös joitakin luonnonvaroihin perustumattomia elinkeinoja. Luonnonvaroihin perustuvien ja perustumattomien elinkeinojen selkeä erottelu ei ollut yksinkertaista, sillä esimerkiksi kaupan pitäminen, joka ensisilmäykseltä vaikuttaisi luonnonvaroihin perustumattomalta elinkeinolta, perustuu luonnonvaroista tuotetun ruoan myyntiin. Vedin rajan siihen, että luonnonvaraelinkeino tarkoittaa suoraa luonnonvaroja hyödyntävää toimintaa. Kaikissa kylissä oli ainakin yksi kauppa ja riisimylly ja joissain myös autokorjaamo, kampaamo, majatalo tai minibussi. Käsitöitä tehtiin ja myytiin kaikissa Fuangin alueen tutkimuskylissä. Osa käsityömateriaaleista kuten rottinki, kerättiin luonnosta. Se, mitä käsitöitä valmistettiin, riippui yleensä paikallisesta perinteestä ja etnisen ryhmän tavoista. Esimerkiksi hmong-naiset ompelivat perinteisiä vaatteita ja lao-naiset kutoivat Sinh-hamekankaita. Miehet valmistivat puutöitä, tuoleja ja luutia. Käsityöt olivat kuitenkin pääasiassa naisten elinkeino. Sähkön saaminen alueelle oli mahdollistanut suuremmat tulot käsitöistä, kun käsitöiden tekemistä voitiin jatkaa myös pimeään jälkeen. Nämä luonnonvaroihin perustumattomat elinkeinot olivat harvalle pääelinkeino, vaan enemminkin niillä täydennettiin luonnonvaroihin perustuvaa toimeentuloa.

Rahanlähteitä maaseudulla olivat riisisadon, eläinten, puutarhassa kasvatettujen vihannesten ja hedelmien, kalojen, keräiltyjen metsä- ja jokituotteiden sekä käsitöiden myynti. Rahakasvien kasvattajat saivat luonnollisesti rahatuloja näitä kasveja myydessään. Rahaa saattoi ansaita myös

tilapäistyössä, joka oli tyypillisesti elinkeinon täydentäjä niille, joilla ei ollut omaa riisipeltoa tai se ei tuottanut tarpeeksi. Työtä tehtiin joko naapureiden riisipelloilla tai kauempana sijaitsevilla plantaaseilla tai rakennuksilla. Työtä ei tosin ollut aina riittävästi tarjolla. Ulkopuolinen työssäkäynti ei siis ollut tavoiteltu elinkeino vaan ennemminkin viimeinen keino perheille, joille ei riitä tarpeeksi ruokaa omasta viljelystä (ks. Bouahom ym. 2004, 611). Osalle kotitalouksista yksi rahanlähde oli kaupungissa työssä olevien sukulaisten lähettämät avustukset. Muualle muuttaneet aikuiset lapset lähettivät säännöllisesti rahaa vanhemmilleen, esimerkiksi noin 4 miljoonaa kipiä (n. 370 e) vuodessa. He myös palasivat usein kotikyläänsä auttamaan riisintutuksessa.

Maatalouden voidaan yhä katsoa olevan hyvin omavaraista, sillä ruoan omavaraisuusaste oli suuri: 60–100 prosenttia kotitalouden varallisuudesta ja kausivaihtelusta riippuen. Rikkaammat kotitaloudet ostivat yleensä suuremman osan ruoasta kuin köyhät kotitaloudet, ja kuivuuskaudella ruokaa ostettiin enemmän kuin sadekaudella.

Kuten edellä totesin, maaseudun perinteiset elinkeinot ovat monimutkaisia ja laaja-alaisia. Kaikkien haastateltujen elinkeinostrategiat koostuivatkin useista eri palasista ja toisin kuin yleensä länsimaissa, kenelläkään ei ollut vain yhtä elinkeinoä. Jotta tutkimuksen lukija saisi paremman kuvan siitä, miten eri elinkeinot yhdistyvät Laosin maaseudun toimeentulossa, olen tiivistänyt tähän muutaman esimerkkihaastateltavan elinkeinostrategiat tarinoiksi:

Nainen, toimeentulo köyhä

Minulla ei ole peltoa riisin viljelyyn, joten joudun vuokraamaan maata puutarhariesiä varten. Riisisato riippuu siitä, miten hyvä maanlaatu kulloinkin vuokraamalla palstalla on. Maksan vuokran riisissä, niin että saan itse kaksi osaa riisiä ja annan vuokraksi yhden osan riisiä. Minulla ei myöskään ole maata talolle, joten asun sukulaisten luona. Saan rahaa työskentelemällä muiden ihmisten riisipelloilla. Koska kylässä ei ole monia työmahdollisuuksia, turvaudun myös neulomiseen ja myyn käsitöitä. Keräilen sadekaudella bambua ja simpukoita ja myyn niitä. Kuivuuskaudella keräilen riisipelloilta vihanneksia ruoaksi. Keräilen ja kasvatan ruokani itse ja ostan sitä harvoin. Nykyään elämäni on helpompaa kuin ylempänä vuorilla asuessa, jolloin tein riisin kaskiviljelyä. Haluaisin omaa maata, jolla viljellä riisiä, kasvattaa puutarhaa ja pitää eläimiä. (Nam Pung)

Nainen, toimeentulo kohtuullinen

Pääelinkeinoni on peltoriisin viljely. Riisin tuotto pelloillani on ollut tasaista eikä minulla ole koskaan ollut pulaa riisistä. Kasvatan vihanneksia ruoaksi vihannestarhassa ja keräilen sieniä, bambua ja jokiruohoa. Kalastan joesta kalaa pienellä verkolla. Kotitaloudessani on myös eläimiä. Tuloja saan myymällä eläimiä, riisiä ja käsitöitäni ja värjäyskasvia, jota kasvatan. Värjäyskasvin kasvattamisen aloitin 10 vuotta sitten. Opin tekniikan jo lapsena. Kasvatan sitä joen varrella sijaitsevassa puutarhassani. Myyn kasvien lehdet tai värjään niillä itse lankoja, joista kudon käsitöitä. Ruoastani 60 prosenttia tulee omasta kasvatuksesta ja keräilystä, 40 prosenttia, lihaa ja kalaa, ostan muualta. (Naxeng)

Mies, toimeentulo kohtuullinen

Riisin viljely on pääelinkeinoni. Viljelen sekä peltoriisiä että vuoririisiä. Sadekaudella kasvatan riisiä ja vihanneksia vuoririisin kanssa samalla pellolla. Kuivuuskaudella raivaan peltoa seuraavan kauden vuoririisiä varten ja kasvatan vihanneksia ja hedelmiä kotipuutarhassani. Käyn kalastamassa kahdesti päivässä joella tai patoaltaalla. Ennen padon rakentamista sain päivässä jopa kolme kiloa kalaa, nykyään vain kilon. Vaimoni hoitaa kotitaloutemme 20 kanaa. Ennen meillä oli jopa 100 kanaa ja 8 lehmää, mutta suurin osa eläimistä on kuollut. Saan tuloja riisin, eläinten ja kalan myynnistä. Myös pois muuttaneet lapset lähettävät meille rahaa. Syömme riisiä ja vihanneksia, joita kasvatamme itse tai keräilemme metsästä. Syömme kalastamaani kalaa, mutta lihan ostan. Nykyään riisiä on riittävästi koko vuodelle, sillä laajensin viljelyaluetta. Ennen riisi loppui kesken vuoden, ja myin eläimiä saadakseni riisiä. (Sammuen)

Mies, toimeentulo köyhä

Tyypillinen päiväni alkaa, kun herään kello 6. Sadekaudella menen riisipellolle; kuivuuskaudella menen keräilemään ruokaa, kalastamaan ystäväni kanssa tai autan vaimoani kotipuutarhan hoidossa. Kalastaminen vie koko päivän. Illalla syömme vaimoni kokkaamaa ruokaa. Kotitaloudessamme työt on jaettu niin, että lapset hakevat veden. Poikani huolehtii eläimistä, kastelee puutarhaa ja kalastaa. Tyttäreni kokkaa, kutoo ja kalastaa. Riisin viljelyssä miehet valmistavat maan ja naiset ja miehet yhdessä istuttavat ja korjaavat riisin. Miehet käyvät kylän kokouksissa. (Naxeng)

1.1.3 Ympäristönmuutokset maaseudulla

Maaseudun elinkeinot ovat luonnosta ja luonnonvaroista riippuvaisia. Tämä suhde ei ole kuitenkaan stabiili, sillä muutos on luonnon pysyvä ominaisuus. Hyödynnettävissä olevat luonnonvarat muuttuvat sekä käytön seurauksena että siitä riippumatta. Myös ihmisten tarpeet luonnonvaroille muuttuvat. (Haila & Levins 1992, 239–240.) Esittelen tässä luvussa lyhyesti, millaisia ympäristönmuutoksia Laosin maaseudulla yleensä ja Fuangin alueella erityisesti on viime vuosien aikana tapahtunut. Aina muutoksien alkusyyntä löytäminen ei ole mahdollista, sillä luonnossa ihmistoimien aiheuttamat muutokset sekoittuvat luontaiseen muutokseen, ja näiden erottelu on vaikeaa (Haila & Levins 1992, 238).

Laos on luonnonvaroilla mitattuna rikas maa, ja sen metsäala ja biodiversiteetti on säilynyt laajana toistaiseksi naapurimaita pienemmän väestötiheyden ja vähäisemmän luonnonvarojen käytön ansiosta. Luonnonvarojen laajamittainen hyödyntäminen uhkaa kuitenkin hyvänä säilynyttä tilannetta. Metsiä hakataan, jokia valjastetaan vesivoiman tuottamiseksi ja maaperästä kaivetaan mineraaleja. Monissa projekteissa luonnonvarojen hyödyntämisen hallinnointi ei ole onnistunut. Esimerkiksi metsäpinta-alan peitto on vähentynyt 70 prosentista 43 prosenttiin viimeisten 50 vuoden aikana. Metsäteollisuuden lisäksi syiksi tälle on esitetty peltoriisimaan raivausta alavilla mailla ja riisin kaskiviljelyä. (World Bank 2013.)

Suurten vesivoima- ja kaivos Hankkeiden ympäristövaikutukset ovat olleet moninaiset. Paikalliset kylät ovat menettäneet hyödyntämiään viljelymaita ja metsiä samaan aikaan kun biodiversiteetin

katoaminen on kiihtynyt. Patoaltaat muuttavat jokien virtaamaa alajuoksulla, estävät ravinteikkaan sedimentin kulkeutumisen joessa ja vaikeuttavat kalojen vaellusta. (Stenhouse & Bojö 2010, 7.) Suuret luonnonvarahankkeet ovat johtaneet myös kokonaisien kylien ja kyläryhmien pakkosiirtoihin ja uudelleenasetuksiin.

Fuangin alueella suuret luonnonvarahankkeet – patoaltaan rakentaminen ja metsähakkuut – olivat aiheuttaneet metsän ja viljelymaan vähenemistä. Perinteinen laosilainen omavaraismaanviljelyelinkeino on perustunut hyvälaatuisen viljelymaan riittävyteen, mutta maaseudun kylissä vapaan maapinta-alan, erityisesti hyvälaatuisen peltoriisimaan, saatavuus on vähentynyt (Bouahom ym. 2004, 616). Fuangin alueella kaikille asukkaille ei enää riittänyt hyvälaatuista maata peltoriisiin tai kotipuutarhan viljelyyn. Tämä johtui niin viljelymaan menetyksistä padon alle kuin alueen kasvaneesta väestömäärästä. Muita maahan liittyviä muutoksia olivat esimerkiksi maaperän kuivuminen ja maan hedelmällisyyden heikkeneminen erityisesti puutarhoissa. Padon rakentaminen oli vaikuttanut myös paikalliseen vesistöön. Veden laatu oli heikentynyt huomattavasti ja kalojen ja jokituotteiden määrä vähentynyt. Pato oli myös aiheuttanut alajuoksulla epätyypillistä voimakasta tulvimista, joka oli kestänyt luonnollista tulvimista pidempään.

Metsän väheneminen oli havaittu kautta alueen. Luonnonvarahankkeiden lisäksi metsäkatoa ja tätä kautta metsätuotteiden vähenemistä olivat kiihdyttäneet kylien asukkaiden tekemät hakkuut ja väestömäärän myötä kasvanut käyttö. Metsien käyttöön, esimerkiksi polttopuun etsintään, oli vaikuttanut joissain osissa Fuangin aluetta maankäyttöoikeuksien uudistus, jossa aiemmin yhteisinä käytettyjen resurssien omistusoikeuksia oli jaettu asukkaille.

Maaseudun infrastruktuurin kehitys oli johtanut uudenlaisiin ympäristömuutoksiin. Hiekkateiden rakentaminen kyliin oli esimerkiksi heikentänyt ilmanlaatua. Suuressa uudelleenasetuskylässä taas oli havaittu ongelmia roskaantumisen kanssa, sillä kylässä ei ollut järjestetty roskien keräystä, vaan asukkaiden olisi tullut itse toimittaa jätteensä kauempana sijaitsevalle kaatopaikalle.

Fuangin alueella sään vaihteluiden kerrottiin olleen viime vuosina tavallisuudesta poikkeavia. Sateita oli välillä saatu epätyypillisen vähän ja välillä epätyypillisen paljon, ja sadekauden alkamisen kerrottiin myöhästyneen. Sateiden vähäisyyden aiheuttamaa kuivuutta oli pahentanut harvinaisen lämmin sää. Toisaalta rankkasateiden tulvavaikutusta oli lisännyt alueen metsäkato ja siitä seuraava maan kuivuminen ja köyhtyminen.

Muutokset säässä eri vuosina kuuluvat osaksi luonnollista vaihtelua. Vuodenajoille epätyypilliset sääilmiöt saattavat kuitenkin olla myös merkki muuttuvasta ilmastosta, ja Laosissa onkin havaittavissa trendi nousevasta lämpötilasta ja laskevasta sademäärästä (World Bank 2014). Kuitenkin hedelmällisempää kuin pohtia, ovatko nykyiset sään vaihtelut ilmastonmuutoksen aiheuttamia, on tarkastella, millaista tulevaisuutta Laosille on ilmastoskenaarioissa ennustettu.

Ilmastonmuutoksen on arvioitu uhkaavan Laosin maataloustuotantoa, erityisesti riisin viljelyä, ja tätä kautta koko maan ruokaturvaa. Erityisesti maaseudun elinkeinojen ja toimeentulon on arvioitu olevan vaarassa. Ennusteiden mukaan kohonneet lämpötilat yhdessä vähentyneen sademäärän kanssa kuivuuskaudella aiheuttavat vakavaa kuivuutta. Kuiva ja lämmin sää suosii tuhohyönteisten ja sairauksien esiintymistä. Toisaalta myös Mekong-joen ja sen sivu-uomien tulvimisen on arvioitu lisääntyvän. Tämä kaikki saattaa johtaa köyhyyden ja ruoan puutteen kasvuun ja aiheuttaa ilmastopakolaisuutta. (World Bank 2014.)

1.2. Kehitysmatutkimus

Tämä tutkimus linkittyy tutkimuskohteensa ja -käsitteidensä kautta kehitysmatutkimuksen traditioon. Koska tutkimuskohteena on itselleni vieras kulttuuri, tämä aiheuttaa tutkimukselle joitain rajoitteita, mutta tarjoaa myös mahdollisuuksia. Kehitysmatutkimuksessa tutkimuseettisille seikoille on annettava erityinen painoarvo. Tässä alaluvussa käsitelen kehitysmatutkimuksen ja vieraan kulttuurin tutkimuksen vaatimuksia ja erityisesti huomioitavia seikkoja tutkimukseni kannalta relevantista näkökulmasta.

Tässä tutkimuksessa käsitteet kehitysmaa ja kehitys esiintyvät useita kertoja. Onkin tärkeää selvittää, mitä näillä käsitteillä yleensä tarkoitetaan ja millaisia arvosidonnaisuuksia niihin liittyy. Kehityksen käsitteeseen liittyy monia ristiriitoja ja sen määrittelyt ovat muuttuneet aikojen saatossa (Sumner & Tribe 2008, 10). Kehityksen käsitteen päämäärittelyt voidaan jakaa kolmeen ryhmään. Ensimmäinen määrittely on historiallinen ja sen aikaperspektiivi kiinnittyy pitkään aikaväliin. Siinä kehitys määritellään suhteellisen arvovapaasti muutoksen prosessiksi. Toinen määrittely on poliittikaorientoitunut ja keskittyy lyhyeen tai keskipitkään aikaväliin. Se perustuu toivottavien tavoitteiden, kuten Yhdistyneiden kansakuntien vuosituhattavoitteiden, asettamiseen ja niiden saavuttamisen seuraamiseen. Kolmas lähestymistapa kehityksen määrittelyyn on postmodernistinen ja korostaa länsimäisen kehityksen käsitteen ideologista painolastia. Postmodernistien mielestä kehityksen käsite ja kehityksen diskurssi perustuvat ajatukseen, että jotkin maat ja ihmiset ovat huonompia verrattuna toisiin, kehittyneempiin maihin ja ihmisiin. Kehityksestä on tullut synonyymi modernismille, jota pidetään parhaana mahdollisena tilana. Sosiaalisesti konstruoidussa kehityksen

diskurssissa arvostetaan sellaisin pääomia, joita kehitysmailla ei ole. Esimerkiksi itämaista vanhaa lääketiedettä pidetään länsimaista huonompana. Siinä missä postmodernistinen lähestymistapa kritisoi kahta ensin esiteltyä määrittelyä, sitä itseään on kritisoitu muun muassa vakavan puutteen romantisoimisesta ja näkemisestä kulttuurisena autonomiana. (Sumner & Tribe 2008, 11–16.) Nähdäkseni postmodernistien esittämä kritiikki on kuitenkin tärkeää huomioida vierasta kulttuuria tutkittaessa niin tutkimuksen kulussa, omia ennakkokäsityksiä refleктоitaessa kuin tulkintoja rakennettaessa.

Valitsin tutkimuksessa käyttöni käsitteen kehitys ja erottelun kehitysmaa ja teollisuusmaa enkä esimerkiksi päätyntä käyttämään osittain osuvaa maantieteellistä erottelua etelä ja pohjoinen. Käytän näitä käsitteitä esitetystä kritiikistä huolimatta, sillä ne ovat yleisiä aihepiirin kirjallisuudessa (ks. esim. Sumner & Tribe 2008 ja Koponen, Lanki & Kervinen 2007), ja toisaalta termit ovat yleisesti tunnettuja. Kaikkia erottelua kuvaavia käsitteitä kohtaan on esitetty kritiikkiä eikä ole löydetty yhtä yleisesti hyväksyttyä käsitteparia (Sumner & Tribe 2008, 17). On tärkeää kuitenkin huomata, että en käytä käsitteitä edellä esitetyn toisen määritelmän tapaan normatiivisena sanastona vaan pyrin huomioimaan käsitteitä kohtaan esitetyn kritiikin.

Koska tämä tutkimus käsittelee elinkeinoja ja sitä kautta toimeentuloa, on erityisen tärkeää huomioida postmodernistien köyhyyden käsitettä kohtaan esittämä kritiikki. Vandana Shivan (2002, 10–11) mukaan on tärkeää erottaa kulttuurisesti tulkittu köyhyys ja materiaallinen, todelliseen puutteeseen perustuva köyhyys toisistaan, sillä aina länsimaisesta kulttuurisesta näkökulmasta tulkittu köyhyys ei ole sitä materiaalisesti. Omavaraistaloudet, jotka toiminnallaan pystyvät tyydyttämään ihmisten perustarpeet, eivät ole köyhiä siinä mielessä, että niissä esiintyisi todellista materiaalista puutetta. Silti kehitysideologiassa omavaraistaloudet on usein nähty köyhiksi, sillä ne eivät osallistu markkinatalouteen ja hyödykkeiden kuluttamiseen. Kulttuuriset tulkinnat omavaraistalouden köyhyydestä ovat johtaneet joissain tapauksissa erilaisten kehitysprojektien kautta todelliseen köyhyyteen ja kestävien elinkeinojen tuhoutumiseen. Intensiivinen hyödykkeiden tuottaminen, kuten rahakasvien viljely ja ruoan jalostusteollisuus, kuluttavat paljon maata ja vettä, joita ihmiset eivät voi enää hyödyntää omavaraistaloudessa. Maankäytön hyödyt siirtyvät kaupallisille yrityksille, joilla taas ei ole kiinnostusta ruokkia ihmisiä, joilla ei ole rahaa maksaa hyödykkeistä. Nämä ongelmat johtuvat Shivan (2002, 13) mukaan siitä, että kulttuurisessa määrittelyssä omavaraistalous virheellisesti sekoitetaan todelliseen köyhyyteen ja toisaalta markkinahyödykkeiden tuottamisen oletetaan niin ikään virheellisesti tyydyttävän omavaraisuutta paremmin ihmisten perustarpeet.

Kehityksen ja toimeentulon mittaamiseen on käytetty erilaisia mittareita, kuten tuloa asukasta kohti, mutta niiden tehokkuus perustarpeiden täyttymisen mittaamisessa on kyseenalaistettu. Vastaukseksi kritiikkiin on kehitetty entistä yksityiskohtaisempia mittareita, joilla on yritetty kuvata yksilöiden omia käsityksiä hyvinvoinnista ja kehityksestä. (Sumner & Tribe 2008, 21–24.) Robert Chambersin (1995, 173) mukaan köyhien ihmisten omien näkemysten pitäisi olla kehityksen mittaamisen ytimessä. Hallinnon ja tutkijoiden kehittelemät mittarit, jotka perustuvat usein tulojen kehitykseen, eivät vastaa niitä muutoksia, joita köyhät itse näkevät elämässään tapahtuneen, ja seikkoja, jotka ovat todellisen hyvinvoinnin kannalta olennaisia. Turvallisuus, arvokkuus, mahdollisuus tuoda omat mielipiteensä esille ja haavoittuvuus saattavat esimerkiksi olla ihmisille kulutusta tärkeämpiä hyvinvoinnin tekijöitä. (Sumner & Tribe 2008, 24.)

Kehityksmaatutkimusta on joskus syytetty siitä, että se soveltaa tutkimuskohteisiinsa pääasiassa länsimaisia arvoja (Sumner & Tribe 2008, 39–40). Kuten kaikessa tutkimuksessa, myös kehityksmaatutkimuksessa tutkija tuo väistämättä tutkimukseen omia ennakkokäsityksiään; toisaalta myös tutkimukseen haastateltavina osallistuvat henkilöt tuovat mukanaan omat ennakkokäsityksensä. Lähes kaikki tutkijat ovat jossain määrin ulkopuolisia tutkimuskohteeseensa nähden, sillä usein tutkijan taloudellinen, sosiaalinen tai kulttuurinen tausta on toinen kuin haastateltavien. Tutkittaessa vierasta kulttuuria tämä ulkopuolisuus kuitenkin korostuu. (Emt., 43.) Koska tästä kulttuurisesta ulkopuolisuudesta on mahdotonta päästä eroon, se on tärkeää tiedostaa ja avata tutkimuksessa. Tutkijan tulee pohtia avoimesti omaa asemaansa, ennakkokäsityksiään ja mahdollisia muita intressejään ja niiden vaikutusta tutkimukseen. Toiseen kulttuurin kuuluvan tutkijan on erityisen tärkeää keskittyä tavoitteeseen antaa haastateltaville ääni ja pyrkiä tuomaan heidän näkemyksensä vääristelemättä esiin (Liamputtong 2010, 110–111). Tähän problematiikkaan liittyy kuitenkin myös kulttuurien välisen tutkimuksen vahvuus, sillä kun tutkija ja haastateltava tulevat eri taustoista, tutkimus voi tarjota uudenlaisia ja monipuolisia näkökulmia (Sumner & Tribe 2008, 45 ja Carter 2004, 347).

Yhdeksi keinoksi eettisten seikkojen huomioimiseen kehityksmaatutkimuksessa on tarjottu osallistavien menetelmien käyttöä (Sumner & Tribe 2008, 44). Osallistavat menetelmät, joita on käytetty erityisesti köyhyyden tutkimuksessa, eivät ole tarkasti säänneltyjä tutkimusmenetelmiä vaan ylätasoinen käsite, joka viittaa pyrkimykseen ottaa ihmisten näkemykset ja määrittelyt aidosti osaksi tutkimusta. Osallistavilla menetelmillä tehdyillä tutkimuksilla on usein linkki käytännön politiikkaan, jolle on pyrkimyksenä tuottaa ongelmien ratkaisua edistäviä suuntaviivoja, esimerkiksi auttaa vähentämään köyhyyttä. Tutkimuksessa pyritään huomioimaan ilmiöiden, kuten köyhyyden, monitasoisuus, vahvistamaan ihmisten mahdollisuuksia tulla kuulluksi elämäänsä vaikuttavissa

asioissa ja tuottamaan sellaista tietoa, jolla parannetaan kehityshankkeiden ja -politiikkojen vaikuttavuutta. (Norton 2001, 6–7.)

Tämän tutkimuksen menetelmiin ja tehtyihin tutkimuksellisiin valintoihin palaan yksityiskohtaisemmin luvussa 3. Vaikka en ole noudattanut suoraan esimerkiksi osallistavien menetelmien erilaisia ohjeita, olen kuitenkin pyrkinyt mahdollisimman tarkasti soveltamaan yllä esitettyjä näkökulmia kehitysmaatutkimukseen. Tutkimuksessa haastateltavien näkemykset ovat keskiössä, ja analyysissä olen painottanut haastateltujen määrittelyjä omasta tilanteestaan esimerkiksi toimeentulon mittauksessa.

1.3. Tutkimuskysymysten muotoutuminen

Idea tämän pro gradu -työn aiheesta syntyi, kun pääsin syksyllä 2011 Turun yliopiston Tulevaisuuden tutkimuskeskukseen suorittamaan tutkintoon kuuluvaa harjoittelua. Siellä työskentelin Ulkoministeriön rahoittamassa Interlinkages between Energy and Livelihoods eli INES -projektissa (ks. www.mekong.fi). Harjoitteluni kuluessa tutustuin projektissa alkuvuodesta 2011 kerättyyn fokusryhmäaineistoon, joka koostui Laosin maaseudulla ja pääkaupunki Vientianessa tehdyistä ryhmähaastatteluista koskien elinkeinoja, ruokaturvaa, elinolojen muutoksia, ympäristön muutoksia, selviytymisstrategioita, energian käyttöä ja taloudellisia näkymiä. Haastattelut tutustuttivat minut Laosin maaseudun elinkeinoihin ja ympäristönmuutoksiin, ja näin syntyi mielenkiinto tutkia ympäristön, erityisesti ympäristönmuutosten, ja elinkeinojen suhdetta Laosin maaseudulla. Kaakkois-Aasia ei ollut minulle ennestään tuttua aluetta ja kehitysmaatutkimusta olin sivunnut vain jonkin verran ympäristöpolitiikan ja sivuaineeni kansainvälisen politiikan opinnoissa. Uuteen aihepiiriin tarttuminen oli varsinkin aluksi työlästä ja haastavaa, mutta toi mahdollisuuden hyödyntää pro gradu -työtä laajamittaisesti uuden oppimiseen.

Fokusryhmähaastattelut ja olemassa oleva tutkimuskirjallisuus Laosista ja kehitysmaiden ympäristö–köyhyys -tematiikasta antoivat lähtötiedot tutkimustani varten. Tarkentavien teoreettisten käsitteiden löytäminen vei kuitenkin aikaa. Kestävien elinkeinojen teoria (ks. luku 2.1) tuntui alusta asti luontevalta tavalta tarkastella elinkeinoin vaikuttavien tekijöiden verkkoa. Koska olin kiinnostunut ympäristönmuutoksista, näkökulmaa terävöityi luontevasti elinkeinojen sosiaaliseen kestävyYTEEN, jota valotti ilmastonmuutoksen tutkimuksessa yleisen käsitteen sopeutuminen ja sen yläkäsitteen muutoskestävyys löytyminen (ks. luku 2.3.). Näin tutkimuskysymyksen muotoutuminen eteni yleisestä yksityiskohtaiseen, ja teoreettiset käsitteet terävöittivät tutkimukseni kohdetta ympäristöstä yleensä ympäristönmuutokseen ja siihen sopeutumiseen. Luonnonvaraelinkeinot nousivat fokukseen, sillä maaseudun elinkeinot ovat

pääasiassa omavaraisia luonnonvaraelinkeinoja. Mielenkiintoisen aspektin tähän tuo se, että köyhät ovat elinkeinoissaan paremmin toimeentuleviin verrattuna riippuvaisempia luonnonvaroista, vaikka paremman toimeentulevat kotitaloudet käyttävätkin näitä resursseja määrällisesti enemmän. (Cavendish 2000, 1997–1998.)

Tässä tutkimuksessa tutkimuksen kohteena on Laosin maaseutuyhteisö, jonka elämästä käsin ympäristönmuutoksia määritellään ja tarkastellaan ja niiden merkittävyyttä arvioidaan. Lähtöoletuksena on, että useita Laosin maaseudun kyliä koskettavat ympäristönmuutokset erilaisten luonnonvaraprojektien tai nykyisen tai tulevan ilmastonmuutoksen muodossa. Nämä muutokset oletettavasti vaikuttavat luonnonvaroihin perustuvien elinkeinojen harjoittamiseen, joka saattaa hankaloitua, tulla mahdottomaksi tai muuttaa muotoaan elinkeinojen muutoskestävyydestä riippuen. Ympäristönmuutosten, erityisesti ilmastonmuutoksen, on syytä olettaa voimistuvan tulevaisuudessa, joten tutkimukseen sisältyy tulevaisuuteen katsova ote. Tämän hetken ympäristönmuutosten tarkkailu ja niiden vaikutuksiin perehtyminen antavat suuntaviivoja tuleviin muutoksiin ja niihin sopeutumiseen.

Elinkeinon kyky kestää ja toipua stresseistä ja shokeista on keskeinen osa kestävästä elinkeinosta (Scoones 1998, 6). Tätä kykyä hahmotan erilaisten ympäristönmuutosten eli luonnonvaroihin kohdistuvien shokkien ja stressien vaikutuksia tutkimalla. Tärkeäksi nousee elinkeinojen sosiaalinen kestävyys eli kysymys, ovatko elinkeinot kestäviä muutoksen edessä. Tätä täydentää pohdinta siitä, pystyvätkö elinkeinot sopeutumaan vai tulevatko vallitsevat elinkeinostrategiat mahdottomiksi.

Tämän tutkimuksen pääkysymys on:

Miten ympäristönmuutokset muuttavat luonnonvaroihin perustuvien elinkeinojen edellytyksiä Laosin maaseudulla?

Tarkennan tätä kysymystä seuraavilla alakysymyksillä:

- Miten luonnonehdot ovat määrittäneet elinkeinoja?
- Millaiset ympäristönmuutokset ovat erityisen merkityksellisiä?
- Ovatko elinkeinot sosiaalisesti kestäviä näissä muutoksissa? Onko muutoksiin sopeutuminen aktiivista?

Pyrkimykseni on näihin kysymyksiin vastaamalla ymmärtää, miten ympäristö ja sen muutokset vaikuttavat ihmisten elinkeinoihin tutkimuksen tapauskylissä. Lisäksi mielenkiinnon kohteena on elinkeinojen muutoskestävyys ympäristönmuutoksissa ja se, pystyvätkö elinkeinot sopeutumaan

muutokseen. Tutkimuksen pyrkimyksenä on lähestyä esitettyjä kysymyksiä laadullisesta ja ymmärtävästä näkökulmasta ja tutkia ihmisten omia näkemyksiä aiheista.

Kehitysmaiden ympäristökysymyksiä käsittelevä tutkimus on kvantitatiivispainotteista ja usein suurin kokonaisuuksiin keskittyvää. Paikallinen, mikrotason tutkimus ympäristön ja toimeentulon välisistä suhteista on kuitenkin tärkeää, sillä riippuvuussuhteet ovat usein paikallisia, ja ympäristö vaikuttaa ihmisten taloudellisiin mahdollisuuksiin monin tavoin, erityisesti maaseudulla. Laadullinen tutkimus on tarpeen, sillä suhteita on usein vaikea esittää määrällisessä muodossa: esimerkiksi maaperän eroosiolla voi olosuhteista riippuen olla hyvin suuri tai ei juurikaan vaikutusta ihmisten hyvinvointiin. Lopputulosta määrittelevät esimerkiksi instituutiot, politiikat, yhteisön ominaisuudet ja sukupuolikysymykset. Laadullinen tutkimus vastaakin määrällistä paremmin kysymyksiin siitä, missä määrin ympäristö edistää tai haittaa ihmisten toimeentuloa. (Bojö ym. 2001, 389.)

Kestävät elinkeinot, muutoskestävyys ja sopeutuminen ovat kaikki hyvin yleisen tason käsitteitä, joita olen tässä tutkimuksessa käyttänyt tarjoamaan sisääntulokulmia monitahoiseen aiheeseen. Niiden avulla olen muodostanut ymmärrystä luonnonvarayhdyskunnista, joissa luonto ja ihmistoiminta kietoutuvan yhteen ja muokkaavat toisiaan. Kestävien elinkeinojen käsite on tarjonnut välineitä elinkeinojen kokonaisuuden hahmottamiseen ja toisaalta elinkeinojen muutoskestävyyden osatekijöiden ymmärtämiseen. Tavoitteena ei siis ole selvittää tyhjentävästi esimerkiksi kylien sosiaalista kestävyyttä tai sopeutumiskykyä, sillä tällainen tutkimus on pro gradu -työn koon ja resurssien ulottumattomissa. Kestävät elinkeinot, muutoskestävyys ja sopeutuminen ovat kaikki hyvin monitahoisia lähestymistapoja, jotka kytkeytyvät laajempiin metatason kehityskulkuihin, kuten kansallisen ja kansainvälisen tason politiikkaan, talouteen ja globalisaatioon. Olenkin käyttänyt näitä lähestymistapoja soveltuvin osin, kuten seuraavassa luvussa kuvaan. Nämä ajatukset ja käsitteet ovat tarjonneet joitakin näkökulmia ja rakennuspalikoita sen hahmottamiseen, miten tapauskylien asukkaat näkevät ympäristömuutokset ja elinkeinonsa. Tavoite ei ole siis tyhjentävän analyysin tarjoaminen vaan yhden palasen ja usein unohdetun näkökulman, ihmisten omien näkemysten, tarjoaminen keskusteluun.

2 TUTKIMUKSEN KESKEISET KÄSITTEET

Tässä luvussa esittelen käyttämäni tutkimuksellista näkökulmaa ja teoreettisia käsitteitä. Nämä käsitteet ovat ohjanneet niin tutkimuskysymysten hahmottamista, aineiston keräämistä kuin sen analyysia.

2.1 Kestävät elinkeinot

Kestävien elinkeinojen näkökulman katsotaan usein saaneen alkunsa Robert Chambersin ja Gordon Conwayn vuonna 1992 julkaisemasta artikkelista ” Sustainable rural livelihoods: practical concepts for the 21st century”, jossa elinkeinojen määritellään koostuvan voimavaroista⁴, pääomista⁵ ja toiminnoista⁶. Elinkeino on määritelmän mukaan kestävä, kun se pystyy palautumaan stresseistä ja shokeista sekä säilyttämään tai parantamaan käytettävissä olevia voimavaroja ja pääomia heikentämättä tulevien sukupolvien resursseja. (Chambers & Conway 1992, 6.)

Tämä laaja-alainen näkemys köyhyyteen ja maaseudun kehitykseen on tullut suosituksi sekä tieteellisessä keskustelussa että käytännön kehitystyötä tekevien instituutioiden parissa (Scoones 2009, 181). Kestävät elinkeinot -teoria yhdistää perinteisiä taloustieteen näkökohtia, esimerkiksi pääomat, laajempiin hyvinvoinnin ja kestävän kehityksen näkökohtiin ja tarjoaa analyyttisiä välineitä maaseudun köyhyyden ja kehityksen tutkimiseen. Scoonesin (2009, 177–180) mukaan näkökulman takana vaikuttavat normatiiviset oletuksen köyhyyden vähentämisestä ja osallistavasta, alhaalta ylöspäin suuntautuvasta vaikuttamisesta. Kestävien elinkeinojen näkökulmasta tehty tutkimus on usein ihmislähtöistä, kvalitatiivisia ja osallistavia menetelmiä suosivaa. Se tarjoaa mahdollisuuksia holistiseen, eri tieteenaloja yhdistelevään tutkimukseen ja painottaa politiikan ja elinkeinojen välisiä yhteyksiä. (Hussein 2002, 48.)

Laaja-alaisen näkökulman sovellusaloja ja -tapoja on ollut runsaasti, mm. karja-, kala-, maa- ja metsätalous sekä terveystieteet, mikä on johtanut kritiikkiin sen toimivuutta kohtaan. Tätä näkökulman moninaisuutta ovat lisänneet useat eri tavat pyrkiä mallintamaan kestävien elinkeinojen edellytyksiä (Scoones 2009, 179–180; Hussein 2002, 13). Kestävien elinkeinojen näkökulmaa on myös kritisoitu kyvyttömyydestä huomioida köyhyys–ympäristökysymysten moninaisuutta ja

⁴ capabilities

⁵ assets

⁶ activities

toisaalta makrotason muutoksia, kuten talouden globalisaatiota, siirtymää hallinnosta hallintaan, pitkän aikavälin ympäristöongelmia ja muutoksia maaseudun taloudellisissa rakenteissa (Scoones 2009, 181–183).

Kriittistä huolimatta kestävien elinkeinojen näkökulma tarjoaa selkeän tavan tarkastella monimutkaisia maaseudun kehityskysymyksiä. Se on mahdollistanut elinkeinojen syvemmän ja kriittisemmän tarkastelun. Tämä perustuu erityisesti paikallisen näkökulman huomioimiseen ja paikallisten ihmisten elinkeinojen eli mikrotason linkittämiseen laajemman tason institutionaaliseen ja poliittiseen kontekstiin alueellisella, kansallisella ja kansainvälisellä tasolla. (Scoones and Wolmer 2003, 5; Scoones 2009, 191.)

Kestävien elinkeinojen näkökulma on eräänlainen kattotermi, jonka alta löytyy useita eri määrittelyjä. Termin keskeisin aines löytyy selvimpänä alkuperäisistä näkökulmista ja määrittelykehyksistä (ks. Chambers & Conway 1992, Scoones 1998, DFID 1999). Chambersin ja Conwayn (1992, 5) mukaan elinkeino voidaan yksinkertaisimmassa muodossaan määrittellä keinoiksi saada elanto. Elinkeino koostuu ihmisistä, heidän kyvyistään ja keinoistaan elää, joita ovat esimerkiksi ruoka, tulot ja omaisuus (Chambers & Conway 1992, i). Usein elinkeinon määrittää sattuma: se mihin henkilö sattuu syntymään. Elinkeino saatetaan joutua valitsemaan ulkoisen ympäristön, sosiaalisen tai taloudellisen kontekstin tai luonnonympäristön sanelemana. Elinkeino saattaa löytyä koulutuksen tai muuton seurauksena. Yleisesti ottaen hyvin toimeentulevat ihmiset voivat valita elinkeinonsa vapaammin kuin huonosti toimeentulevat henkilöt. (Emt., 6.)

Elinkeinon kestävyys riippuu siitä, miten pääomia ja voimavaroja käytetään, ylläpidetään ja parannetaan, jotta elinkeino säilyisi. Elinkeinon kestävyyttä voidaan tarkastella kahdesta näkökulmasta: ympäristöllisestä tai sosiaalisesta. Elinkeinon ympäristöllinen kestävyys määräytyy elinkeinon ulkoisista vaikutuksista: siitä miten elinkeino vaikuttaa muihin elinkeinoihin. Paikallisella tasolla tämä riippuu siitä, parantaako vai huonontaako elinkeinon harjoittaminen paikallisia luonnonvararesursseja. Globaalilla tasolla voidaan tarkastella, vaikuttaako elinkeinon harjoittaminen pitkällä aikavälillä muiden elinkeinojen ympäristölliseen kestävyteen. Kehitysmaiden maaseudun elinkeinoilla ei ole yleensä merkittäviä globaaleja vaikutuksia toisin kuin teollisuusmaiden esimerkiksi paljon hiilidioksidipäästöjä tuottavilla elinkeinoilla. (Chambers & Conway 1992, 9.) Elinkeinot käyvät jatkuvaa kilpailua keskenään. Kestävänkin elinkeinon voi heikentää tai tuhota toinen, kestämaton elinkeino. (Emt., 21.)

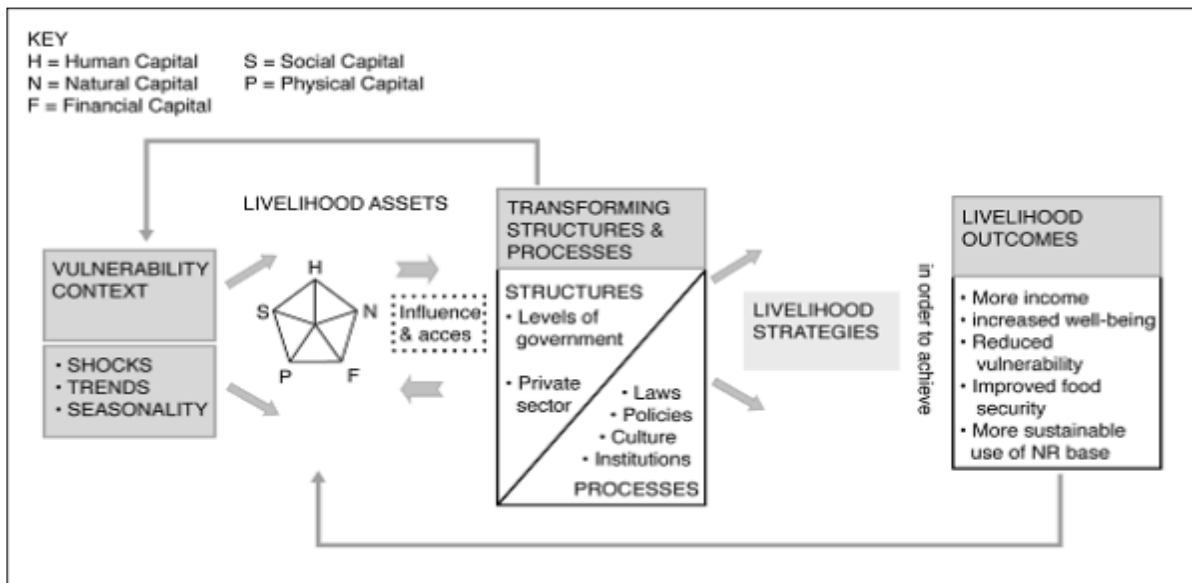
Elinkeinon sosiaalinen kestävyys on elinkeinon sisäinen kyky kestää ulkoisia paineita, ja se riippuu siitä, voiko kotitalous tuottaa ja ylläpitää riittävää elintasoja. Sosiaalisessa kestävyudessa on kaksi

aspektia: reaktiivisuus, eli pystyykö elinkeino selviytymään stressistä tai shokista, ja proaktiivisuus, eli voiko elinkeino vahvistua ja voiko se sopeutua muutoksiin. (Chambers & Conway 1992, 10.) DFIF (1999, 9) on esittänyt sekä ympäristöllisen että sosiaalisen aspektin sisältävän tiivistetyn kuvauksen kestävästä elinkeinoista. Sen mukaan kestävät elinkeinot ovat muutoskestäviä kohdatessaan ulkoisia shokkeja ja stressejä; eivät ole riippuvaisia ulkoisesta tuesta; säilyttävät käytettävien luonnonvarojen kunnon hyvänä; ja eivät hankaloita tai tee mahdottomaksi muita elinkeinoja.

Tässä tutkimuksessa kestävien elinkeinojen teoria on tarjonnut keskeiset käsitteet ja niiden määrittelyt maaseudun elinkeinojen ja niihin vaikuttavien seikkojen hahmottamiseen sekä tutkimuskysymysten että analyysin muotoutumiseen. Olen valinnut erilaisista kestävien elinkeinojen määrittelykehyksistä käyttööni UK Department for International Development:in käyttämän kehysten (ks. DFID 1999), sillä siinä tutkimukseni kannalta olennaiset pääomat ja haavoittuvuus tulevat selkeästi esille. Kehysten pohjana on yllä mainittu Chambersin ja Conwayn esittämä määritelmä kestävästä elinkeinoista. Vaikka kehys onkin hyvä apuväline elinkeinoihin liittyvän kompleksisuuden hahmottamiseen, mikään graafinen esitys ei pysty täysin mallintamaan todellisen maailman dynamiikkaa. Tämän vuoksi kehystä tuleekin käyttää tutkimuksessa soveltaen, tutkimuskohde huomioiden. (Hussein 2002, 14–15.) Tutkimuksen analyysissä ei olekaan tavoitteena suoraan noudattaa kestävien elinkeinojen määrittelykehystä tai testata sen toimivuutta, vaan se tarjoaa käsitteellisiä välineitä tutkimuskohteen ymmärtämiseen. Kiinnitän huomiota erityisesti elinkeinojen kytkeytymiseen luonnonvarapääomaan, sillä mielenkiintoni kohdistuu luonnonvaraelinkeinoihin. Lisäksi mielenkiinnon kohteena on haavoittuvuus⁷, siihen liittyvä muutoskestävyys ja kyky sopeutumiseen. Myös kehysten muita tekijöitä, kuten politiikan rakenteet ja prosessit, sivutaan analyysissä ja johtopäätöksissä.

⁷ vulnerability context

2.2 Kestävien elinkeinojen kehys

Kuva 2 Kestävien elinkeinojen määrittelykehys. Lähde: DFID 1999.

Kestävien elinkeinojen määrittelykehys (kuva 2) on yksinkertaistus kompleksisesta maailmasta, mutta se auttaa hahmottamaan elinkeinojen monimutkaisuutta ja tekee näkyväksi niihin vaikuttavien tekijöiden moninaisuuden (DFID 1999, 14). Taulukon nuolet viittaavat asioiden keskinäisiin suhteisiin eivätkä tarkoita suoraan kausaalisuutta, vaan taulukon osasten keskinäiset suhteet ovat dynaamisia ja toimivat molempiin suuntiin (emt., 13). Tässä alaluvussa esittelen kehyksen keskeisiä elementtejä ja niiden määrittelyitä.

Kehyksessä keskeinen seikka on keskittyminen pääomiin⁸, joita ovat inhimillinen⁹, sosiaalinen¹⁰, luonnonvara¹¹, fyysinen¹² ja taloudellinen pääoma¹³. Nämä pääomat ovat pohja, jolle ihmiset rakentavat elinkeinonsa. Tässä yhteydessä köyhyys voidaan määritellä riittämättömäksi tai toimimattomaksi pääomapohjaksi. Tämän vuoksi köyhien on vaikea parantaa toimeentuloaan. (Erenstein 2011, 284–285.) Kestävien elinkeinojen teoria perustuu olettamukseen, että ihmiset tarvitsevat monenlaista pääomaa elinkeinopäämääriensä¹⁴ saavuttamiseen. Koska yksittäisellä ihmisellä tai kotitaloudella on monia eri päämääriä, mikään pääoma yksin ei riitä, on sitä kuinka paljon tahansa. (DFID 1999, 17.) Pääomien on todettu muodostavan rahallisia mittareita paremman tavan tutkia köyhyyttä erityisesti tutkittaessa köyhyyden ja ympäristön suhdetta (Liverpool-Tasie & Winter-Nelson 2011, 221–222 ja UNDP 2004, 26).

⁸ livelihood assets

⁹ human capital

¹⁰ social capital

¹¹ natural capital

¹² physical capital

¹³ financial capital

¹⁴ livelihood outcomes

Inhimillinen pääoma viittaa ihmisillä olevaan taitoon, tietoon, työkykyyn ja terveyteen (DFID 1999, 19). Sosiaalista pääomaa ovat erilaiset sosiaaliset verkostot, kuten suhteet sukulaisiin, naapureihin tai vaikkapa kylän johtajaan. Suhteet lisäävät ihmisten välistä luottamusta ja yhteistyökykyä sekä saattavat lisätä vaikutusmahdollisuuksia poliittiseen päätöksentekoon. Myös formaalimpien ryhmien, kuten yhdistysten tai unionien, jäsenyys lisää sosiaalista pääomaa. Luottamukseen, vastavuoroisuuteen ja vaihtoon perustuvat suhteet ovat maaseudun elämässä tärkeä perusta epämuodollisille turvaverkostoille. (Emt., 21.) Fyysistä pääomaa ovat infrastruktuuri ja työvälineet, joita ihmiset hyödyntävät elinkeinoissaan. Kestäville elinkeinoille merkittäviä ovat esimerkiksi edulliset liikennejärjestelyt, turvalliset rakennukset, mahdollisuus puhtaaseen veteen ja sanitaatioon, edullinen ja puhdas energia sekä informaation saatavuus. (Emt., 25.) Taloudellista pääomaa ovat säännöllinen rahavirta, kuten palkkatulot, ja säästöt. Säästöt voivat olla eri muodoissa kuten rahaa, karjaa, koruja tai muuta omaisuutta. Säästöjä tarkastellessa tulee ottaa huomioon niiden tuottavuus, eli kuinka paljon säästöt tuottavat koskemattomina, ja likviditeetti, eli kuinka helposti säästöt ovat muutettavissa rahaksi. Taloudellista pääomaa on mahdollista lisätä luoton otolla. (Emt., 27.)

Koska tämä tutkimus keskittyy luonnonvarapääomaan ja siihen perustuviin elinkeinoihin, käsittelem sen määrittelyä muita pääomia tarkemmin. Luonnonvarapääoman merkitys kehitysmaiden maaseudun elinkeinoissa korostuu, sillä suurin osa elinkeinoista, kuten viljely, metsästys, keräily ja kalastus, perustuvat tämän pääoman käyttöön. Luonnonvarapääomaan kuuluu laaja kirjo resursseja, joista osa on jakamattomia julkisia hyödykkeitä, kuten ilmakehä ja biodiversiteetti, ja osa taas jaettavissa olevia hyödykkeitä, joita käytetään suoraan tuotantoon, kuten maa ja metsä. Näiden lisäksi luonnonvarapääomaan luetaan myös esimerkiksi vesi, ilman laatu ja ilmasto. Luonnonvarapääomaa arvioitaessa tulee tarkastella resurssien kuntoa ja ihmisten mahdollisuuksia hyödyntää niitä. Haavoittuvuus vaikuttaa luonnonvarapääomaan kaikista pääomista eniten. Monet maaseudun elinkeinoihin vaikuttavista shokeista vaikuttavat ihmisten elinkeinoihin luonnonvarapääoman kautta, esimerkiksi tulvan tuhotessa kylvömaan. Myös kausittaisuus johtuu useimmiten luonnonvarapääoman vaihtelusta, kuten esimerkiksi vuodenajan vaihteluiden kohdalla. (DFID 1999, 23.) Luonnonvarapääomista erityisesti metsä-, vesi- ja maaresurssit on aiemmissa tutkimuksissa havaittu merkittäviksi osiksi maaseudun elinkeinoja (Scoones & Wolmer 2003, 6).

Elinkeinoja ja käytettävissä olevia pääomia tarkastellaan haavoittuvuuden kontekstissa. Haavoittuvuutta aiheuttavat erilaiset trendit¹⁵, shokit¹⁶ ja kausittaisuus¹⁷. Nämä vaikuttavat

¹⁵ trends

¹⁶ shocks

¹⁷ seasonality

pääomien käyttöön ja tätä kautta siihen, mitkä elinkeinostrategiat ovat mahdollisia. (DFID 1999, 15.) Stressit ja shokit voivat haavoittaa kaikkia ihmisten elinkeinoja. Stressejä ovat paineet, jotka ovat tyypillisesti jatkuvia, kumuloituvia ja ennustettavia, kuten maaperän happamoituminen, eroosio, yhteisresurssien väheneminen tai nousevat lämpötilat. Shokit taas ovat nopeita, ennustamattomia ja traumaattisia, kuten myrskyt, kuivuudet, tulipalot tai tautiepidemiat. (Chambers & Conway 1992, 10.) Shokit voivat tuhota pääomia tai pakottaa ihmiset jättämään kotinsa ja pääomansa ennenaikaisesti. Kausittaisen vaihtelun esimerkiksi hinnoissa, työmahdollisuuksissa ja ruoan saatavuudessa on esitetty olevan kehitysmaiden maaseudulla merkittävin ja jatkuvin elinkeino-ongelmien aiheuttaja (DFID 1999, 15). Laosissa suurin kausittainen vaihtelu on sade- ja kuivuuskauden vaihtelu. Koska vaihtelu on jatkuvaa, elinkeinot ovat sopeutuneet siihen. Kestävän elinkeinon määritelmän keskeinen osa on se, että elinkeino pystyy välttämään tai kestämään stressit ja shokit ja toipumaan niistä (Chambers & Conway 1992, 10). Yhteisön ja yksilön haavoittuvuuden määrittelee viime kädessä erilaisten resurssien saatavuus ja yksilön tai ryhmien kyky hyödyntää niitä (Adger ym. 2003, 181). Haavoittuvuuden kontekstiin sopeutumista ja siinä selviytymistä käsittelem tarkemmin seuraavassa alaluvussa 2.3.

Kestävien elinkeinojen määrittelykehyksessä muokkaavat rakenteet ja prosessit¹⁸ viittaa instituutioihin, organisaatioihin, politiikkoihin ja lainsäädäntöön, jotka kaikki asettavat reunaehdoja elinkeinomahdollisuuksille. Ne määrittävät esimerkiksi sitä, millaiset elinkeinot ovat ihmisten saavutettavissa, millaisia pääomia on mahdollista hyödyntää ja onko ihmisillä poliittisia vaikutusmahdollisuuksia. (DFID 1999, 29.) Rakenteet, sekä yksityiset että julkiset, määrittävät politiikkaa, lainsäädäntöä sekä tuottavat ja ostavat palveluita. Rakenteet mahdollistavat prosessien ja elinkeinojen toimivuuden luomalla säännöt ja tilan kaupankäynnille. (Emt., 31.) Prosessit taas määrittelevät sen, miten rakenteet ja niissä toimivat yksilöt käyttäytyvät. Prosessit voidaan jakaa viiteen pääryhmään: politiikka, lainsäädäntö, instituutiot, kulttuuri ja valtasuhteet. Poliittikkaprosessit luovat lainsäädännön kehittämiseksi kontekstin. Institutionaaliset prosessit voidaan taas ymmärtää kirjoitetuiksi tai kirjoittamattomiksi toimintasäännöiksi: pelisäännöiksi jotka mahdollistavat esimerkiksi kaupankäynnin. Instituutiot perustuvat kulttuuriin, joka puolestaan määrittää toimijoiden välisiä valtasuhteita esimerkiksi iän tai sukupuolen perusteella. (Emt., 33.)

Elinkeinostrategiat¹⁹ muodostuvat yhdistelmästä toimintoja ja valintoja, joita ihmiset tekevät saavuttaakseen elinkeinopäämääränsä. Elinkeinostrategiat nähdään dynaamisina prosesseina, joissa ihmiset yhdistelevät erilaisia toimintoja tyydyttääkseen vaihtelevat tarpeensa eri aikoina.

¹⁸ transforming processes and structures

¹⁹ livelihood strategies

Elinkeinostrategioita on hedelmällistä tarkastella koko kotitalouden tasolla, jolloin strategiassa osa kotitalouden jäsenistä saattaa esimerkiksi jäädä maaseudulle luonnonvaraelinkeinojen pariin ja osa muuttaa hetkellisesti tai pysyvästi palkkatyöhön kaupunkiin. (DFID 1999, 35.)

Elinkeinopäämääriä tarkasteltaessa on hyvä huomata, että oletuksena ei tulisi pitää sitä, että elinkeinojen päämäärä on yksinomaan tulon maksimointi. Elinkeinopäämäärät voivat olla hyvin vaihtelevia, sillä lisääntyneiden rahatulujen lisäksi ihmiset voivat tavoitella esimerkiksi lisääntynyttä hyvinvointia, vähentynyttä haavoittuvuutta, parantunutta ruokaturvaa tai luonnonvarojen kestävämpää käyttöä. Erityisesti köyhien ihmisten elinkeinoilla, joilla ei ole puskuria shokkeja ja trendejä vastaan, haavoittuvuuden vähentäminen on usein tärkeämpi tavoite kuin tulon maksimointi. Kuten luvussa 1.1.2 mainitsin, Laosin maaseudun omavaraiselinkeinoissa on usein keskeistä riittävä elämänlaatu, eivät suuret tulot. Kotitalouden päämäärät saattavat olla myös ristiriidassa keskenään. Esimerkiksi kasvaneet tulot saattavat huonontaa käytettävissä olevaa luonnonvarapohjaa. (DFID 1999, 37–38.)

2.3 Elinkeinojen sosiaalinen kestävyys

2.3.1 Muutoskestävyys

Tässä tutkimuksessa mielenkiinnon kohteena ovat ympäristönmuutosten elinkeinoille aiheuttamien vaikutusten lisäksi se, selviytyvätkö elinkeinot muutoksista eli ovatko elinkeinot sosiaalisesti kestäviä. Chambersin ja Conwayn (1992, 10) mukaan sosiaalinen kestävyys riippuu siitä, selviytyykö elinkeino stresseistä ja shokeista ja voiko elinkeino sopeutua muutoksiin (ks. luku 2.1.). Elinkeinojen sosiaalista kestävyyttä tarkastellakseni otan avukseni englanninkielisen käsitteen resilience. Käsitettä on käytetty monilla tieteenaloilla useissa hieman toisistaan poikkeavissa merkityksissä, mistä johtuen siitä on myös käytetty erilaisia suomenkielisiä versioita, kuten uusiutumiskyky ja resilienssi. Tässä tutkimuksessa olen seurannut Juha Kotilaista ja Ilkka Eistoa (2010b, 12) ja käytän käsitettä muutoskestävyys sekä ymmärrän muutoskestävyyden yhteiskunnallisen otteen kautta kysymykseksi siitä, miten jokin alue sille ominaisine luonnonvaraköyksineen voi selviytyä häiriöistä ja varautua niihin. Muutoskestävyys voidaan nähdä vastakohtana haavoittuvuudelle, jota stressit ja shokit aiheuttavat, sillä muutoskestävyys vahvistaa elinkeinojen kykyä selvitä näistä (Adger 2000, 348). Muutoskestävyydellä on useita eri tasoja (Moench & Dixit 2004, 17) kuten yksilö, kotitalous, kylä tai yhteiskunta. Tässä tutkimuksessa keskityn pohtimaan kotitalouksien ja kylien elinkeinojen muutoskestävyyttä.

Muutoskestävyyden käsitettä on alun perin käytetty systeemidynamiikan tutkimuksessa. Luonnontieteissä sillä viitataan ekosysteemin kykyyn kestää häiriöitä joutumatta laadullisesti

erilaiseen tilaan. Muutoskestävä ekosysteemi kestää shokkeja ja voi palautua niistä tarvittaessa. Kun käsite laajennetaan ekosysteemeistä koskemaan ihmistoiminnan ja ekosysteemien muodostamia sosioekologisia järjestelmiä, mukaan tulee ihmisten kyky ennakoida ja suunnitella tulevaisuutta. (Moench & Dixit 2004, 12–13.) Esimerkki sosioekologisesta järjestelmästä on luonnonvarayhdyskunta, jonka olemassaolo ja kehitys ovat perustuneet paikallisten luonnonvarojen hyödyntämiseen (Kotilainen & Eisto 2010b, 10). Sosioekologisessa järjestelmässä ihmistoiminta ja ekosysteemien toiminta kietoutuvat yhteen: ihmisten selviytyminen on riippuvainen ekologisista järjestelmistä, ja toisaalta ihmiset vaikuttavat jatkuvasti ekosysteemeihin (Moench & Dixit 2004, 12). Onkin todettu, että sosiaalinen muutoskestävyys, eli ihmisryhmien kyky kestää esimerkiksi poliittisia- tai ympäristömuutoksia, on yleensä suoraan verrannollinen ekologisen muutoskestävyyden kanssa erityisesti niillä ryhmillä, jotka ovat elinkeinoissaan riippuvaisia luonnonvarapääomasta (Adger 2000, 347). Muutoskestävälle sosioekologiselle järjestelmälle voidaan määrittää kolme ominaisuutta: muutosten määrä jonka järjestelmä voi kohdata menettämättä keskeisiä ominaisuuksiaan; järjestelmän itseorganisoitumisen kyky; ja kyky rakentaa ja kasvattaa oppimis- ja sopeutumiskapasiteettia. Kyky oppimiseen, tulevaisuuden ennakoimiseen ja suunniteltuun sopeutumiseen erottaa sosioekologisen järjestelmän pelkästä ekologisesta järjestelmästä. (Moench & Dixit 2004, 12–13.)

Elinkeinojen muutoskestävyyttä voidaan tarkastella erilaisilla aikajänteillä. Yhden ihmisen elämää pidempää sukupolvien välistä kestävyyttä voidaan kotitalouksissa pyrkiä lisäämään rohkaisemalla lapsia muuttamaan uusiin paikkoihin tai hankkimaan uusia elinkeinoja. Sukupolvien välistä kestävyyttä lisätäkseen kotitalous investoi lasten kouluttamiseen ja pyrkii hankkimaan heille sellaisia taitoja, joita nykyisellään kotitalouden jäsenillä ei ole. (Chambers & Conway 1992, 12.)

Muutoskestävillä elinkeinoilla on kyky ensin palautua muutoksesta ja sitten oppia ja sopeutua (Moench & Dixit 2004, 14). Reaktiot muutokseen voidaan jakaa selviytymiseen²⁰, joka viittaa elinkeinoissa tehtäviin tilapäisiin muutoksiin, ja sopeutumiseen²¹, joka tarkoittaa pidemmän aikavälin muutoksia elinkeinostrategioissa. Ne, jotka eivät pysty kestämään muutoksia tai sopeutumaan niihin, ovat väistämättä haavoittuvaisia ja eivät todennäköisesti saavuta kestävä elinkeinoa. (Scoones 1998, 6.)

Selviytyminen tarkoittaa lyhytjänteisiä ja tilapäisiä muutoksia elinkeinoissa, kuten karjan myyntiä tai kulutuksen vähentämistä. Sopeutuminen on pitkäjänteisempää kykyä vastata jo tapahtuneisiin tai

²⁰ coping

²¹ adaptation

ennakoituihin muutoksiin (Osman-Elasha, Elhassen, Hanafi & Zakieldin 2005, 5) ja se vahvistaa yleistä muutoskestävyyttä (Resilience Alliance 2007, 8). Sopeutuminen vähentää aiheutunutta haittaa tai hyödyntää muutoksen myötä syntyneitä uusia mahdollisuuksia. Tavoitteena on vähentää tapahtuneiden muutosten vaikutuksia tai niiden esiintymistä (Osman-Elasha ym. 2005, 5) esimerkiksi joustavuuden, monipuolisuuden, innovaatioiden tai kannattavuuden lisääntymisen kautta (Resilience Alliance 2007, 8). Toisin kuin selviytyminen, sopeutuminen on rakenteellinen muutos, jolla pyritään uusien muutoksien yhteydessä vähentämään haittavaikutuksia. (Osman-Elasha ym. 2005, 5). Selviytymis- ja sopeutumisstrategioiden selkeä käsitteellinen erottelu ei ole aina yksinkertaista, ja toisaalta nämä kaksi ovat lähellä edellisessä luvussa esitettyä elinkeinostrategian käsitettä (Agrawal & Perrin 2008, 8).

Chambersin ja Conwayn (1992, 11) mukaan selviytymisstrategioita ovat muun muassa kulutuksen vähentäminen, ruoan ja muun omaisuuden hankkiminen varastoon, elinkeinopohjan suojeleminen toipumista ja elinkeinon uudelleenaloittamista varten, omaisuuden myyminen, uusien ruoka- ja elinkeinolähteiden etsiminen, avun pyytäminen naapureilta tai järjestöiltä ja muuttaminen. Arun Agrawal ja Nicholas Perrin (2008, 7–16) taas esittävät, että pääosa elinkeinojen selviytymis- ja sopeutumisstrategioista voidaan jakaa viiteen pääluokkaan: liikkuvuus, varastoiminen, monipuolistaminen, yhteisten resurssien käyttö ja vaihto markkinoilla. Se, minkä näistä strategioista kotitalous valitsee, riippuu sen sosiaalisesta ja taloudellisesta asemasta.

Erilaiset häiriöt ja muutokset eivät kuitenkaan ole vain uhka elinkeinoille, vaan riskien hallinnan ja sopeutumisen kyky ovat riippuvaisia koettujen häiriöiden määrästä. Kyky sopeutumiseen on keskeinen muutoskestävyyden osa. Kun ihmiset ja systeemit eivät kohtaa häiriöitä, kyky kohdata yllättäviä tilanteita ja muutoksia vähenee. (Moench & Dixit 2004, 14.) Lähtökohtaisesti voidaan olettaa, että olemassa olevat järjestelmät ovat muutoskestäviä ja uusiutumiskykyisiä, sillä jo niiden syntyminen on edellyttänyt vastustus- ja sopeutumiskykyä ulkoisiin häiriötekijöihin (Kotilainen & Eisto 2010c, 29).

2.3.2 Muutoskestävyyttä vahvistavat tekijät

Tässä alaluvussa tarkastelen, millaiset tekijät edistävät elinkeinojen muutoskestävyyttä ja muutoksiin sopeutumista ja toisaalta mitkä tekijät tekevät elinkeinot muutoksille haavoittuvaisiksi. Perustan tarkastelun Marcus Moenchin ja Ajaya Dixitin (2004, i) esittelemään kahdeksaan tekijään, jotka vaikuttavat siihen, miten muutoskestäviä tai haavoittuvia elinkeinot ovat kohdatessaan ympäristönmuutoksia, esimerkiksi kuivuutta ja tulvia.

Ensimmäinen muutoskestävyyttä määrittelevä tekijä on *kotitalouden elinkeinojen monipuolisuus ja mahdollisuudet monipuolistaa jo olemassa olevia elinkeinostrategioita* (Moench & Dixit 2004, i). Tämä viittaa erityisesti elinkeinostrategioiden laajentamiseen sisältämään myös muita kuin maatalouselinkeinoja. Maatalous on haavoittuvaista ympäristönmuutoksille, ja siksi on tärkeää, että kotitaloudella on myös siitä riippumattomia tulonlähteitä, jotta se voi selvitä huonoista vuosista. (Emt., iii.) Elinkeinojen monipuolisuuden onkin todettu olevan maaseudun kotitalouksien tärkein keino ylläpitää elinkeinojaan stressien ja shokkien kohdatessa (emt., i). Toisaalta lähes yhtä tärkeää on maataloustuotannon sisäinen monipuolistaminen esimerkiksi eri riisilajeilla tai muilla viljelytuotteilla (emt., 163).

Kaikki elinkeinostrategiat eivät kuitenkaan ole jokaisen saavutettavissa eivätkä kaikki pysty monipuolistamaan elinkeinostrategioitaan. Elinkeinostrategian valintaan vaikuttavat olennaisesti ihmisten mahdollisuudet hyödyntää eri pääomia. Esimerkiksi monet työt vaativat inhimillistä pääomaa, erityisiä taitoja tai tarpeeksi työntekijöitä ja työkykyä. Kaupalliset elinkeinot taas vaativat rahallista pääomaa käynnistyäkseen sekä fyysistä pääomaa hyvien tie- ja kuljetusyhteyksien muodossa. Maataloustuotantoa varten tarvitaan riittävästi luonnonvarapääomaa, esimerkiksi tarpeeksi hyvälaatuista maata. Sosiaalinen pääomaa taas edesauttaa suhteiden luomista ja esimerkiksi yrityksen asiakaspohjan vakiinnuttamista. (DFID 1999, 35.)

Toinen muutoskestävyyttä rakentava tekijä on *mahdollisuus muuttaa tai käydä töissä oman alueen ulkopuolella*. Tämä vahvistaa elinkeinoja erityisesti paikallisten ympäristönmuutosten yhteydessä. (Moench & Dixit 2004, i.) Muuttoliike, varsinkin kausittainen muutto, on maaseutuyhdyskunnissa yksi merkki muutoskestävyydestä ja se vahvistaa usein myös kotikylään jäävien ruokaturvaa, sillä pois muuttaneet asukkaat lähettävät tyypillisesti kotikylään jääneille sukulaisille rahaa. Raha käytetään ruoan lisäksi koulutukseen tai pääomien vahvistamiseen, kuten maan tai maataloudessa tarvittavien välineiden ostamiseen. Näin kotikylään lähetetyt tulot vahvistavat elinkeinostrategioita myös pitkäjänteisesti. Muuttoliike suuren ulkoisen stressin vallitessa saattaa olla kuitenkin olla merkki sosiaalisen muutoskestävyyden romahtamisesta. (Adger 2000, 357.)

Kolmanneksi muutoskestävyyttä vahvistavaksi tekijäksi Moench ja Dixit (2004, i) esittävät *tiedon, tavaroiden ja palvelujen liikkuvuuden alueelle ja sieltä pois*. Maaseudun elinkeinojen liittymisen markkinatalouteen on huomattu lisäävän esimerkiksi rahakasveja kasvatettaessa satolajien moninaisuutta, mikä saattaa vahvistaa elinkeinojen kuivuuden tai runsaan sateen sietokykyä ja lisätä mahdollisuuksia rahan ansaitsemiseen tuotteita myymällä (Adger 2000, 353). Toisaalta pelkästään rahakasvien viljelyyn siirtyminen johtaa siihen, että ruoka täytyy ostaa kotitalouden ulkopuolelta.

Tim Bayliss-Smith (1991, 10) pitää ruokaturvan ja ympäristön välisen yhteyden heikkenemistä yhtenä kehityksen negatiivisista puolista. Viljelyn siirtyminen rahakasveihin, jotka eivät usein ole sopeutuneet paikallisiin luonnonoloihin, saattaa syrjäyttää perinteisiä luonnonvaraelinkeinoja, jotka ovat selvinneet monista muutoksista ja sopivat hyvin paikallisissa oloissa harjoitettaviksi (Adger 2000, 353; Bayliss-Smith 1991, 7). Tiedon, tavaroiden ja palvelujen liikkumista erityisesti shokki- ja stressitilanteissa vahvistavat tukijärjestelmät, kuten sosiaaliset verkostot, tiedonvälitysjärjestelmät, järjestöt ja markkinat (Moench & Dixit 2004, ii, 16).

Muutoskestävyyttä tukee myös jo luvussa 2.2 esitelty *sosiaalinen pääoma* eli esimerkiksi koulutus tai suhteet, jotka mahdollistavat tuen tai lainan saamisen stressi- tai shokkitilanteissa. Tällaisia suhteita ovat niin epämuodolliset yhteydet sukulaisiin tai muihin kyläläisiin kuin muodollisemmat yhteydet eri instituutioihin kuten kehityspankkeihin, hallintoon ja kansalaisjärjestöihin. Sosiaalinen pääoma edistää myös mahdollisuuksia muuttaa joko tilapäisesti tai vakituisesti, sillä kontaktit kaupungissa asuviin, erityisesti niihin, joilla on yhteyksiä mahdollisiin työnantajiin, helpottavat muuttoa. (Moench & Dixit 2004, ii–iii, 166.)

Käytettävissä oleva *fyysinen pääoma* (ks. luku 2.2), kuten tiet, talot ja vesijärjestelmät, vaikuttavat myös elinkeinojen muutoskestävyyteen. Merkittäväksi seikaksi nousee olemassa olevan fyysisen pääoman haavoittuvuus shokeille ja stresseille ja se, miten fyysinen pääoma edistää elinkeinojen harjoittamista shokkien ja stressien kohdatessa. Erityisesti myrskyjen yhteydessä merkittäväksi tekijäksi nousevat asuin- ja varastorakennusten kunto. (Moench & Dixit 2004, ii–iii, 164.)

Luonnonvaraelinkeinoja harjoittavissa yhteisöissä *luonnonvarapääoman, erityisesti maan ja veden, kunto* määrittää mahdollisuuksia selvitä shokeista ja stresseistä (Moench & Dixit 2004, ii–iii). Ääritilanteissa kotitalouksien selviytyminen riippuu erityisesti *puhtaan juoma-, kotitalous- ja peseytymisveden* saatavuudesta. Puhtaan veden saatavuus vaikuttaa niin terveyteen kuin mahdollisuuksiin jatkaa luonnonvaraelinkeinoja, erityisesti niitä, jotka vaativat keinokastelua. (Emt., 169–170.)

Stressi- ja shokkitilanteissa kotitalouskohtaista haavoittuvuutta lisäävät jo *olemassa olevat haavoittuvuutta aiheuttavat tekijät*, kuten kotitalouden jäsenten heikko sosiaalinen asema ja riittämätön toimeentulo. Tässä myös sukupuolikysymys nousee esiin, sillä naiset ovat yleensä miehiä haavoittuvammassa asemassa. (Moench & Dixit 2004, ii.)

Köyhät kotitaloudet ovat erityisen haavoittuvaisia muutoksille, sillä köyhyys korreloi usein epäsuotuisasti edellä esitettyjen sosiaalista muutoskestävyyttä määrittävien tekijöiden kanssa.

Kotitalouden tulotaso ja fyysiseen pääomaan sitoutunut varallisuus korreloivat voimakkaasti sosiaalisiin verkostoihin ja koulutukseen. Köyhien kotitalouksien jäsenillä ei usein ole tietoa, koulutusta tai muita taitoja hyödyntää uusia mahdollisuuksia, vaan he ovat riippuvaisia muutamista tulonlähteistä, kuten tilapäistyöstä. Köyhät asuvat usein paikoissa, jonne ei ole kunnollisia tie- tai informaatioyhteyksiä, jotka mahdollistaisivat esimerkiksi kaupankäynnin. Tuloksena haavoittuvaset kotitaloudet eivät pysty sopeutumaan pieniinkään muutoksiin. Siinä missä paremmin toimeentuleville muutokset toimivat muutoskestävyyttä kehittävässä tekijänä, köyhille ne tuovat vain vaikeuksia. (Moench & Dixit 2004, 16–17.)

Vaikka kotitaloudet, joilla on vahva pääomapohja, kärsivät shokeista ja stresseistä heikommin toimeentulevia vähemmän ja toipuvat niistä nopeammin, haavoittuvuus ei kuitenkaan ole suorassa yhteydessä toimeentuloon, vaan myös toimeentulon monipuolisuudella on merkitystä. Monet keskituloiset maaseudun viljelijät ovat tulleet haavoittuvasiksi keskittymällä vain yhteen, hyvin tuloja tuottavaan rahakasviin. Tällainen maatalous vaatii usein paljon vettä, mikä lisää strategian haavoittuvuutta. Vaikka erikoistuminen saattaa tehdä elinkeinosta rahallisesti kannattavan, se tekee siitä myös haavoittuvan. (Moench & Dixit 2004, 16.) Myös pääoman keskittyminen lisää haavoittuvuutta. Jos hyvin toimeentulevien kotitalouksien pääoma on vain esimerkiksi maaomaisuuden muodossa, ne saattavat kärsiä jopa heikosti toimeentulevia kotitalouksia enemmän, jos shokki kohdistuu suoraan maahan, kuten esimerkiksi maanvyörymän tapauksessa (emt., 168).

Elinkeinojen haavoittuvuutta voidaan pyrkiä vähentämään yksityisten toimien, kuten kotitalouksien omaisuusperustan laajentamisen ja selviytymisstrategioiden kehittämisen, lisäksi myös julkisilla toimilla (Chambers & Conway 1992, 11). Näitä tukitoimia voivat olla julkinen tulvan torjunta, katastrofivalmiuden kehittäminen, informaation tarjoaminen poikkeuksellisista sääilmiöistä, tekninen tuki maataloudelle suuremman tuottavuuden ja sadon saavuttamiseksi sekä kollektiivisen toiminnan helpottaminen. (Chambers & Conway 1992, 11; Agrawal & Perrin 2008, 7.)

3 KENTTÄTYÖ JA AINEISTON ANALYYSI

Tässä luvussa esittelen tutkimuksessa käytettyä aineistoa, sen keräämistä, analysointia ja näihin liittyviä menetelmällisiä valintoja. Pyrin käsittelemään aineiston keräämiseksi tehdyn kenttätyön kulkua ja käytäntöjä yksityiskohtaisesti, sillä vieraassa kulttuurissa tehdyssä tutkimuksessa tutkijan ulkopuolisuus korostuu, minkä vuoksi omien vaikutteiden ja lähtökohtien reflektointi onkin tärkeää (Sumner & Tribe 2008, 43–45). Tutkimuksessa tehdyt valinnat tulee raportoida tarkasti ongelmakohtia välttämättä (em., 117). Alaluvussa 3.1.3 pohdin tarkemmin asemaani tutkimuskohteen ulkopuolisena tarkastelijana, ja vieraan kulttuurin tutkimisen vaikeuksia ja toisaalta antoisuutta.

3.1 Aineiston kerääminen

Tutkimukseni aineiston keräsin 21.2.–15.3.2012 Laosissa. INES -projektin rahoitus mahdollisti minulle ja toiselle graduntekijälle, Heidi Tuhkaselle, joka valmisteli sosiaali antropologian pro gradu -työtä, aineiston keräämismatkan. Itse aineisto koostuu Fuangin alueen maaseudun viidessä kylässä tehdyistä 20 haastattelusta.

Minulla oli hyvin aikaa valmistautua kenttätyöhön, sillä aloitin pro gradu -työni tekemisen jo syksyllä 2011. Gradun tekeminen eteni aluksi alueeseen liittyvää tutkimuskirjallisuutta lukien. Kenttätyön kannalta oli tärkeää tutustua myös Laosin historiaa ja kulttuuria käsitteleviin teoksiin. Sopivan teoriataustan löytymisen jälkeen aloin hahmotella alustavia haastattelurunkoja. Tässä INES -projektin fokusryhmäaineisto toimi suurena apuna, sillä se tutustutti Laosin maaseudun elinkeinojen moninaisuuteen ja kausittain vaihtelevaan luonteeseen.

Kenttätyöperiodini alussa vietin kaksi viikkoa ja lopussa hieman alle viikon Laosin pääkaupungissa Vientianessa. Tämä aika oli hyödyllistä jo siksi, että se tarjosi mahdollisuuden tutustua laosilaiseen kulttuuriin. Kävin myös haastattelemassa asiantuntijoita useista eri organisaatioista. Aluksi harkitsin myös näiden asiantuntijahaastatteluiden käyttämistä analysoitavana aineistona, mutta lopulta työn mielekkään rajaamisen vuoksi päädyin käyttämään aineistona vain maaseudun kylissä tehtyjä haastatteluja. Asiantuntijahaastattelut tarjosivat kuitenkin runsaasti taustatietoa tutkimuskohteestani ja auttoivat kenttätyöhön valmistautumisessa. Pyrin etsimään asiantuntijahaastateltavat kansainvälisistä organisaatioista niin, että heidän tutkimus- tai erikoisalansa liittyisi maaseudun

elinkeinoihin ja ympäristön muutoksiin eri näkökulmista. Sainkin viisi haastattelua erilaisista organisaatioista, ja haastateltavat toivat vaihtelevia näkökulmia aiheeseen esimerkiksi Laosin luonnonvaraprojektien, metsätuotteiden keräilyn ja ruokaturvan kannalta. Tein haastattelut seuraavissa organisaatioissa:

- Yhdistyneiden kansakuntien elintarvike- ja maatalousjärjestö FAO
- Laosin uusiutuvan energian instituutti LIRE
- Sveitsiläinen kehitysyhteistyöjärjestö Helvetas
- Alankomaiden kehitysyhteistyöjärjestö SNV
- Maailmanpankki

Pyryn pääkaupungissa oleskellessani muutoinkin kartoittamaan tietämystäni tutkimusaiheesta. Osallistuin Tulevaisuuden tutkimuskeskuksen ja Land Issues Working Groupin järjestämiin seminaareihin, joiden aiheet sivusivat Laosin luonnonvarapolitiikkaa. Lisäksi ennen varsinaista kenttätöitä haastattelin maalta kaupunkiin muuttanutta naista, joka toimi nykyään kauppiana. Tämä haastattelu toimi testihaastatteluna, jossa oli mahdollista nähdä kysymysten toimivuutta ja toisaalta saada lisää tietoa elinkeinoista, erityisesti riisin viljelystä.

Alusta asti oli selvää, että kenttätö tekeminen vaatisi tulkin käyttöä, sillä en puhu laon kieltä. Tulkin käyttöön tutkimushaastatteluissa liittyy ongelmia, kuten se että tulkkauksen vuoksi vastaanotetut ja aiotut merkitykset saattava erota toisistaan (Sumner & Tribe 2008, 119) tai että tulkin omat näkemykset aiheesta ja yhteisöistä vaikuttavat tutkimukseen ainakin jossain määrin, ja kääntäjä saattaa jättää kääntämättä asioita, joita pitää itse merkityksettöminä, vaikka ne saattaisivat kiinnostaa itse tutkijaa (Bujra 2006, 174–175). Nämä ongelmat ovat ainakin osin vältettävissä käyttämällä ammattikäntäjän sijaan tutkija–tulkkia, joka on perillä tutkimuksen tavoitteista. Tämä voi olla myös edullista siinä mielessä, että joskus sanatarkkaa teknisesti täydellistä käännöstä tärkeämpää on saada asiasta oikea kulttuurinen tulkinta ja toisaalta tutkija–tulkki voi edistää yhteyksiä paikallisiin yhteisöihin ja selittää paikallisia tapoja ja suhteita. (Emt., 174–175.)

Koska tutkija–tulkin käyttö edistäisi parhaiten kenttätöön onnistumista, alun perin suunnitelmana oli, että INES -tiimin jäsen Bouasavanh Khanthaphat, joka oli kerännyt myös fokusryhmäaineiston, olisi toiminut tulkkina. Viime hetkellä hän joutui kuitenkin vetäytymään, ja lopulta tulkinamme toimi tutkija Saithong Phommavong, joka työskentelee Laosin kansallisessa yliopistossa maaseudun elinkeinojen tutkimuksen parissa. Vientianessa viettämänäni aikana tapasin Phommavongin kaksi kertaa, ja tällöin pyrin tutustuttamaan hänet tutkimusideaani ja kenttätöön tavoitteisiini. Kävimme yhdessä läpi myös kysymysten muotoilua sekä haastattelu- ja käännösteknisiä asioita. Vaikka

haastattelukysymykset ovat kaikki omiani, tulkki antoi arvokkaita ohjeita esimerkiksi kysymysten vaaditusta konkretiastasosta ja sanavalinnoista.

3.1.1 Kenttätyö Fuangin alueella

Varsinaisen aineiston keräämisen tein Fuangin alueella, Vientianen provinssissa 5–10.3.2012. Alue sijaitsee noin 120 kilometrin päässä pääkaupungista. Heikon infrastruktuurin oloissa fyysistä etäisyyttä paremmin välimatkaa kuvaa kuitenkin aika, sillä maastoautolla matkan taittamiseen kului lähes neljä tuntia.

Fuangin alue valittiin tutkimuskohteeksi yhdessä tulkin kanssa. Valintaan vaikutti kolme seikkaa. Ensiksi tutkimusongelmani vuoksi kenttätyö oli mielekästä tehdä alueella, jolla oli tapahtunut ympäristönmuutoksia tai luonnonvaraprojekteja viime vuosina. Fuangin alueelle rakennettiin Nam Lik 1-2 pato vuonna 2010. Toiseksi alueen tuli olla kohtuullisen helposti saavutettavissa rajallisen ajan vuoksi. Kolmanneksi Fuangin alue oli tulkille etukäteen tuttu, joten hän pystyi antamaan siitä hyvän etukäteiskuvan ja auttamaan tutkimuskylien valinnassa.

Fuangin alueella tein haastatteluja yhteensä viidessä kylässä. Alue ja vierailut kylät on esitelty tarkemmin alaluvussa 3.3. Tutkimuskylien valintaan vaikutti se, että tavoitteena oli saada kattava yleiskuva alueen tilanteesta tutkimuskysymysteni suhteen, joten toiveena oli vieraila erityyppisissä kylissä. Toisena kriteerinä oli, joukossa tulisi olla kyliä, jotka sijaitsevat patohankkeen vaikutusalueella. Kolmantena valintakriteerinä oli, että joukkoon sisältyisi myös etnisten vähemmistöjen asuttamia kyliä, jotta tutkimus ei keskittyisi oletettavasti paremmassa asemassa olevan pääväestöryhmän laojen kokemuksiin. Näiden kriteerien pohjalta tulkin ja aluehallinnon ympäristöviranomaisen avulla valittiin tutkimuksen kylät. Tutkimuksen suorittamiseksi tarvittiin lupa Laosin aluehallinnolta. Luvan saaminen osoittautui hitaaksi projektiksi, ja lopulta lupa saatiin INES -projektissa syntyneiden viranomaiskontaktien avustuksella vasta kun olin jo Laosissa. Luvan edellytyksenä oli se, että aluehallinnon ympäristöviranomaisen kulkee mukana tutkimuskylissä ja haastatteluissa.

Jokaisessa kylässä tehtiin ensimmäiseksi kyläpäällikön haastattelu; osin siksi että kyläpäällikkö pystyi antamaan tarkkoja tietoja kylän yleistilanteesta, elinkeinoista ja ympäristön tilasta ja sen muutoksista; osin kohteliaisuussyistä. Kyläpäällikkö on kyliä hallinnoivan kyläpäällikköryhmän johtaja, joka vastaa kylän johtamisesta, kehittämisestä ja toimii linkkinä kyläläisten ja alueviranomaisten välillä. Kyläpäälliköillä oli yleensä haastattelussa mukana kylän viralliset dokumentit koskien väestöä ja elinkeinoja, ja näihin he tukeutuivat vastauksissaan.

Kyläpäällikön avulla löysin haastateltavat ryhmähaastatteluun ja yksilöhaastatteluihin. Toivoin haastateltavia laajasti kylän asukkaista. Vanhoja ihmisiä, sillä heillä on pidempi aikaperspektiivi menneisyyden tarkasteluun ja nuoria ihmisiä, sillä heille taas tulevaisuuden aspekti on tärkeämpi. Haastateltavien valinnassa erityiskriteereinä oli toive saada mukaan vähemmän kuultuja ryhmiä: naisia, köyhiä ja etnisiä vähemmistöjä. Joka kylässä haastattelut pyrittiin järjestämään niin, että yksilöhaastattelut tehtiin yhden naisen ja yhden miehen kanssa. Yksilöhaastateltavien joukossa oli myös suhteessa enemmän köyhiä, sillä oletus oli, että sosiaaliset hierarkiat vaikeuttavat köyhien puhumista ryhmäkeskusteluissa.

Kolmessa kylässä kaikki haastattelut suoritettiin kylän toimistossa. Muissa kylissä kyläpäällikön haastattelu ja ryhmähaastattelu tehtiin kyläpäällikön talossa ja yksilöhaastattelut haastateltavan kotona. Pyrkimyksenä oli tehdä haastattelut mahdollisimman usein haastateltavien kotona, sillä tällöin haastateltava saattoi olla omassa tutussa ympäristössään ja toisaalta minulla oli mahdollisuus päästä näkemään tarkemmin esimerkiksi talon sisällä tai välittömässä läheisyydessä harjoitettuja elinkeinoja. Jokaisessa kylässä tutustuin kylään lisäksi kävellen ja havainnoiden ja viimeisenä päivänä vierailin Nam Lik 1-2 padolla.

Haastatteluissa oli lisäksi läsnä aina tulkki ja Heidi Tuhkanen. Vaikka tutkimusaiheemme Tuhkasen kanssa olivat erilaisia, käytännön syistä meillä oli yhteinen tulkki maaseudun kenttätyössä. Toteutimme haastattelumme peräkkäin samalle haastateltavalle. Mukanamme kylissä kulki myös aiemmin mainittu ympäristöviranomainen. Haastateltavan lisäksi mukana oli silloin tällöin kyläpäällikkö tai muu henkilö kylän johdosta sekä haastateltavan sukulaisia. Välillä nämä saattoivat puuttua keskusteluun muutamalla kommentilla.

3.1.2 Haastattelut

Tämän tutkimuksen aineisto koostuu kolmenlaisista puolistrukturoiduista haastatteluista: teemahaastatteluista kyläläisten kanssa (ks. liite 1), fokusryhmähaastatteluista (ks. liite 2) ja teemahaastatteluista kyläpäälliköiden kanssa (ks. liite 3).

Valitsin haastattelumenetelmäksi teemahaastattelun, sillä minulla oli siitä aiempaa kokemusta ja näin, että kysymykset rakentuivat luontevasti muutaman pääteeman ympärille. Teemahaastattelu kohdennetaan tiettyihin teemoihin, joista keskustellaan. Haastattelussa voidaan Sirkka Hirsjärven & Helena Hurmeen (2008, 47–48) mukaan tutkia haastateltavan kokemuksia, ajatuksia, uskomuksia ja tunteita. Menetelmä korostaa haastateltavien elämysmaailmaa ja heidän määritelmiään tilanteesta. Näiden seikkojen vuoksi näin, että teemahaastattelu sopii hyvin osaksi osallistamiseen pyrkivää tutkimusta ja tukee tavoitettani kartoittaa ihmisten kokemuksia ja näkemyksiä. Teemojen käytöllä

haastateltavia oli myös mahdollista johdattaa pohtimaan yhtä kokonaisuutta, kuten ympäristönmuutosta, kerrallaan.

Tutkimukseni teemahaastattelut olivat tavanomaisempaa strukturoituja tulkin käytön vuoksi. Näin tulkilla oli mahdollisuus kääntää suurin osa kysymyksistä etukäteen ja toisaalta näin pystyin olemaan varmempi siitä, että kysymykset esitettiin toivomassani muodossa. Suunnittelin haastatteluiden rungon neljän pääteeman varaan: elinkeinot, ympäristönmuutos, energiankäyttö ja tulevaisuudennäkymät. Taustainformaatioksi haastatelluilta kysyttiin esimerkiksi kotitalouden kokoa, koulutustasoa ja toimeentulon määrittelyä. Toimeentulonsa haastateltavat saivat määritellä itse, sillä halusin noudattaa Chambersin (1995, 173) periaatetta, jonka mukaan köyhien ihmisten omien näkemysten pitäisi olla kehityksen mittaamisen ytimessä. Elinkeinojen ja ympäristönmuutosten teemat nousivat tutkimuskysymyksistäni. Ympäristön ja elinkeinojen muutoksista kysyessäni tavoitteena ei ollut saada tarkkoja numeerisia tietoja, vaan seurasin Chambersin ja Conwayn (1992, 18) ohjetta, jonka mukaan elinkeinojen muutoksia tutkittaessa riittää useimmiten trendin tunteminen: onko jotain enemmän vai vähemmän.

Energiankäytön valitsin mukaan teemoihin, koska etukäteisoletuksena oli, että kyläläisten keskeinen energianlähde on polttopuu, jonka saatavuus taas liittyy luonnonvararesursseihin. Toisaalta kyliin oli vasta tullut sähköverkko ja halusin selvittää, oliko se muuttanut heidän elinkeinojaan. Halusin loppuun vielä liittää tulevaisuusnäkökulman, sillä ajattelin sen tuovan esille ihmisten käsityksiä elinkeinojen muutoksesta tulevaisuudessa.

Kyläpäälliköiden haastattelurunko koostui samoista teemoista, mutta heidän kysymyksensä oli muotoiltu koskemaan koko kylää, siinä missä yksilöhaastatelluilta kysyttiin heidän kotitaloutensa tilanteestaan. Kyläpäälliköiden haastatteluissa selvitettiin myös kylän taustatietoja kuten elinkeino- ja väestörakennetta ja infrastruktuurihankkeita.

Fokusryhmähaastattelut suunnittelin myös teemarunгон ympärille, mutta kysymyksiä oli vähemmän, sillä idea oli, että haastateltavat keskustelevat aiheesta keskenään. Ryhmähaastattelun etu on se, että näin tietoa saadaan nopeasti monelta vastaajalta. Haittana taas saattaa olla, että ryhmadynamiikka ja valtahierarkia vaikuttavat siihen, miten ja kuka puhuu. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 62–63.) Tämän huomioin siinä, että pyysin köyhiä ihmisiä enemmän yksilöhaastatteluihin. Valinta vaikutti oikealta, sillä pääsääntöisesti köyhimmät henkilöt olivat ryhmähaastattelujen hiljaisimpia.

Haastattelujen aluksi sekä minä, Heidi Tuhkanen että tulkki esittelimme itsemme, ja kerroimme tekevämme tutkimusta suomalaisen Tulevaisuuden tutkimuskeskuksen projektiin. Korostin, että emme ole suunnittelemassa kehitysprojektia alueelle, vaan tavoitteena on kuulla kyläläisten mielipiteitä elinkeinoista ja ympäristömuutoksesta. Pyrin noudattamaan Andrew Sumnerin ja Michael Triben (2008, 39–40) esittämää listaa kehitysmaatutkimuksessa noudatettavista eettisistä periaatteista, kuten vastavuoroisuus, anonymiteetti, luottamuksellisuus, turvallisuus ja suostumuksellisuus. Kerroin, että vastaukset ovat luottamuksellisia ja käsitellään anonymieinä. Ainoastaan kyläpäälliköiden kohdalla anonymiteettia ei ollut mahdollista säilyttää, ja siksi tätä ei heidän haastatteluidensa alussa luvattu. En kuitenkaan näe tätä ongelmaksi, sillä kyläpäälliköille oli selvää, että he vastasivat haastatteluun asemansa edustajina. Tutkimuksen raportoinnissa en tuo kyläläisten nimiä esiin eikä yksittäisen henkilön vastauksia ole mahdollista jäljittää. Eettisistä periaatteista ainoastaan suostumuksellisuuden noudattamista on vaikea arvioida. Koska haastateltavat hankittiin kyläpäällikön kautta, on mahdotonta sanoa, olisivatko he hierarkkisista syistä todella olleet vapaita kieltäytymään osallistumisesta. Haastattelun lopuksi annoimme haastatelluille pienen kiitoslahjan haastatteluun osallistumisesta. Tulkin neuvosta tämä lahja oli kyläpäälliköille vihko ja kyläläisille saippua ja makeisia.

Liitteenä olevat haastattelurungot ovat suuntaa antavia, sillä teemahaastattelun periaatteen mukaan täsmälleen samoja kysymyksiä ei käytetty kaikkien kanssa, vaan kysymysten esittäminen riippui kunkin haastateltavan henkilökohtaisesta tilanteesta ja toisaalta aiemmin esittämistä vastauksista (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Suunnittelin ennen kenttämatkaa suhteellisen tarkan haastattelurungon tulkille käännettäväksi, mutta poikkesin siitä haastatteluissa. Haastattelujen pääteemat pysyivät samoina, mutta kysymysten muoto vaihteli ja erilaisia lisäkysymyksiä tuli esiin haastattelujen aikana. Oma oppimisprosessini näkyi myös kysymysten kehittämisessä. Opin kysymään oikealla tavalla, ja erityisen tärkeää oli esittää todella konkreettisia kysymyksiä. Haastattelut tulkkauksineen kestivät omien kysymysteni osalta noin tunnin. Tulkkaminen suurin piirtein kaksinkertaisti haastattelun keston verrattuna yhdellä kielellä käytävään haastatteluun.

Tulkin kanssa työkieleni oli englanti, ja valmistelin kysymysrungot englanniksi. Olen jättänyt liitteenä olevat kysymysrungot kääntämättä suomeksi, sillä nähdäkseni tutkimuksen lukija saa näin mahdollisimman autenttisen kuvan siitä, millaisia käsitteitä ja ymmärrystä haastatteluja tehtäessä hyödynnettiin. Tulkki käänsi rungot laoksi, ja keskustelut haastateltavan ja tulkin kanssa käytiin laon kielellä. Haastateltavat, jotka kuuluivat etniseltä ryhmältään joko khmuihin tai hmongeihin, eivät puhuneet laoa äidinkielenään. Useat heistä puhuivat kuitenkin sujuvaa laoa. Kolmessa yksilöhaastattelussa apuna toimi kuitenkin kyläpäällikkö tai muu henkilö kylän johdosta, joka

käänsi laonkielisiä kysymyksiä haastateltavan äidinkielelle. Vaikka tällainen kahteen kertaan tulkkaminen on haastateltavan viestin välittymisen kannalta ongelmallista, ei sitä aina voida välttää, erityisesti kun tutkimuskohteena olevassa maassa on runsaasti paikallisia kieliä. Tulkattu versio ei luonnollisesti voi tuoda tällöin esiin kaikkia puheen nyansseja ja moninaisuutta, mutta oletettavasti se tuo esille puheen asiasisällön. (Bujra 2006, 173–174.)

Tulkkauksen suhteen päädyimme kahteen eri menettelytapaan. Kyläpäällikkö- ja yksilöhaastatteluisissa tulkki käänsi haastattelua jokaisen vastauksen jälkeen, ja tällöin pystyin esittämään myös lisäkysymyksiä tai poikkeamaan kysymysrungosta. Nämä haastattelut äänitettiin, ja tein lisäksi haastattelujen aikana muistiinpanoja. Ryhmähaastatteluja ei ollut mahdollista kääntää tällä tavoin, jotta ryhmäkeskustelun dynamiikka ei rikkoutuisi. Ryhmähaastattelun kohdalla tulkki teki nopean yhteenvedon englanniksi teemojen vaihtuessa, jolloin minulla oli mahdollisuus esittää tarkentavia kysymyksiä. Ryhmähaastattelut äänitettiin, ja näiden äänitteiden pohjalta tulkki myöhemmin litteroi ja käänsi haastattelut englanniksi.

3.1.3 Reflektio kenttätyöstä

Tutkimukseni ja oman kokemukseni kannalta näen kenttätyön tekemisen paikan päällä Laosissa korvaamattoman arvokkaaksi. Vaikka aika kenttätyöhön oli lyhyt, näkemykseni Laosista, maaseudun elämästä ja elinkeinoista sekä haastattelututkimuksen toteuttamisesta vieraan kulttuurin kontekstissa laajeni. Oman aineistoni lukeminen ja analysoiminen sujui huomattavasti paremmalla ymmärryksellä kuin ennen matkaa lukemaani fokusryhmäaineistoon tutustuminen, sillä nyt kylien materiaallinen todellisuus oli edes pintapuolisesti tuttua.

Etukäteisodotukseni kenttätyön tekemisestä maaseudulla olivat ristiriitaiset: toisaalta odotin kovasti mahdollisuutta päästä tutustumaan ihmisten elämään, toisaalta länsimaisen ihmisen näkökulmasta kehityksensä maaseudulle meneminen tuntui loikalta oman mukavuusalueen ulkopuolelle. Ensimmäisenä päivänä, jolloin vierailimme Naxengin kylässä, kulttuurishokki oli väistämätön: kylä vaikutti todella köyhältä ja talot huterilta. Sopeutuminen oli kuitenkin nopeaa, sillä kun palasimme kenttätyön loppuksi Naxengiin katsomaan patoa, huomasinkin kylän varsin vauraaksi.

Loppujen lopuksi ihmisten elinkeinot ja elämä maaseudulla olivat kestävämpiä kuin etukäteen oletin. Vaikka materiaallinen kuilu länsimaiseen todellisuuteen on suuri, monilla oli kuitenkin vakaa tapa ansaita elantonsa, ja varsinainen puute ja nälkä eivät olleet kylissä läsnä kuin vähemmistön elämässä. Erityisesti köyhiä ihmisiä, jotka kertoivat esimerkiksi ruoan vähyydestä, oli kuitenkin vaikeaa haastatella, ja jouduin toistuvasti kasvokkain länsimaista elämää viettävän ihmisen syyllisyyden kanssa. Välillä oli myös vaikeaa perustella itselleni sitä, miksi käytän haastatteluihin

kovasti elinkeinojensa eteen työskentelevien ihmisten aikaa. Haastatellut suhtautuivat haastatteluihin kuitenkin ainakin päällisin puolin positiivisesti.

Koko maaseudun kenttätyö oli itselleni suuri oppimisprosessi, jossa tärkeimpiä osasia olivat kylien todellisuuteen tutustuminen, tulkin kanssa työskentelemään oppiminen ja haastattelukysymysten kehittyminen. Tulkin kanssa työskentely oli itselleni uutta ja vaikka Saithong Phommavong oli hyvä yhteistyökumppani ja tarjosi tärkeää apua laosilaisen todellisuuden ymmärtämiseen, yhteistyö ei ollut aina ongelmaton. Viime hetken tulkin vaihdoksesta johtuen tapaamiskerrat Phommavongin kanssa jäivät jälkikäteen ajatellen liian vähäisiksi, joten kenttätyössä jouduimme käymään läpi tutkimuksen tavoitteita useaan kertaan. Monet luvussa 3.1. esitetyistä ongelmista olivat läsnä tulkkityöskentelyssä. Erityisesti ensimmäisissä haastatteluissa kysymykset eivät aina noudattaneet toivomiani versioita. Tulkki myös tarjosi käännöksen sekaan omia tulkintojaan tilanteesta, mikä ei tutkimuksessa ollut tulkkityön tavoite. Ratkaisuna pidimme jokaisen työpäivän aluksi palaverin, jossa pystyimme keskustelemaan edellisen päivän haastatteluista, ja minulla oli mahdollisuus tuoda esille toiveitani jatkotyöskentelystä. Näin haastattelujen kuluessa Phommavongin kanssa muodostui yhteinen käsitys toimintatavoista ja kysymysten muodosta, ja lopulta yhteistyö sujui hyvin.

Tulkkityöskentelyn lisäksi oma taitoni esittää kysymyksiä kasvoi. Haastattelujen kuluessa kävi ilmeiseksi, että monet etukäteen suunnittelemani kysymykset eivät olleet tarpeeksi konkreettisia ja yksityiskohtaisia. Jokaisen haastattelupäivän päätteeksi reflektoin haastattelujen kulkua ja pohdin, millä kysymyksillä voisin seuraavana päivänä saada tarkempia vastauksia. Tämä prosessi oli hyödyllinen, sillä se terävöitti tutkimukseni fokusta ja johti minut pohtimaan sitä, mitä halusin erityisesti saada selville. Haastattelujen kuluessa erityisesti erilaisten sopeutumis- ja selviytymisstrategioiden rooli korostui, ja näin tutkimus fokus tarkentui. Koska pyrin noudattamaan haastatteluissani osallistavien menetelmien periaatteita (ks. luku 1.2.), johdin haastateltavat pohtimaan, millaiset strategiat voisivat auttaa heitä selviytymään muutoksista. Huomasin kuitenkin, että vaikka kysymys toimi hyvin kohtuullisesti toimeentulevien haastateltujen kanssa, köyhien haastateltavien kohdalla oma ajatteluni alkoi vaikuttaa naiivilta. Usein köyhillä, kouluttamattomilla haastateltavilla ei ollut strategioita selvitä muutoksista eikä keinoja toimeentulonsa kehittämiseen.

Kun kuulin ennen kenttätyötä, että aluehallinnon ympäristöviranomaisen on mukana haastatteluissa, olin huolestunut, että hänen läsnäolonsa estäisi ihmisiä esittämästä kriittisiä huomioita viranomaisten toiminnasta. Pelko ei kuitenkaan toteutunut ainakaan laajamittaisesti, sillä haastatteluissa esitettiin myös kritiikkiä, ja lopulta ympäristöviranomaisen ei edes ollut läsnä

suurimmassa osassa haastatteluita. Saithong Phommavong myös arvioi, että viranomaisen läsnäolo tuskin rajoitti ihmisten puhumista, sillä elinkeino- ja ympäristöteemat eivät ole Laosin hallinnolle sensitiivisiä aiheita.

Saamiani haastatteluvastuksia arvioitaessa on huomioitava, että haastattelija saattaa vaikuttaa haastateltavaan omalla taustallaan, sukupuolellaan, iällä, ulkonäöllään tai koulutuksellaan (Sumner & Tribe 2008, 119). Tässä tapauksessa vaikutus on varmasti ollut tavanomaista suurempi, sillä valkoihoisena länsimaisena nuorena naisena poikkesin kyläläisten arkitodellisuudesta. Kaikki haastateltavat eivät olleet aiemmin tavanneet vaaleaihoisia ihmisiä. Vaikka Laosissa sukupuolten välinen tasa-arvo on melko hyvä, on kuitenkin miehillä vahvempi ja uskottavampi asema yhteiskunnassa. Toisaalta sukupuolestani on saattanut olla myös apua, sillä naishaastateltavien saattaa olla helpompi puhua toiselle naiselle (Carter 2004, 346). Erilaisuuttani neutraloivana tekijänä taas oli paikallinen tulkki.

Haastatteluvastauksia arvioidessa Eliud Ngunjiri (1998, 466–467) kehottaa huomioimaan ongelmiin keskittyväksi lähestymistavaksi²² kutsumansa ilmiön: jos ihmisiltä kysytään, mitä ongelmia heillä on vaikkapa elinkeinoissaan, he pyrkivät miettimään ja joskus jopa keksimään niitä kaikin keinoin osoittaakseen olevansa huonossa asemassa ja tarvitsevansa apua. Lähestymistapa myös johtaa haastateltavissa käsitykseen, että he todella ovat huonossa asemassa olevia. Näitä ongelmia pyrin välttämään haastatteluissani muotoilemalla kysymykset seuraavaan tapaan: miten ympäristönmuutos on vaikuttanut elinkeinoihisi tai miten elinkeinosi ovat muuttuneet, suoran negaation sijaan. Pyrin myös selkeästi korostamaan, että tämä tutkimus ei johda projektien suunnitteluun alueella, jotta haastateltavat eivät luulisi haastattelujen määrittelevän sitä, kuka saa apua. Mahdollisen ongelmapainotuksen vastapainona haastatteluissa on saattanut vaikuttaa laosilainen kulttuuri, jossa ongelmien korostaminen ei ole suotavaa, vaan erityisesti vieraille tulisi tuoda esiin vain positiivisia asioita.

Vaikka vieraassa kulttuurissa haastattelujen tekemisessä on monia ongelmia niin haastattelijan olemuksen kuin ymmärryksenkin erilaisuuden takia, kaiken kaikkiaan näen maaseudulla tekemäni kenttätyön onnistuneeksi. Sain tehtyä kaikki toivomani haastattelut ja analysoitavaa aineistoa kertyi riittävästi. En myöskään kohdannut kenttätyössä suuria ongelmia, kuten sairastumista, tutkimusluvan epäämistä tai sitä, että jokin kylä olisi kieltäytynyt haastatteluista. Myös yhteistyö aluehallintoviranomaisen kanssa sujui yli odotusten. Ennen kaikkea opin valtavasti, mikä on tietysti keskeisintä opinnäytetyössä.

²² problem approach

3.2 Aineiston analyysi teemoittelulla

Varsinainen työn aineisto koostuu 20 haastattelusta, joista tuli puhtaaksi kirjoitettuna 107 sivua. Lisäksi olen analyysissä hyödyntänyt omia havaintojani alueelta. Tein alustavat muistiinpanot haastatteluista tulkin englanninkielisten käännösten perusteella jo haastattelutilanteessa. Lisäksi kaikki haastattelut nauhoitettiin. Jälkikäteen kirjoitin muistiinpanot puhtaaksi ja tarkistin epäselvät tai muuten vaillinaisiksi jääneet kohdat vielä haastattelujen nauhoituksista. Sanatarkka tulkin puheen litterointi ei ollut tarpeellista, sillä joka tapauksessa tulkki ei tehnyt lao–englanti käännöstä sanasta sanaan. Tässä yhteydessä sanatarkan käännöksen sijaan olennaisinta olikin sisällön säilyttäminen. Ryhmähaastatteluista sain omien muistiinpanojeni lisäksi tulkin nauhan perustella tekemän litteroinnin englanninkielisen käännöksen.

Koska halusin käsitellä analyysissä mahdollisimman alkuperäistä aineistoa merkitysten säilymiseksi, en kääntänyt haastatteluja enää suomeksi vaan analysoin ne englanniksi. Raportoin kuitenkin tulokset suomeksi ja käänsin lisäksi suomeksi yksittäisiä, kuvaavia sitaatteja haastateltujen tarinoista. Koska aineistoni ei ollut haastateltujen sanatarkkaa puhetta, ei analyysissä ollut myöskään mahdollista käyttää suoria sitaatteja haastatelluilta. Analyysiluvuissa esittämäni lainaukset ovatkin enemmän otteita haastateltujen tarinoista, jotka valottavat haastateltujen kokemuksia ja näkökulmia. Yhteen lainaukseen olen saattanut yhdistellä saman vastaajan useaa repliikkiä, mutta pysyin alkuperäiselle tarkoitukselle ja merkityksille uskollisena. Lainauksien yhteyteen olen aina merkinnyt haastateltavan kylän, sukupuolen, toimeentulon asteen ja haastattelun tyyppin, jotta tarinat saisivat kontekstin.

Varsinaiseen analyysiin käytin sisällönanalyysimenetelmistä teemoittelua. Teemoittelu on sisällönanalyysin muoto, joka tarkoittaa laadullisen aineiston pilkkomista ja ryhmittelyä aihepiirien mukaan (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93). Teemoittelu eteni niin, että ensin luin muutaman kerran aineiston läpi merkiten ylös kaikki esiinnousseet aiheet eli teemat. Tämä siksi, että halusin aluksi tarkastella aineistoa kokonaisvaltaisesti enkä suoraan vain etukäteen asettamieni tutkimuskysymysten ja -teemojen valossa. Teemat jakautuivat luonnollisesti pitkälti haastattelujen teemojen mukaan, kuten teemahaastattelurungon pohjalta tehdyssä haastattelussa usein käy (emt., 93). Näitä teemoja olivat taustatiedot, elinkeinot, ympäristö, energian käyttö ja tulevaisuus. Esiin nousi kuitenkin myös tutkimuskysymysten ulkopuolisia teemoja, kuten kylien kehityksen, tieyhteyksien, koulujen ja sähköyhteyksien elämänlaatua parantavia vaikutuksia. Vaikka nämä auttoivat hahmottamaan kylien elämää, analyysin syventyessä fokusta oli kuitenkin tarkennettava, jotta tutkimus pysyisi pro gradu -työn mitoissa ja pystyisin vastaamaan asettamiini tutkimustavoitteisiin.

Seuraavaksi analyysissäni kiinnitin fokuksen tutkimuskysymysten määrittelemiini aiheisiin: ympäristönmuutosten elinkeinovaikutuksiin, selviytymis- ja sopeutumiskeinoin, haavoittuvuuden kokemuksiin ja ilmastonmuutokseen. Näiden pääteemojen ohjaamana aineistosta nousivatkin esiin selkeästi eri ympäristönmuutokset, vaikeudet elinkeinoissa, sopeutumis- ja selviytymisstrategiat, kokemukset elinkeinon muutoskestävyydestä ja näkemykset ilmastonmuutoksesta. Näitä tuloksia erittelen tarkemmin luvuissa 4 ja 5. Analyysiani voisi hyvin kuvailla teoriaohjaavaksi analyysiksi. Teoriaohjaavassa analyysissä teoria toimii apuna analyysin etenemisessä. Vaikka analyysiyksiköt, tässä tapauksessa teemat, ovat nousseet aineistosta, teoria on ohjannut niiden syntyä vaikuttamalla jo teemahaastattelurungon rakenteeseen ja myöhemmässä vaiheessa fokuksen tarkentamiseen. On hyvä kuitenkin huomata, että teoriaohjaavuus ei tarkoita teoriaa testaavaa tutkimusta, vaan tarkoituksena on ollut teorian avulla avata ja suunnata tulkintaa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96–97.)

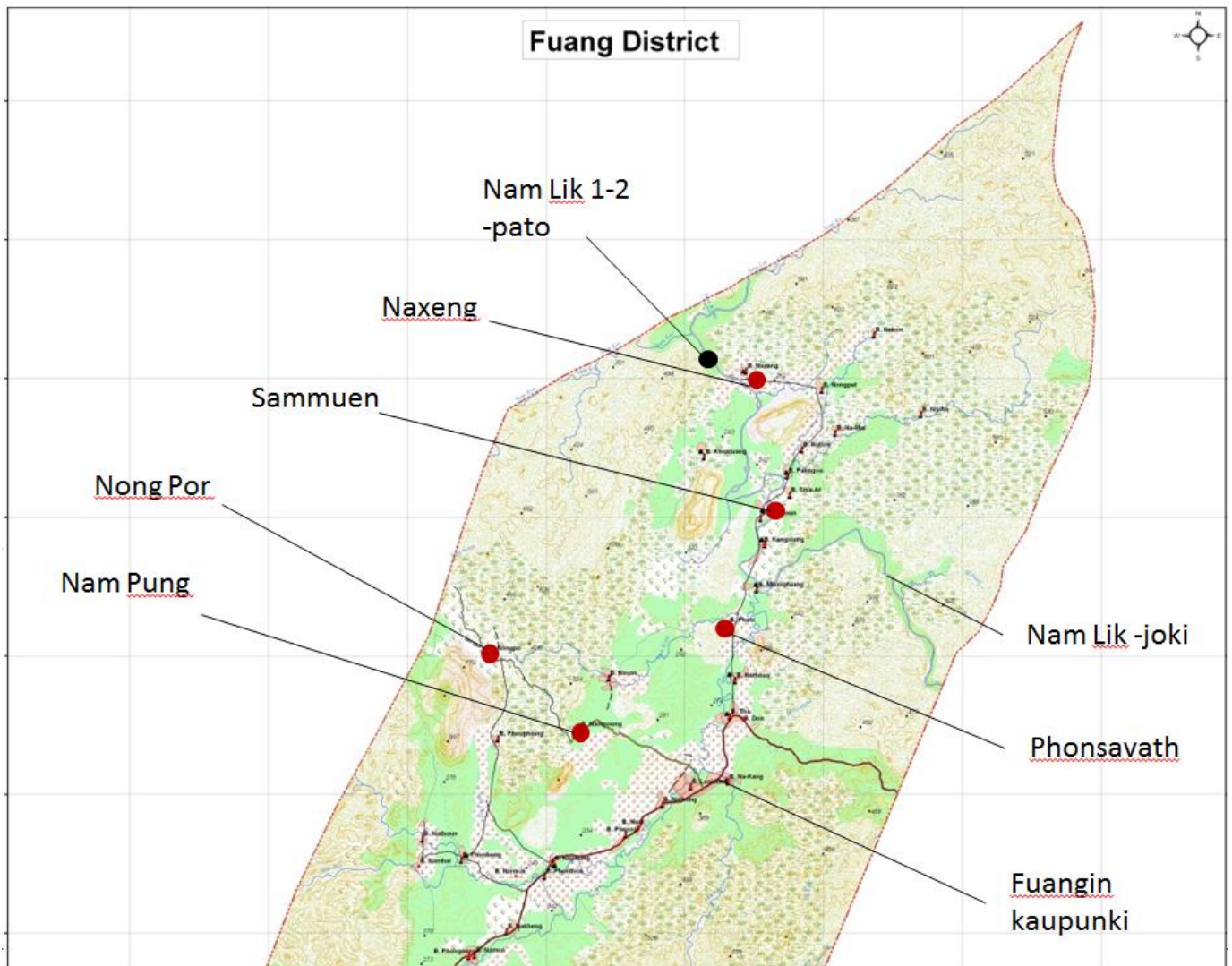
Tutkimuksen tuloksia tarkasteltaessa on syytä pitää mielessä käytettyjen kielten moninaisuus: haastatteluissa käytettiin laoa ja joissain tapauksissa myös Laosin vähemmistökieliä, tulkin kanssa työskentelin englanniksi ja tulokset raportoin suomeksi. Kielten kirjo on väistämättä ohentanut jonkin verran välittyneitä merkityksiä, ja siksi analyysissä ei ollutkaan mielekästä tulkita puheen vivahteita vaan selvittää haastateltujen kokemuksia, joiden ydin on oletettavasti välittynyt raportointiin asti.

Koska Laos on monille tämän työn lukijoille vieras maa ja sen maaseutu vieras fyysinen todellisuus, olen valottanut teemoittelun avulla löytyneitä tärkeimpiä elinkeinoja ja ympäristönmuutoksia jo johdannossa, jotta lukija saisi paremman otteen jo työn alussa tutkimuksen kohteena olevaan materiaaliseen todellisuuteen.

3.3 Tapauskylät ja haastatellut

Fuangin alue on pääosin alavaa jokimaastoa, jolla sijaitsee muutamia vuoria (kuva 3). Alueen läpi virtaava pääjoki on Nam Lik, joka on Mekong-joen sivuhaara. Nam Likiin taas liittyy muita alueen pienempiä jokia. Alue edustaa niin ilmastoltaan kuin maaseudultaan sellaista alavaa jokiseutua, jolla suuri osa laosilaisista, pohjoisia alueita lukuun ottamatta, elää. Näin voidaan olettaa, että myös sillä esiintyvät elinkeinot ovat muuallakin Laosissa tyypillisiä. Fuangin alue sijaitsee Vientianen provinssissa, joka on pääkaupunki Vientianen naapuriprovinssi. Näin yhteydet markkinoille ovat syrjäisempiä seutuja paremmat.

Esittelen tässä kappaleessa viisi kylää, joissa haastattelut tehtiin, siinä järjestyksessä, jossa vierailin niissä. Kylien esittelyt perustuvat pääasiassa kyläpäälliköiden haastattelujen analyysiin. Elinkeinojen esittelyssä olen analysoinut myös yksilö- ja ryhmähaastatteluja. Laonkielisillä paikannimillä ei ole vakiintunutta kirjoitusasua latinalaisella kirjaimistolla, joten paikannimien kirjoitusasut latinalaisilla kirjaimilla saattavat vaihdella lähteestä riippuen. Tässä työssä olen valinnut käyttöön tulkkimme käyttämät versiot sekä Fuangin alueen että sen kylien nimistä.

Kuva 3 Fuangin alueen pohjoisosan kartta. Muokattu Lao PDR National Geographic Department (NGD) vuoden 2012 kartasta, joka perustuu vuoden 2003 tietoihin.

3.3.1 Padon vieressä sijaitseva Naxeng

Naxengin kylä lähellä Nam Likin patoa oli ensimmäinen vierailemani tutkimuskylä. Se sijaitsee 16 kilometrin päässä Fuangin kaupungista. Kylän kaikki asukkaat olivat etniseltä taustaltaan tai

daengeja, jotka kuuluvat laoihin, ja heidän äidinkieltensä on lao. Kylässä asui 810 ihmistä 136 kotitaloudessa. Kotitalouksista noin 30 oli kyläpäällikön arvion mukaan köyhiä. Viime vuosikymmeninä kylän elämään olivat vaikuttaneet puhtaan veden saaminen 1990-luvulla, tieyhteys vuonna 2003, liittyminen sähköverkkoon vuonna 2004 ja sillan rakentaminen vuonna 2009. Sähköverkosta huolimatta 13 perheellä ei ollut käytettävissään sähköä. Kylään oli rakennettu vesijohto.

Vuonna 2009 kiinalainen yhtiö China International Water & Electric Corp alkoi rakentaa kylän alueelle Nam Lik -joen vedenjuoksua säätelevää Nam Lik 1-2 -patoa (ks. esim. <http://globalenergyobservatory.org/geoid/41647>) vesivoiman tuottamista varten. Yhtiö omistaa padon BOOT²³ -sopimuksella, jonka mukaan yritys on rakentanut padon ja omistaa ja saa siitä koituvat tulot 25 vuoden ajan, jonka jälkeen omistus siirtyy Laosin valtiolle. Pato-allas, jonka laajuus on 24,4 neliökilometriä, tehtiin alueelle, jota osa kyläläisistä oli käyttänyt viljelymaana tai metsätuotteiden keräilyyn. Yhteensä kylä menetti 36 hehtaaria riisipeltoa ja 100 hehtaaria puutarhamaata. Padon myötä joen virtaama muuttui, jolloin osa joen varressa sijainneista taloista muuttui asuinkelvottomiksi.

Naxengissa asukkaiden pääelinkeinot olivat riisin peltoviljely ja karjan, kuten lehmien ja puhvelien, kasvatusta. Kylän tasolla ihmiset olivat hyvin omavaraisia, sillä vain alle 10 prosenttia ruoasta, esimerkiksi mausteet, ostettiin kylän ulkopuolelta. Kotipuutarhaa viljelivät lähes kaikki haastateltavat. Vihannesten lisäksi osa viljeli myös hedelmäpuita, kuten kookospalmua. Metsä- ja jokituotteiden, kuten vahan, vihannesten, rottingin, bambun, sienten, polttopuun ja jokiruohon, keräily niin ruoka- kuin käsityötarpeisiin oli myös yleistä. Koska kylä sijaitsee vesistön varrella, monet kalastivat.

Kylässä oli myös useita elinkeinoja, jotka eivät olleet luonnonvaroihin perustuvia. Nämä olivat kuitenkin vain täydentäviä elinkeinoja maatalouden ohella. Luonnonvaroihin perustumattomia elinkeinoja olivat esimerkiksi kaupan tai majatalon pitäminen, riisimyllyn vuokraaminen, minibussin kuljettaminen ja erilaiset käsityöt. Kylän naisilla oli vahva perinne laoilta tyypillisen hameen, sinhin, kutomisesta. Miesten käsityöitä olivat puutyöt.

Teen bambutöitä kuten koreja ja muita. Olen puuseppä ja olen erikoistunut tekemään puisia soutuveneitä. Ennen tein myös taloja, mutta nyt olen vanha ja teen vain veneitä. Käytän työssäni myös sähköllä toimivaa hiomakonetta ja sirkkelä. (Naxeng, mies, kohtuullinen toimeentulo, ryhmähaastattelu)

²³ Build-own-operate-transfer

Rahatuloja kyläläiset saivat eläinten, riisin, vihannesten, hedelmien ja käsitöiden myynnistä.

Useissa kotitalouksissa pois kylästä muuttaneet lapset tukivat vanhempiaan rahallisesti:

Tyttäreni asuu Luangprabangissa ja kaksi lastani Vientianessa. He lähettävät meille rahaa kuukausittain. Joskus yli miljoona kipiä [n. 91 euroa], joskus 200 000 – 300 000 kipiä [n. 18–27 euroa]. Elämä on muuttunut paremmaksi, sillä rahalla olemme voineet korjata taloa. (Naxeng, mies, köyhä, yksilöhaastattelu)

Naxengissa osa naisista harjoitti värjäyskasvin kasvatusta ja myyntiä, mihin en törmännyt muissa tutkimuskylissä:

Kasvatan värjäyskasvia, kuten 40 muuta perhettä tässä kylässä. Taloni sijaitsee joen varressa, joten puutarhani on sopivaa kasvin kasvatukseen: kasvi tarvitsee sekä kosteutta että varjoa. Kuivaan kasvin lehdet ja myyn ne eteenpäin käytettäväksi värjäykseen tai sekoitan ne itse veden kanssa ja värjään lankoja, joista teen käsitöitä. Kasvin kasvatusta on rankkaa työtä, mutta se kannattaa, sillä saan siitä rahaa, jolla voin korjata taloa, auttaa lapsiani heidän opintonsa, ostaa lääkkeitä ja osallistua paremmin sosiaalisiin tapahtumiin, kuten häihin. (Naxeng, nainen, kohtuullinen toimeentulo, yksilöhaastattelu)

Kuva 4 Tyypillinen laojen talo Naxengin kylässä. Kuva: Riikka Yliluoma.

3.3.2 Patojoen alajuoksun Sammuen

Toinen tutkimuskylä oli Nam Lik -joen juoksulla Naxengia alempana sijaitseva Sammuen, jossa asui 572 asukasta, jotka muodostivat 95 kotitaloutta. Sammuen sijaitsee 12 kilometrin päässä Fuangin kaupungista. Naxengin tapaan myös kaikki Sammuenin asukkaat olivat etniseltä

taustaltaan laoihin kuuluvia tai daengeja. Kylän alkuperäisillä asukkailla riitti riisiä koko vuodeksi eli heillä oli vakaa ruokaturva, mutta 11 perheellä, jotka olivat muuttaneet kylään muutamia vuosia sitten, oli ongelmia toimeentulon hankkimisessa. Heillä oli riisin puutetta muutamina kuukausina vuodessa. Tieyhteys oli saatu kylään vuonna 2003 ja sähköverkko vuotta myöhemmin. Kymmenellä perheellä ei ollut suoraa yhteyttä sähköverkkoon, mutta he saivat sähköyhteyden sukulaisten tai naapureiden talojen kautta. Kylässä ei ollut vesijohtoverkkoa, vaan asukkaat käyttivät pääasiassa kaivovettä.

Sammuenissa pääelinkeino oli peltoriisin viljely. Kymmenellä kotitaloudella ei ollut riisipeltoa ja he viljelivät vuoririisiä. Melkein kaikilla kotitalouksilla oli kotipuutarha ja eläimiä. Ruoka saatiin riisinviljelystä, kalastuksesta, puutarhasta ja metsätuotteista eli lähinnä sadekaudella keräiltävistä vihanneksista ja bambusta. Vihannesten puutarhaviljely oli kuitenkin metsästä keräilyä yleisempää. Puutarhavihannesten viljelyä olivat helpottaneet viime vuosina yleistyneet vesipumput, joiden ansiosta puutarhoja hoitavien naisten ei tarvinnut hakea käsin vettä kauempaa joelta. Lisäksi vihanneksia viljeltiin lomittaisviljelynä vuoririisin kanssa sadekaudella. Ruoasta noin 30 prosenttia ostettiin, lähinnä liha. Asukkaat kalastivat kylän läheisillä joilla ja Nam Lik -padon patoaltaalla.

Sammuenin tärkeimmät tulonlähteet olivat riisin, vihannesten, kalojen ja eläinten myyminen sekä muualla asuvien sukulaisten lähettämät rahat. Kylässä jotkut olivat kokeilleet myös uusia elinkeinoja:

Aloimme mieheni kanssa kasvattaa appelsiinipuita kahdeksan vuotta sitten. Sain idean miniäni vanhemmilta, joilla on myös appelsiinitarha. Halusimme aloittaa appelsiinien viljelyn, sillä se on kevyempää kuin riisin viljely eikä vie yhtä paljon aikaa. Se on sopiva vaihtoehto tulevaisuutta ajatellen, kun me vanhenemme ja lapset muuttavat pois. Appelsiinien myynti on nykyään helpompaa kuin ennen, sillä tietä pitkin pääsemme helposti torille, jossa myymme appelsiinit itse. Vesipumppu on helpottanut viljelysten kastelua. Tuloja saamme appelsiinien myynnistä vuodessa 5-20 miljoonaa kipiä [450–1820 euroa] sadosta riippuen. Nyt olemme ostaneet lisää maata, jotta voimme laajentaa appelsiinitarhaa. (Sammuen, nainen, kohtuullinen toimeentulo, yksilöhaastattelu)

Luonnonvaroihin perustuva uusi elinkeino oli jokihiekan nosto ja myynti. Alueella toimiva rakennusyritys oli solminut muutaman kylässä asuvan perheen kanssa sopimuksen, jonka mukaan perheet nostivat joen pohjasta hiekkaa ja kiveä, jonka he myivät yrityksen käyttöön. Haastatteluissa ei käynyt ilmi, millaiset käyttöoikeudet kyläläisillä oli jokihiekkaan tai mikä taho oli valtuuttanut hiekan ja kiven noston ja myynnin.

Kylässä oli myös luonnonvaroihin perustumattomia elinkeinoja, kuten lähes kaikkien kotitalouksien harjoittama sinhin kutominen (kuva 5), kuusi pientä kauppa, Vientianen ja kylän väliä liikennöivä minibussi, autokorjaamo ja kampaamo. Sähkön tulo kylään oli hyödyttänyt erityisesti kutomista,

jota voitiin tehdä myöhäiseen iltaan saakka sähkövalon ansiosta, ja autokorjaamo ja kampaamo, joihin oli hankittu sähköllä toimivia laitteita. Eräs haastateltu nainen toimi käsitöiden tukkumyyjänä, eli hän välitti kylissä tehtyjä käsitöitä myytäväksi eteenpäin.

Kuva 5 Sinh-kangas kangaspuissa Sammuenin kylässä. Kuva: Riikka Yliluoma.

3.3.3 Hmong-kylä Nam Pung

Kuusi kilometriä Fuangin kaupungista luoteeseen sijaitsee Nam Pungin kylä, joka oli hmongien, etnisen vähemmistön, asuttama. Asukkaiden äidinkieli oli hmong, ei lao. Kylä sijaitsi vuoteen 1988 asti kymmenen tunnin kävelymatkan päässä vuoriseudulla, jossa asukkaiden elinkeinona oli ollut riisin kaskiviljely. Viranomaiset päättivät kuitenkin osana LFAP -ohjelmaa, että kylän tulisi muuttaa pois vuorelta alavammalle maalle, ja näin 80 perhettä oli muuttanut kylän nykyiselle sijaintipaikalle. Haastattelujen aikaan kylässä asui pysyvästi 902 henkeä, jotka muodostivat 130 kotitaloutta. Kylänjohtaja luokitteli kuusi kotitaloutta köyhiksi.

Kylälle merkittäviä muutoksia sen nykyisellä sijaintipaikalla olivat olleet riisin kasteluprojekti 1990-luvulla, tietyhteys vuonna 2001 ja sähköverkkoon liittyminen vuonna 2003. Vuonna 2007 kylään oli rakennettu koulu, jossa olivat kaikki alakoulun luokat, ja vuonna 2008 kylä oli saanut vesijohdon. Vesijohtovettä ei kuitenkaan riittänyt kuin sadekaudella, ja kuivuuskautta varten kyläläiset olivat kaivaneet kaivoja. Kaikilla asukkailla oli käytössään sähkö. Muutamilla ei ollut kuitenkaan omaa sähköyhteyttä, vaan he olivat liittyneet verkkoon sukulaisten tai naapurin talon kautta.

Asukkaiden pääelinkeino oli sadekauden riisin peltoviljely, mutta kahdeksan perhettä harjoitti yhä vuoririisin viljelyä, lähinnä kaskiviljelyä, sillä heillä ei ollut maata riisin peltoviljelyyn. Kotieläimiä, esimerkiksi lehmiä, puhveleita, sikoja ja kanoja oli kylässä noin 350. Karjankasvatuksella on hmongien kulttuurissa perinteisesti tärkeä asema. Kylän sijaitessa vuorilla eläimiä oli ollut jopa tuhat, sillä siellä laidunmaata oli ollut enemmän. Metsätuotteiden, kuten bambun, keräilyä ja pienten eläinten metsästystä harjoittivat lähes kaikki. Vihannesten puutarhaviljely tai lomittaisviljely riisipellolla oli myös tärkeä osa elinkeinoja. Kylässä kotipuutarhan viljely oli vielä suhteellisen uusi elinkeino, sillä vuoristossa kyläläiset olivat viljelleet vihanneksia vain riisin seassa pellolla. Elinkeinoja täydennettiin kalastamalla ja keräilemällä simpukoita ruoaksi tai myyntiin. Nam Pungissa kalastus ei kuitenkaan ollut yhtä yleistä kuin aiemmin vieraillemissani kylissä, sillä kylän läpi ei virrannut suurta jokea.

Ruoan omavaraisuusaste oli korkea: kuivuuskaudella vähintään 60–80 prosenttia ja sadekaudella lähes 100 prosenttia ruoasta tuli omasta viljelystä, puutarhasta ja keräilystä. Paremmiin toimeentulevat kotitaloudet ostivat suuremman osa ruoasta kuin köyhät kotitaloudet. Vihannesten kasvattaminen kotipuutarhassa kuivuuskaudella ja keräily metsästä sadekaudella täydensivät toisiaan.

Rahan lähteitä olivat riisisadon, eläinten ja keräiltyjen metsätuotteiden myynti. Rahaa ansaittiin myös tilapäistyössä, joka oli tyypillisesti elinkeinon täydentäjä niillä, joilla ei ollut omaa riisipeltoa tai se ei tuottanut tarpeeksi. Työtä ei kuitenkaan ollut aina riittävästi tarjolla. Osalle kotitalouksista yksi rahanlähde oli kaupungissa työssä olevien sukulaisten lähettämät avustukset.

Muista kuin luonnonvaraelinkeinoista yleisin oli käsitöiden valmistaminen ja myyminen. Naiset ompelivat perinteisiä hmong-vaatteita, ja miehet valmistivat nahkatöitä ja bambutuoleja. Perinteisiä hmong-vaatteita myytiin lähialueen lisäksi Yhdysvaltoihin siellä asuvien sukulaisten kautta. Yhdysvalloissa asuu suuri joukko Laosista vuoden 1975 kommunistisen vallankumouksen aikaan pakolaisiksi lähteneitä hmongia, joista monet jättivät Laosin toimittuaan Vietnamin sodassa

Yhdysvaltain puolella (Stuart-Fox 2011, 7). Käsitöiden myynnin kannattavuus riippui kulloisestakin hintatasosta.

Välittäjä tuo meille mallin Thaimaasta ja ompelemme sen mukaan. Välittäjä ostaa vaatteet meiltä ja myy kaupungeissa eteenpäin. Hinnat ovat kuitenkin laskussa ja moni ei enää ompele. (Nam Pung, nainen, kohtuullinen toimeentulo, ryhmähaastattelu)

Nam Pungin kylä oli ulkoisesti aiempia tutkimuskyliä selvästi köyhemmän näköinen. Tämä näkyi erityisesti talojen rakenteiden heikkoudessa (kuva 6). Laosissa hmongeilla onkin laoja huonompi sosiaalinen asema, sillä he ovat maassa etnisenä vähemmistönä. Hmongien heikompaan asemaan vaikuttaa myös se, että hallitus näkee heidät yhä mahdollisina poliittisina toisinajattelijoina Vietnamin sodan tapahtumien seurauksena (Stuart-Fox 2011, 6).

Kuva 6 Tyypillinen hmongien talo Nam Pungissa. Kuva: Riikka Yliluoma.

3.3.4 Vuoristoinen Nong Por

Vuoristossa sijaitseva Nong Por oli Nam Pungin tapaan hmongien asuttama kylä, joka sijaitsee 12 kilometriä Fuangin kaupungista kaakkoon. Koska kylä sijaitsee vuoristossa ja tie oli paikoin huonokuntoinen ja auki vain kuivuuskaudella, matkaan meni maastoautolla noin puoli tuntia. Tien huonosta kunnosta huolimatta kylässä oli useita mopoja, joilla asukkaat liikkuvat tiellä. Talojen laadusta ja kunnosta päätellen myös Nong Por oli selkeästi laojen asuttamia kyliä köyhempi. Kylän sijainti vuoristossa tarjoaa sille upeat maisemat, joista asukkaat olivat ylpeitä.

Kylä koostui 131 kotitaloudesta, mutta asukkaiden tarkka lukumäärä ei ollut kylän johdon tiedossa. Neljä kotitaloutta katsottiin köyhiksi. Ensimmäiset perheet olivat tulleet paikalle vuonna 1996, ja kylä oli perustettu virallisesti vuonna 2000, kun perheitä oli ollut 34. Suurin osa asukkaista oli muuttanut alueelle Xiangkhoangin provinssista, Nonghedin alueelta, joka sijaitsee Vietnamin rajalla noin 350 kilometrin päässä Fuangin alueelta. Nonghedista kotoisin olevia sotilaita oli ollut Nong Porissa aiemmin levottomuuksien vuoksi, ja he olivat kertoneet kotiseudullaan muuttomahdollisuuksista. Asukkaat olivat muuttaneet Nong Poriin lähinnä riisipeltojen vuoksi, sillä Nonghedissa heillä ei ollut ollut peltomaata riisin viljelyyn.

Kylän tieyhteys oli valmistunut vuonna 2001, ja kylän johtaja ennakoi sen päällystämistä lähitulevaisuudessa, jotta tie voisi olla käytössä myös sadekaudella. Vuonna 2003 kylä oli saanut vesijohdon Oxfamin projektin kautta ja sähköverkko oli asennettu vuonna 2009. Kymmenellä perheellä ei ollut yhteyttä sähköverkkoon. Vesijohto ei johtanut suoraan asukkaiden koteihin, vaan muutamiin kylässä sijaitseviin hanapisteisiin, joista vettä haettiin. Vesijohdon kapasiteetti ei enää riittänyt kaikille asukkaille, vaikka hanapisteiden määrää oli lisätty. Monet käyttivät lisäksi kaivovettä. Kylän alueella oli 61 hehtaarin agaave plantaasi, jonka omisti kiinalainen yhtiö. Kukaan kylässä haastatelluista ei työskennellyt plantaasilla eikä haastatteluista käynyt ilmi, oliko yhtiö työllistänyt paikallisia.

Nong Porin tärkeimmät elinkeinot olivat riisin peltoviljely, puutarhanhoito ja eläinten kasvatus. 36 perheellä ei ollut riisipeltoa ja he harjoittivat riisin kaskiviljelyä. Kaskeamista harjoittavien joukkoon lukeutuvat kaikki edellisenä vuonna kylään muuttaneet perheet. Lähes kaikki asukkaat harjoittivat kuivuuskaudella kotipuutarhan viljelyä ja sadekauteen painottuen metsätuotteiden, kuten bambun, rottingin, vahan, kardemumman ja polttopuiden, keräämistä.

Hmongeille tyypilliseen tapaan kylässä oli paljon eläimiä: yli 600 lehmää ja puhvelia. Kuten Nam Pungissa kalastus ei ollut kovin yleistä, sillä kylän läpi ei virrannut suurta jokea. Ruoan omavaraisuusaste oli noin 80 prosenttia.

Luonnonvaraelinkeinojen lisäksi perheissä, joissa ei omistettu peltomaata, käytiin palkkatyössä kylän ulkopuolella. Käsitöiden, erityisesti perinteisten luutien, tekeminen oli hyvin yleistä. Naiset ompelivat ja osa teki ompelua myös palkkatyönä, niin että kaupunkien toimeksiantajat toimittavat heille materiaalit ja maksoivat lopuksi valmiista tuotteista. Muita kaupallisia elinkeinoja Nong Porissa olivat esimerkiksi yhdeksän pientä kauppaa (kuva 7) ja riisimyllyn vuokraaminen.

Kylän merkittävimmät rahatulon lähteen perustuivat luonnonvaroihin: riisin, eläinten ja vihannesten myynti tuottivat eniten tuloja. Nong Porissa oli sekä banaanin että appelsiinien kaupallisia viljelijöitä, jotka myivät tuotteensa joko omassa kylässä tai kaupungeissa. Jotkut viljelijät kasvattivat myös rahakasveja: kassavaa, kumipuuta ja energian tuotantoon käytettävää kasvia nimeltä mak duay. Sadon he myivät lähellä sijaitsevien tehtaiden käyttöön. Kehitysjärjestö Oxfam oli Nong Porin alueella tarjonnut projektiensa kautta rahoitusta riisipellon raivaamiseen, vesijohdon ja tien parantamisen sekä tukenut elinkeinoja, kuten hedelmien viljelyä, kalankasvatusta ja eläinten kasvatusta.

Olin Thaimaassa appelsiinien kasvatuskoulutuksessa Oxfamin tukemana. Appelsiinipuut tuottavat ensimmäisen sadon viiden vuoden päästä istutuksesta. Sain ensimmäisen sadon 2004. Saan appelsiineista noin 15 miljoonaa kipiä [noin 1345 euroa] vuodessa. Niitä ei voi kuitenkaan kasvattaa yli kymmentä vuotta samassa paikassa, ja aion pian vaihtaa kumipuun viljelyyn. (Nong Por, mies, kohtuullinen toimeentulo, ryhmähaastattelu)

Kuva 7 Omistajaperhe pienen kauppansa edessä Nong Porissa. Kuva: Riikka Yliluoma.

3.3.5 Uudelleenasutuskylä Phonsavath

Phonsavathin kylä, joka sijaitsee seitsemän kilometrin päässä Fuangin kaupungista, ei ollut muiden tutkimuskyläiden kaltainen perinteinen, yhdestä etnisestä ryhmästä koostuva ja joidenkin satojen asukkaiden asuttama maaseutukylä. Phonsavath on uudelleenasutuskylä, joka perustettiin tammi-helmikuussa 2010. Kenttätöön aikaan kylä oli ollut olemassa vasta kaksi vuotta. Vuonna 2010 Xaisomboun alueelle Vientianen provinssiin rakennettiin jättimäinen Nam Ngumn 2 -pato, joka

tuottaa vientisähköä Thaimaahan. Patoaltaan tieltä Phonsavathin kylään asutettiin yhteensä 6544 ihmistä 16 eri kylästä. Patohanke on myös suomalaisittain kiinnostava, sillä konsulttiyritys Pöyry osallistui projektiin. Xaisomboun alue sijaitsee noin 150 kilometrin päässä Fuangin alueesta. Koska Phonsavathin asukkaat tulivat useista eri kylistä, etninen diversiteetti oli laaja: khmuja oli 4556 eli lähes 70 prosenttia asukkaista; laoja 1860 oli noin 30 prosenttia asukkaista ja hmonguja 128 eli vain noin prosentti asukkaista. Asukkaat muodostivat 1105 kotitaloutta, joista köyhiksi kyläpäällikkö arvioi 67.

Phonsavath ei ollut myöskään ulkoisesti perinteinen maaseudun kylä, vaan muistutti järjestelmällisyydessään ja ruutukaavassaan enemmänkin suunniteltua kaupunkia. Asukkaat oli asetettu asumaan vanhojen kylien mukaiseen järjestykseen eli samasta kylästä tulevat perheet asuivat lähellä toisiaan. Patoyhtiö oli kustantanut kaikille asukkaille uudet talot, joiden koko riippui entisten talojen koosta. Lisäksi asukkaat saivat puoli hehtaaria viljelysmaata kotitaloutta kohden. Maan jaossa oli ollut vaikeuksia, sillä ympäröivät kylät, mukana Sammuen, eivät olisi tahtoneet luovuttaa maitaan Phonsavathin kylälle. Lopulta viisi ympäröivää kylää joutuivat kukin luovuttamaan osan maistaan. Kaikki uudet talot oli yhdistetty sähköverkkoon ja kylään oli rakennettu tie ja vesijohto.

Alkuperäisissä kylissään ihmiset olivat eläneet omavaraistaloudessa ja pääelinkeino oli ollut riisinviljely sen eri muodoissa. Yksi kylistä oli ollut kalastajakylä. Phonsavathissa muuttoa koordinoitua uudelleenasetusprojekti oli tarjonnut asukkaille lainaa ja lyhyen koulutuksen, jotta he voisivat aloittaa jonkin seuraavista kymmenestä elinkeinoista: kaupankäynti, kutominen, neulominen, käsityöt, kalankasvatus, sammakoiden kasvatus, sikojen kasvatus, kasvimaan viljely, riisin viljely tai muiden viljelykasvien viljely. Lainan määrä vaihteli 400 000 kipistä miljoonaan kipiin (37–91 euroa). Perheet saivat itse päättää, minkä elinkeinon valitsivat. Lisäksi asukkaat olivat saaneet korvauksia vanhoissa kylissä menettämistään viljelysmaista, esimerkiksi riisipellosta 42 miljoonaa kipiä (3830 euroa). Kaikki eivät kuitenkaan olleet tyytyväisiä korvaukseen, vaan eräs haastateltava mies kertoi projektin mitanneen hänen vanhan maa-alansa kolme kertaa liian pieneksi.

Asukkaista vain 30 prosentilla oli viljelykelpoinen riisipelto. Muut kasvattivat puutarhariisiä ja vihanneksia. Puutarhariisin kasvattaminen pienillä alueilla ei kuitenkaan taannut riisin riittävyttä koko vuodeksi. Käytännössä riisiä oli riittävästi vain niillä, jotka pystyivät viljelemään riisipeltoa. Tästä johtuen ruoan omavaraisuusaste oli muihin kyliin nähden pieni: noin puolet ruoasta tuotettiin itse ja puolet ostettiin. Ruoan ostamiseen tarvittavan rahan monet ansaitsivat tekemällä tilapäistöitä.

Riisistä ja kuivuuskauden puutarhaviljelystä koostuvaa ruokavaliota täydennettiin kalastamalla Nam Likin patoaltaalla. Kylässä ei ollut metsää, josta keräillä metsätuotteita.

Kylän johto arvioi, että 70 prosenttia asukkaista oli tyytyväisiä uuteen kylään ja elinkeinoihinsa. Monet haastatellut olivatkin tyytyväisiä elämäänsä uudessa kylässä, erityisesti uusiin pysyviin taloihinsa.

Työskentelen nykyään vähemmän kuin vanhassa kylässäni. Siellä tein kaskiviljelyä ja kasvatin chiliä. Nyt työskentelen kumipuupellolla palkkatyössä ja kotona omassa puutarhassani. Elämä on nykyään paljon parempaa. Minun ei tarvitse tehdä niin paljon ruumiillista työtä, mutta toisaalta minun täytyy työskennellä, että voisin ostaa ruokaa. Kokonaisuudessaan työmäärä on kuitenkin vähentynyt. (Phonsavath, nainen, köyhä, yksilöhaastattelu)

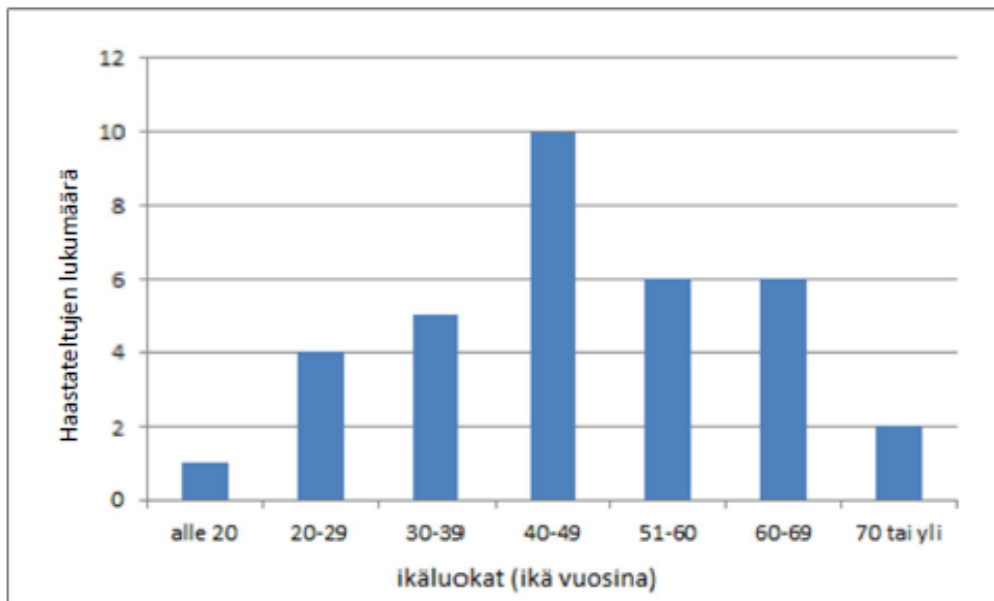
Kaikki eivät ole kuitenkaan pystyneet rakentamaan uudessa kylässä toimeentuloa, erityisesti khamut olivat tyytymättömiä ja olisivat halunneet jatkaa entistä elinkeinoaan, vuoririisin viljelyä.

Uudelleenasutuksen tarkoituksena oli vähentää köyhyyttä, mutta se lisää köyhyyttä, koska meillä ei ole riisipelloja. Tarvitsemme maatalousneuvoja tänne kertomaan, miten voisimme viljellä maata tehokkaammin. Toiseksi, tarvitsemme lisää riisiä. Alkuperäisessä sopimuksessa meille luvattiin uudelleenasutusprojektilta riisiä kolmeksi vuodeksi, mutta saimme sitä vain 10 kuukaudeksi. Kolmanneksi, haluamme korvausta koko menetetyistä omaisuudestamme. Neljänneksi, projektiin pitäisi tarjota meille puhdasta vettä. (Phonsavath, mies, köyhä, ryhmähaastattelu)

3.3.6 Haastatellut

Kuten luvussa 3.1.2 kuvaan, jokaisessa kylässä suoritettiin viisi haastattelua: yksi kyläpäällikön haastattelu, kaksi yksilöhaastattelua ja yksi fokusryhmähaastattelu. Tässä luvussa esittelen yksilö- ja ryhmähaastateltavien taustatietoja. Kyläpäälliköiden taustoja en analysoi tarkemmin, sillä heiltä ei kysytty heidän omasta toimeentulostaan vaan yleisesti koko kylän tilanteesta. Kyläpäälliköistä neljä oli miehiä ja Phonsavathin kyläpäällikkö nainen.

Haastateltavia oli yhteensä 36, joista yksilöhaastatteluissa 10 ja ryhmähaastatteluissa 26. Haastatelluista 16 oli naisia ja 20 miehiä. Iältään he olivat 18–79 -vuotiaita. Kuvasta 8 näkyy haastateltujen ikäjakauma ikäluokittain.

Kuva 8 Haastateltujen ikäjakauma ikäluokittain. N= 35. Yhden haastatellun ikä ei ollut tiedossa.

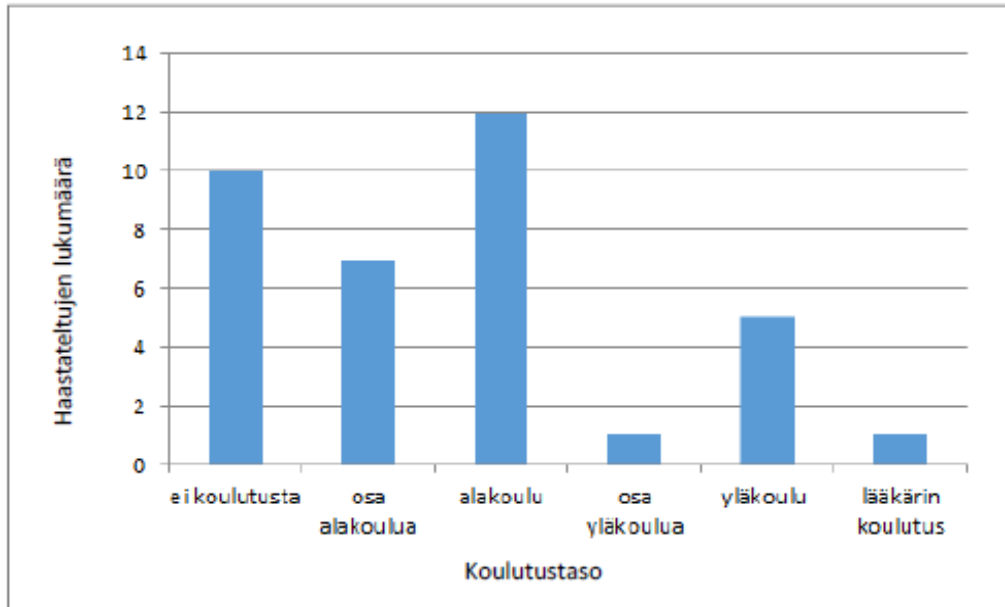
Kotitalouden koko vaihteli 2–14 henkilön välillä. Kotitalouden mediaanikoko oli 6 henkilöä. Kotitaloutensa toimeentulon määritteli köyhäksi 39 prosenttia haastateltavista ja riittäväksi 61 prosenttia. Yksilöhaastatteluissa köyhät kotitaloudet olivat suunnitellusti hieman enemmän edustettuja, ja niissä 60 prosenttia määritteli toimeentulonsa köyhäksi. Kukaan haastateltavista ei määritellyt toimeentuloaan hyväksi tai varakkaaksi.

Kyläpäällikköiden haastatteluissa kysyttiin, millaiset seikat heidän mielestään tekivät kotitaloudesta köyhän. Vastaukset valottavat sitä, millaiseksi köyhyys Laosin maaseudulla käsitetään. Tyypillisimmät köyhyyden kriteerit olivat pysyvän tai vahvarakenteisen asumuksen puute, riittämätön viljelymaa ja rahasäästöjen puute. Lisäksi mainittiin liian vähäinen kotitalouden työvoima ja se, että riisiä ei ole tarpeeksi koko vuodelle. Oman riisisadon riittämättömyys ei kuitenkaan yksin aiheuttanut köyhyyttä, vaan pieni riisisato johti köyhyyteen vasta, jos kotitaloudella ei ollut varaa ostaa omaa satoa täydentävää riisiä.

Haastateltavien asumisaika nykyisessä kylässään vaihteli huomattavasti kylästä riippuen. Lao-kylissä, Naxengissa ja Sammuenissa, lähes kaikki haastateltavat olivat asuneet koko elämänsä. Phonsavathin uudelleenasetuskylässä asukkaat olivat luonnollisesti asuneet vain 1–2 vuotta. Hmong-kylissä, Nam Pungissa ja Nong Porissa haastatellut olivat asuneet 3–17 vuotta mediaaniasumisajan ollessa 12 vuotta.

Haastatelluilta tiedusteltiin myös heidän koulutustasoaan (kuva 9). Laosin koulujärjestelmä koostuu 5–10 -vuotiaana käytävästä viisivuotisesta alakoulusta, jota seuraa kolmevuotinen yläkoulu tai

opettajakoulu. Seuraavaksi koulujärjestelmässä on kolmevuotinen lukio, ammattikoulu tai opettajakoulu, jonka jälkeen opiskelija voi hakeutua korkeakoulutukseen. Koulutuksen kattavuus on kuitenkin heikkoa, sillä maaseudulla vain 70 prosenttia pojista ja alle 60 prosenttia tytöistä käy koko alakoulun. (UNESCO IBE 2011, 6–11.) Laosilaisista 72,7 prosenttia on lukutaitoisia (CIA 2014).

Kuva 9 Haastateltujen koulutustaso. N=36.

Koulutuksen ja toimeentulon välinen korrelaatio oli selvä: koulua käymättömistä 70 prosenttia oli köyhiä, kun yläkoulua käyneistä ja sitä korkeamman tutkinnon tehneistä köyhiä oli vain 14 prosenttia eli yksi henkilö.

Ilman koulutusta jääneistä lukutaitoisia ilmoitti olevansa kaksi. Lukutaitoisiksi voidaan olettaa siis noin 78 prosenttia haastatelluista, vaikka muutamia vuosia alakoulua käyneiden kohdalla ei ole täyttä varmuutta lukutaidosta. Koulua käyneiden ja lukutaitoisten osuus haastatelluista vastaa siis hyvin Laosin yleistilannetta. Naisista alakoulun oli päättänyt 64 prosenttia ja miehistä 50 prosenttia. Aineiston miehet olivat siis käyneet keskimääräistä vähemmän koulua.

4 YMPÄRISTÖNMUUTOSTEN VAIKUTUKSET ELINKEINOIHIN

Tässä luvussa analysoin Fuangin alueen luonnonvaroihin perustuvia elinkeinoja ja ympäristönmuutosten vaikutuksia niiden harjoittamisen edellytyksiin. Alueen elinkeinoja ja ympäristönmuutoksia sekä ympäristönmuutosten määrittelyä esittelin jo luvuissa 1.1.2 ja 1.1.3. Kaikki alueen keskeiset luonnonvaraelinkeinot olivat kohdanneen ympäristönmuutosten aiheuttamia ongelmia. Ainoastaan eläinten kasvatuksessa ei haastattelussa ilmennyt merkittäviä ongelmia. On kuitenkin huomattava, että en haastatteluissa suoraan kysynyt eläinten kasvattamiseen liittyvistä ongelmista.

Vaikka tämä tutkimus keskittyy ympäristönmuutosten vaikutuksiin luonnonvaraelinkeinojen harjoittamiseen, näin tärkeäksi ottaa tarkasteluun mukaan kaksi teemoittelussa esiin tullutta aspektia, jotka vaikuttavat ihmisten kykyyn toteuttaa elinkeinojaan: kotitaloustyöt ja terveys. Haastatteluissa kävi ilmi, että Fuangin alueella tapahtuneet ympäristönmuutokset olivat vaikuttaneet molempiin. Koska sekä kotitaloudessa, eli kodin sisällä ja pihapiirissä, tehtävät työt että ihmisten terveys toimivat pohjapilareina ja mahdollistajina elinkeinojen harjoittamiselle, näin, että niiden poisjättäminen analyysistä olisi antanut luonnonvaraelinkeinojen kohtaamista muutoksista vajavaisen kuvan.

Haastattelujen perusteella tutkimuskylät voidaan jakaa selkeästi kolmeen osaan ympäristön tilan ja asukkaiden kokemusten perusteella: Naxeng ja Sammuen ovat perinteisiä lao-kyliä, joiden ympäristöön pato ja metsäkato ovat vaikuttaneet. Nam Pung ja Nong Por ovat vuoristoisemmassa maastossa sijaitsevia hmong-kyliä, joihin asukkaat ovat muuttaneet kauempaa vuorilta viimeisten 20 vuoden aikana: toiseen oma-aloitteisesti viljelymaan perässä, toiseen viranomaisten käskystä. Näiden kylien elämään on ympäristönmuutoksista vaikuttanut lähinnä metsäkato. Phonsavath on taas kaupunkimainen uudelleenasetuskylä, jonka asukkaat ovat kokeneet suuren ympäristönmuutoksen, kun asukkaiden entiselle kotiseudulle rakennettiin pato, ja heidät uudelleenasetettiin nykyiseen kylään. Kylän ympäristö ei ole otollinen luonnonvaroihin perustuvien elinkeinojen harjoittamiselle.

Koska kylät jakautuvat selkeästi kolmeen erityyppiseen ryhmään, käsittelemme kyliä analyysissä usein näiden ryhmien kautta: lao-kylät tuovat valoa ympäristönmuutoksiin luonnonvaraprojektin, padon

rakentamisen, seurauksena; hmong-kylien tilanne kertoo muuttamisesta parempien luonnonvararesurssien luokse; ja Phonsavath valottaa pakkosiirtojen problematiikkaa.

4.1 Riisin viljely

Riisin viljely oli lähes kaikkien haastateltavien pääelinkeino. Ainoan poikkeuksen muodostivat osa Phonsavathin asukkaista, joilla ei ollut uudelleenasetuksen seurauksena viljelykelpoista maata käytettävissään. Koska haastateltujen ruokaturva perustui riisiin, olivat riisin viljelyyn vaikuttavat ympäristönmuutokset eniten elinkeinoihin vaikuttavia muutoksia.

Veteen liittyvät muutokset olivat selvästi yleisimpiä riisin viljelyyn vaikuttaneita ympäristönmuutoksia, ja ne mainittiin jokaisen kylän haastatteluissa. Koska riisinviljelyn onnistuminen on riippuvaista vedestä, sateiden määrä ja ajoittuminen on ratkaisevaa. Kuivina vuosina riisisato heikkeni selvästi. Kuivuudesta kärsivät eniten pellot, joilla ei ollut kastelujärjestelmää tai jotka eivät sijainneet joen varrella. Nongporilaiset kertoivat, että viime vuosien tavallista lämpimämpi sää oli lisännyt kuivuutta ja aiheuttanut ongelmia pelloilla. Metsähakkuut olivat aiheuttaneet kylässä Si-joen kuivumisen. Kuivuneen joen varrella sijaitsevat riisipellot saivat vetensä enää sateesta, mikä lisäsi niiden haavoittuvuutta kuivuudelle. Koska kaikissa tutkimuskylissä viljeltiin vain sadekauden riisiä, sadekauden alkamisen ajankohta oli tärkeä sadon onnistumiselle. Sadekauden riisin istutus voi alkaa vasta sateiden alettua, ja jos sadekausi myöhästyy, myös riisin viljely myöhästyy ja sato pienenee.

Veden pinta on laskenut tavallista nopeammin tänä vuonna, sillä emme ole saaneet ollenkaan sateita marras-joulukuun jälkeen [haastattelu 8.3.]. Näin on tapahtunut muutaman kerran viimeisten 15 vuoden aikana. Meillä ei ole välttämättä tarpeeksi vettä riisin viljelyn aloittamiseen, jos sateet tulevat myöhässä. Silloin viljely pitää aloittaa tavallista myöhemmin, mikä tarkoittaa, että sato on pienempi, mikä taas voi tarkoittaa osalle perheistä riisin puutetta. Vedestä tulee olemaan pulaa ehkä noin kaksi kuukautta. (Nam Pung, kyläpäällikkö)

Myös liian runsas sade aiheuttaa ongelmia. Fuangin alueella edellinen sadekausi oli ollut poikkeuksellisen runsassateinen, mikä oli aiheuttanut kaikissa kylissä tulvimista, kastelujärjestelmien rikkoutumista, riisikasvien hukkumista, riisitauteja ja viljelysmaan menetyksiä maanvyörymien vuoksi. Runsaan sateen aiheuttamaa tulvimista olivat pahentaneet erityisesti Sammuenin ja Nong Porin kylien lähistöllä tapahtuneet metsähakkuut ja kaskiviljely.

Sade ei tule kunnolla vuodenaikojen mukaan kuten sen pitäisi. Vesi nousee nopeasti, mutta kuivuu nopeasti. Ennen vesi pysyi pidempään maassa. Nykyään sataa paljon toukokuussa, ennen satoi vasta kesäkuusta eteenpäin. Kuitenkaan kesäkuussa, kun riisi pitäisi istuttaa, ei sada. Tällöin vettä ei riitä riisin istutukseen. Sade ei siis tule oikeaan aikaan. Maaperä ei pysty enää pidättämään vettä, kun metsää on hakattu niin paljon pois. (Sammuen, kyläpäällikkö)

Riisisato on pienentynyt parina viime vuonna. On satanut paljon ja riisipeltoni on tulvinut. Ennen sain 4 tonnia riisiä, nyt vain 3,2 tonnia. Yritykset ovat hakanneet metsää riisipeltoni vieressä sijaitsevan joen yläjuoksulta. Kun sataa, joki alkaa tulvia nopeammin kuin ennen, sillä metsä ei enää sido sadevettä maaperään. Tämä saa riisipellon tulvimaan. (Nong Por, mies, kohtuullinen toimeentulo, yksilöhaastattelu)

Koska riisi oli kyläläisten ruokaturvan perusta, sadon epäonnistuminen vaikuttaa huomattavasti toimeentuloon. Edellisen sadekauden tulvat olivat aiheuttaneet haastatelluilla jopa 30–50 prosentin sadonmenetyksiä. Esimerkiksi haastatteluvuonna Nam Pungissa 35 kotitaloutta kärsi kuukauden riisin puutteesta. Niissäkin perheissä, joissa riisiä riitti koko vuodeksi, ei huonoina aikoina, kuten tulvimista seuraavana vuonna, voitu myydä sitä. Tulvat eivät kuitenkaan olleet vain negatiivinen ilmiö, sillä ne toivat pelloille lisää ravinteita, ja tulvia seuraavina vuosina sadon kerrottiin olevan yleensä hyvä.

Fuangin alueen suurin ympäristönmuutos viime vuosina oli ollut Nam Lik 1-2 -padon rakentaminen. Padon rakentaminen Sammuenin ja Naxengin läpi virtaavaan jokeen oli vaikuttanut riisin viljelyyn molemmissa kylissä. Naxengissa vaikutukset olivat olleen pienemmät, sillä kylän riisiviljelykset eivät sijainneet patojoen varrella. Pato kuitenkin rakennettiin Naxengin maille, ja kylä menetti patoaltaan alle 36 hehtaaria riisipeltoa. Sammuenissa, jossa monet riisipelloista sijaitsivat joen varrella ja saivat vetensä joesta, padon aiheuttama joen virtaaman muutos oli aiheuttanut uudenlaisia tulvia, joihin viljelijät eivät ole totuneet:

Ennen padon rakentamista joki tulvi luonnollisesti, ja tulva kuivui nopeasti pois. Padon aiheuttama tulviminen kestää pidempään, viikon tai kaksi. (Sammuen, nainen, kohtuullinen toimeentulo, ryhmähaastattelu)

Tulviminen oli aiheuttanut riisikasvien kuolemista ja maanvyörymiä viljelyksillä. Edellisenä vuonna 7000 neliometriä riisiviljelyksiä oli tulvinut, ja seurauksena oli ollut noin 3 kuukautta riisin puutetta. Yksi sammuenilainen oli menettänyt tulvan aiheuttamassa maanvyörymässä koko riisipeltonsa, mutta hänelle kylä oli onnistunut järjestämään uuden pellon. Kaikille pelloille muuttunut joen juoksu ei kuitenkaan ollut ongelma, vaan yksi haastateltava kertoi, että hänen pellollaan tulvat olivat päinvastoin vähentyneet.

Viljelymaan riittävyys aiheutti myös rajoitteita riisin viljelylle. Kylien asukasmäärän kasvaessa viljelymaata ei enää riittänyt kaikille, ja toisaalta kaikilla ei ollut ollut varaa maan ostamiseen tai muokkaamiseen. Nam Pungissa asukkaat olisivat halunneet täydentää riisin peltoviljelyä kaskiviljelyllä nykyistä laajamittaisemmin, mutta kylässä ei ollut enää vapaata maata sitä varten. Viljelymaan riittävyys oli erityisen suuri ongelma Nong Porissa. Ne, joilla ei ollut mahdollisuutta tai varaa ostaa omaa riisipeltoa, joutuivat vuokraamaan peltoa vuoririisin viljelyyn. He olivat

tyypillisesti köyhiä tai vasta kylään muuttaneita. Maata vuokratessa sadon onnistuminen riippui siitä, onnistuvatko vuokraajat saamaan viljeltäväkseen tai kaskettavakseen hyvää maata, jolla kasvaa suuria puita. Jos vuokrattavan palstan laatu sattui olemaan huono, riisisadosta tuli pieni.

Phonsavathin kylää lukuun ottamatta haastatteluissa ei tullut esiin isoja ongelmia maan laadun kanssa. Nong Poriin muutto oli ollut asukkaille strategia parantaa viljelymahdollisuuksia ja tätä kautta saavuttaa kestävämpi elinkeino. Nam Pungin asukkaat taas olivat muuttaneet alueelle siirtyäkseen viranomaisten kehotuksesta kaskiviljelystä riisiin peltoviljelyyn. Nam Pungissa maan laatu oli kivisempää kuin asukkaiden entisessä, vuorilla sijainnissa kylässä, mutta kuitenkin riittävän hyvää viljelyyn. Lao-kylissä maan laatu oli parantunut ja riisin tuotanto puolitoistakertaistunut sen jälkeen, kun viljelijät olivat alkaneet vuonna 2009 ostaa aluehallinnon maataloushenkilökunnan ehdotuksesta lepakonlantaan lannoitteeksi.

Phonsavathissa tilanne riisin viljelyn suhteen oli täysin erilainen kuin lao- ja hmong-kylissä. Ympäristönmuutosta, padon rakentamista, seuranneen uudelleenasetuksen vuoksi perinteisen elinkeinon, riisin viljelyn, jatkaminen oli suurimmalle osalle asukkaista mahdotonta. Kaikki haastatellut kertoivat, että uudelleenasetuksen myötä sekä viljelymaan laatu että määrä olivat muuttuneet ainoastaan huonompaan suuntaan. Ongelmat riisin viljelyssä tulivat esiin jokaisessa haastattelussa.

Olen puoleksi onnellinen siitä että minulla on nyt puinen talo metallikatolla, toinen puoli onnellisuutta olisi saada paikka peltoriisin tai puutarhariisin viljelyyn. (Phonsavath, nainen, köyhä, ryhmähaastattelu)

Asukkaille jaettu puolen hehtaarin viljelymaa oli laadultaan heikkoa: kivistä, kuivaa ja vähäravinteista eli huonosti viljelyyn soveltuvaa. Haastattelujen perusteella voidaan sanoa, että viljelymaa Phonsavathissa oli selkeästi tutkimuskylien huonolaatuisinta. Kun uudelleenasetusprojekti oli muokannut ja tasoittanut maan kylän rakentamista varten, hedelmällinen pintamulta oli menetetty ja jäljelle oli jäänyt vain kovaa, kivistä maata.

Maan laatu on huonompaa kuin entisessä kylässäni. Siinä on kiviä ja siinä ei ole ravinteita. Viljelyyn pitää käyttää paljon enemmän lannoitetta kuin entisessä kylässä. Käytän eläinten lantaa, jota saan naapureilta. Olen huolissani riisin riittävydestä. Nykyinen riisi on syöty viimeistään heinäkuuhun mennessä, ja uutta satoa saamme myöhään lokakuussa. (Phonsavath, mies, köyhä, yksilöhaastattelu)

Jaetusta peltomaasta osa oli niin mäkistä tai kivistä, ettei sen viljely ei onnistunut lainkaan. Kylän johtaja kertoi, että alkuperäisissä kylissä, joissa maan laatu oli ollut hyvä, 80 prosenttia asukkaista oli harjoittanut riisin peltoviljelyä nykyisen 30 prosentin sijaan. Nekin, jotka olivat pystyneet

perustamaan Phonsavathiin riisipellon, eivät voineet jatkaa viljelyä samalla paikalla muutamaa vuotta pidempään maan heikosta laadusta johtuen. Jaettu maa oli monin paikoin liian kuivaa peltoriisin viljelyyn, ja monet olivat joutuneet siirtymään viljelemään puutarhariisiä, joka vaatii peltoriisiä vähemmän vettä, mutta on myös vähemmän tuottavaa.

Maan huonon laadun ja kuivuuden lisäksi maan vähäisyys rajoitti riisinviljelyä. Niilläkin palstoilla, joilla riisin viljely onnistui, tilaa oli liian vähän.

Minulla oli vanhassa kylässäni 1,2 hehtaaria riisipeltoa. Sain siitä korvausta kun muutimme tänne. Täällä sain puoli hehtaaria maata, jota viljelen. Saan vain 35 säkkiä riisiä vuodessa, joka riittää perheelleni kolmeksi kuukaudeksi. (Phonsavath, mies, kohtuullinen toimeentulo, ryhmähaastattelu)

Osa kyläläisistä oli onnistunut ostamaan lisää maata riisinviljelyä varten, mutta toiset kertoivat, ettei maata ollut enää saatavilla. Riisin viljelyn ja sen omavaraisuuden keskeisyyden laosilaisten ajattelussa summaa hyvin kommentti:

Uudelleenasetuksen tavoitteena oli vähentää köyhyyttä, mutta miten voimme vähentää köyhyyttä, kun meillä ei ole maata peltoriisille. (Phonsavath, nainen, köyhä, ryhmähaastattelu)

4.2. Kotipuutarha ja kaupallinen viljely

Kotipuutarhojen viljely oli useimmille haastatelluille tärkein ravinnon lähde riisin viljelyksen jälkeen. Puutarhoissa viljeltiin esimerkiksi vihanneksia, maustekasveja, kurpitsoja, munakoisoja ja hedelmiä omaan tarpeeseen. Osa pystyi myös myymään satoaan ja ansaitsemaan näin rahaa. Hedelmäpuiden kasvatusta oli yleisintä kaupallista viljelyä. Lisäksi Naxengissa kasvatettiin puutarhoissa värjäykseen käytettävää kasvia, ja Nong Porissa oli myös puhtaasti kaupallista viljelyä: kassavaa, kumipuuta ja energiakasvi mak duayn kasvatusta. Kotipuutarhoja viljeltiin kylissä ympäri vuoden, mutta niiden viljelyn painopiste oli kuivuuskaudella, jolloin metsätuotteita ei ollut juurikaan saatavilla.

Sekä lao- että hmong-kylissä oli huomattu, että ilmasto alueella oli lämmennyt viime vuosina. Esimerkiksi Nong Porissa seitsemän vuotta asunut haastateltava kertoi, että vuodenajat olivat muuttuneet lämpimämmäksi hänen kylässä asumisensa ajan. Vain muutama henkilö ei ollut havainnut muutosta lämpötiloissa. Kuumuus, ja sen aiheuttama kuivuus erityisesti kuivuuskauden lopulla, oli vaikeuttanut kotipuutarhojen viljelyä:

Perheeni viljeli kotipuutarhaa lainaksi saamallamme maalla, mutta jouduimme lopettamaan, sillä viljelyyn ei ollut enää tarpeeksi vettä. Vedestä on pulaa, sillä aurinko paistaa ja saa sään kuumemmaksi ja veden haihtumaan. Maan laatu ei ollut myöskään hyvä monen vuoden viljelyn jälkeen, eikä meillä ollut varaa ostaa lannoitteita. Nyt keräilemme vain metsätuotteita. (Nam Pung, mies, köyhä, yksilöhaastattelu)

Meillä ei ole enää tarpeeksi vettä kotipuutarhoihin. Ennen puutarhat sijaitsivat kylän asutuksen lähellä, mutta viimeisten 7–8 vuoden aikana olemme joutuneet menemään kauemmas, lähelle suuria jokia, viljelmään puutarhaa. Lähemmälle joelle on matkaa 25 minuuttia ja kauemmalle 2 tuntia. Monet joutuvat menemään kauemmalle joelle. (Nong Por, kylänjohtaja)

Kuten riisin viljelyn kohdalla tuli ilmi, kuivuutta olivat lisänneet myös kylien lähellä tapahtuneet metsähakkuut:

Ennen kun metsä oli koskematon, ilma ei ollut niin kuuma kuin nykyään. Silloin hedelmäpuista saatiin nykyistä parempi sato. Nyt maaperä on kuivaa ja hedelmätöntä. Ennen kylässä oli enemmän isoja puuta, jotka sitoivat vettä maaperään ja pitivät sen kosteana. Maan kuivuminen kesti pitempään. Nykyisin maaperä kuivuu nopeasti sateen päätyttyä, ja kun sade tulee, kaikki tulvii. (Sammuen, mies, kohtuullinen toimeentulo, ryhmähaastattelu)

Ne perheet, joilla oli oma kaivo, olivat kärsineet vähiten kuivuuden vaikutuksista. Sammuenissa haastateltavat kertoivat, että edes kaivoissa ei ollut välttämättä tarpeeksi vettä kuivuuskauden lopussa. Nong Porissa vesijohdon saaminen ei ollut muuttanut tilannetta, sillä vesijohdosta ei riittänyt vettä puutarhan kasteluun.

Lao-kylissä kotipuutarhojen viljelyä oli vaikeuttanut padon rakentaminen. Suuri osa, yli 100 hehtaaria, Naxengin puutarhamaasta oli sijainnut alueella, johon patoallas oli rakennettu.

Minulla oli ennen puutarha alueella, jolla on nyt patoallas. Kun pato rakennettiin, jouduin etsimään uuden paikan puutarhalleni. Löysin maata, mutta kaikki puutarhansa menettäneet perheet eivät löytäneet uutta maata ja joutuivat lopettamaan kotipuutarhan viljelyn. (Naxeng, nainen, kohtuullinen toimeentulo, yksilöhaastattelu)

Padon rakentamisen jälkeen Nam Lik -joen vesi oli muuttunut huonolaatuiseksi ja pahanhajuiseksi eikä sitä ollut enää mahdollista käyttää viljelykseen. Sammuenissa osa haastatelluista olikin joutunut pienentämään puutarhojaan tai lopettamaan vihannesten myynnin. Kylässä vieraillessani Nam Likin veden paha haju oli selvästi havaittavissa.

Maaperän laadussa ei lao- ja hmong-kylissä ollut juurikaan ongelmia. Osa asukkaista käytti lannoitukseen eläinten lantaa. Kemiallisia lannoitteita ei käytetty. Syinä olivat sekä kemiallisten lannoitteiden kalleus että halu syödä terveellistä, luonnonmukaisesti tuotettua ruokaa. Viljelymaasta oli pulaa Naxengissa padon vuoksi maansa menettäneillä ja Nam Pungissa osalla köyhistä, joilla ei ollut varaa ostaa maata.

Kaupallisessa viljelyssä tuli esiin vain muutamia ongelmia. Lao-kylissä kuivuus ja kuumuus olivat haitanneet hedelmäpuiden viljelyä ja pakottaneet osan asukkaista luopumaan puutarhan sadon myynnistä. Kuitenkin ne, joilla oli suuria kaupallisia hedelmäpuuistutuksia, olivat voineet jatkaa viljelyä entiseen tapaan. He olivat usein jo valmiiksi paremmin toimeentulevia ja olivat voineet hankkia oman kaivon ja vesipumpun kastelua varten. Puhtaasti kaupallisten kasvien, kuten kassavan ja kumipuun, yhteydessä ongelmia tuli esille vähän ehkä siksi, että niiden kasvatusta harjoitettiin

vain Nong Porissa, ja sielläkään viljely ei ollut yleistä. Toisaalta kassavan kerrottiin olevan erityisen hyvin kuivuutta kestävä.

Phonsavathissa kylän heikko maan laatu ei hankaloittanut vain riisin viljelyä, vaan teki myös kotipuutarhan viljelyn vaikeaksi.

Maaperä on kivistä ja hedelmätöntä, mikä tekee puutarhan viljelyn vaikeaksi. En saa tarpeeksi vihanneksia perheelle, joten joudun käymään työssä kodin ulkopuolella. (Phonsavath, nainen, köyhä, yksilöhaastattelu)

Kuten riisin viljelyn yhteydessä kävi ilmi, viljelykelpoista maata ei riittänyt kaikille. Osa ei ollut pystynyt perustamaan kotipuutarhaa. Haastatellut eivät nähneet maan laadun parantamista lannoittamalla vaihtoehtona, sillä kemialliset lannoitteet olivat heille liian kalliita. Kuitenkin luonnon lannoitteita, kuten eläinten lantaa tai kauempaa haettua hedelmällisempää maata, käytettiin kotipuutarhan kasvun edistämiseksi.

Pula maasta rajoitti myös mahdollisuuksia kaupalliseen viljelyyn. Kyläpäällikkö arvioi 150 perheen olevan kiinnostuneita kumipuun kasvatuksesta, joka oli yksi uudelleenasetusprojektin tarjoamista elinkeinoista. Kumipuut tuottavat satoa kuitenkin vasta 5—8 vuoden päästä, ja ihmiset olivat huolissaan, mistä saavat ruokaa ennen sitä, sillä maata ei riittänyt sekä riisin että kumipuun kasvatukseen. Haastatellut kertoivat myös toivovansa, että voisivat aloittaa esimerkiksi hedelmäpuiden kaupallisen kasvatuksen, mutta jaettu maa ei riittänyt siihen.

Maan laadun ja määrän lisäksi kotipuutarhan viljelyä Phonsavathissa vaikeutti kuivuus (kuva 10). Koska kylän läpi ei kulje jokea, sinne oli rakennettu vesitankki.

Jotta ihmiset saisivat käyttövedettä kotiin ja puutarhan viljelyyn, kylään rakennettiin betoninen vesitankki ja vesijohto. Tankki sijaitsee kuitenkin niin alhaalla, että sen yläpuolella olevat 200 kotitaloutta eivät saa siitä vettä. Veden laatu on huono. Nyt suunnitteilla on vesitorni. (Phonsavath, kylänjohtaja)

Veden huonon laadun lisäksi viljelyä haittasi se, että kuumalla ilmalla tankissa seisova vesi lämpeni, jolloin se oli haitaksi vihanneksille. Maaperän huono laatu lisäsi veden tarvetta, ja haastateltavat kertoivat, että puutarhoja täytyi kastella joka päivä. Heidän entisessä asuinpaikassaan puutarhan kastelu ei ollut ollut lainkaan tarpeen.

Kaikki tutkimuskylissä tapahtuneet ympäristönmuutokset eivät olleet haitallisia puutarhan viljelemiselle. Tien rakentaminen kyliin oli päinvastoin helpottanut kaupallista viljelyä. Kasvatetut vihannekset tai hedelmät oli helppo viedä tietä pitkin myytäväksi toreille, ja niistä oli mahdollista ansaita enemmän rahaa ilman välittäjää, joka ennen tietä oli hakenut tuotteet kylistä myyntiin.

Kuva 10 Veden puute hankaloittaa kotipuutarhan viljelyä Phonsavathin kylässä. Kuva: Riikka Yliluoma.

4.3 Metsätuotteiden ja puun keräily

Kaikissa lao- ja hmong-kylissä asukkaat keräilivät metsätuotteita toimeentulonsa täydentämiseksi: ruoaksi, käsityömateriaaliksi ja myytäväksi. Tärkeimmät keräiltävät tuotteet olivat vihannekset, bambu, rottinki, sienet, kardemumma ja vaha. Nam Pungissa metsästettiin myös pieniä eläimiä, kuten lintuja ja oravia. Isojen eläinten, kuten tiikerin, apinan, villisian ja peuran kerrottiin kadonneen metsistä jo vuosia sitten. Metsätuotteet olivat tärkeä osa ruokaturvaa.

Jos metsätuotteita ei olisi enää saatavilla, sillä olisi suurin vaikutus ruokamme saantiin. (Nong Por, mies, kohtuullinen toimeentulo, yksilöhaastattelu)

Lao- ja hmong-kylien lähistöllä metsien määrä oli viime vuosina vähentynyt yritysten tekemien metsähakkuiden seurauksena. Metsien vähenemistä olivat nopeuttaneet myös asukkaiden omat hakkuut poltto- ja rakennuspuun saamiseksi ja eläinfarmien raivaamiseksi. Nong Porin alueella yhä harjoitettava kaskiviljely tuhosi metsää. Metsäkato oli erityisesti lao-kylissä vähentänyt metsätuotteiden määrää, mikä sai haastatellut kommentoimaan tilannetta jopa kärjistäen:

Metsätuotteiden keräilyn ja metsästyksen kanssa ei ole enää ongelmia, sillä meillä ei ole enää metsää. (Sammuen, mies, kohtuullinen toimeentulo, ryhmähaastattelu)

Naxengissa kaikissa haastatteluissa nousi esiin metsätuotteiden määrän vähentyminen ja se, että moni keräiltävä kasvilaji oli kadonnut kokonaan. Vuonna 2009 rakennetun padon allas tehtiin alueelle, josta asukkaat olivat aiemmin keränneet metsätuotteita:

Metsän määrä on vähentynyt. Sitä ovat vähentäneet patoaltaan rakentaminen, patojoen tulviminen ja yritysten tekemät metsähakkuut. Metsätuotteita on nykyään vaikeampi löytää. Emme voi enää kerätä niitä alueelta, jolle rakennettiin patoallas, vaan joudumme menemään vuorille. (Naxeng, kyläpäällikkö)

Sammuenissa bambun ja vihannesten määrän kerrottiin vähentyneen kuivuuskaudella, mutta sadekaudella tilanne oli edelleen hyvä. Kylän metsiä olivat vähentäneet erityisesti uusien eläinfarmien raivaamiseksi tehdyt metsähakkuut. Sammuenin ja Naxengin alueen väestömäärä oli kasvanut huimasti Phonsavathin yli 6000 uuden asukkaan myötä, mikä oli osaltaan johtanut metsätuotteiden vähenemiseen, kun yhä suurempi joukko keräili niitä.

Nam Pungin kylän lähimetsä oli hyvässä kunnossa, ja metsätuotteita löytyi sieltä riittävästi, sillä kylässä oli tiukat säännöt metsän suojelemiseksi. Lähimetsässä ei kuitenkaan kasvanut rottinkia, josta kyläläiset valmistivat tuoleja, ja sitä etsittiin kauempaa. Vietnamilainen yritys oli tehnyt muutaman viime vuoden aikana hakkuita alueella, josta rottinkia kerättiin, ja rottingin määrän kerrottiin vähentyneen hakkuiden seurauksena. Nong Porissa sekä metsän määrän väheneminen että kylän lisääntynyt väestömäärä olivat vaikeuttaneet erityisesti bambun löytymistä:

Metsätuotteiden määrä on vähentynyt, koska kylän asukasmäärä on kasvanut. Esimerkiksi bambua on vaikeampi löytää: ennen keräsin sitä 7–8 kilometrin päästä, mutta nyt minun pitää mennä 10 kilometrin päähän. Jos emme tulevaisuudessa löydä bambua tai vihanneksia, se tulee vaikuttamaan ruokaturvaamme. (Nong Por, mies, kohtuullinen toimeentulo, yksilöhaastattelu)

Metsätuotteiden lisäksi kaikki haastateltavat keräsivät metsästä polttopuuta ja useat haastateltavat rakennuspuuta. Polttopuuta käytettiin ruoanlaittoon, sillä se oli halvempaa kuin sähkö ja sen kerrottiin tuovan perinteiseen puuroutuvaan riisiin²⁴ hyvän maun. Erityisesti köyhät, joilla ei ollut varaa ostaa riisikeitintä ja maksaa sähkölaskua, käyttivät ruoanlaitossa pelkästään polttopuuta. Naxengissa ja Sammuenissa polttopuun ja rakennuspuun löytäminen oli useiden haastateltujen mukaan hankaloitunut. Yksi syy tähän oli alueen kasvanut väestömäärä ja toinen kylien metsänomistuksen yksityistäminen:

Polttopuun löytäminen ei ole nykyään helppoa. Ennen polttopuuta pystyi keräämään kylän läheltä, koska silloin metsä oli kylän yhteisomaisuutta. Nyt siitä on tullut yksityistä omaisuutta ja kaikkien pitää käyttää omaa maataan. Saan polttopuuta eläinfarmiltani. Ne, joilla ei ole omaa maata, joutuvat menemään kauemmas, mutta he voivat nykyään käyttää käsitraktoreita kun ennen

²⁴ sticky rice

heidän piti käyttää vain omaa voimaansa. (Naxeng, nainen, kohtuullinen toimeentulo, yksilöhaastattelu)

Lao-kylissä haastatellut korostivat myös rakennuspuun hankalaa saatavuutta. Phonsavathin kylää rakennettaessa lao-kyläiden lähimetsissä tehtiin hakkuita rakennusmateriaalien saamiseksi. Lisäksi metsäyrityksen tekemät kaupalliset hakkuut olivat vaikeuttaneet suurten puiden löytymistä. Nam Lik -joen patoaltaan alue oli ollut tärkeä rakennuspuiden lähde, ja sen menettäminen vaikeutti puun löytymisen lisäksi puun kuljetusta:

Minulla on nykyään vaikeuksia löytää rakennuspuuta taloon. Ennen menin paikkaan, jossa on nyt patoallas ja kuljetin puut jokea pitkin kotiin. En voi tehdä sitä enää. Nykyään joudun vuokraamaan moottoriveneen tai käsitraktorin, jos lähdän etsimään puuta, ja se on kalliimpaa. Minun pitäisi ostaa rakennuspuuta, mutta tarvitsisin siihen rahaa enkä tiedä miten saisin sitä. (Naxeng, mies, köyhä, yksilöhaastattelu)

Nam Pungissa ei ollut ongelmia poltto- ja rakennuspuun löytämisessä, sillä kylää ympäröivän metsän kunto oli hyvä viime vuosien kaupallisista hakkuista huolimatta. Asukkaat löysivät puita ympäröivästä metsästä ja eläinfarmeilta. Toisaalta polttopuun tarve kylässä ei ollut suuri, sillä muihin kyliin verrattuna siellä käytettiin ruoanlaittoon runsaasti sähköllä toimivia riisikeittimiä. Tiukkojen metsänsuojelusääntöjen mukaan kylässä rakennuspuun kaatamiseen täytyi pyytää erikseen lupa. Nong Porissa läheiset metsät eivät olleet yhtä hyvässä kunnossa kuin Nam Pungissa, ja siellä asukkaat joutuivat hakemaan polttopuuta entistä kauempaa. Kiihtyvä metsäkato aiheutti myös huolta tulevaisuudesta:

Nykyään polttopuuta pitää etsiä kaukaa. Jos ihmiset suojelevat metsää, polttopuuta löytyy jatkossakin, mutta jos metsää ei suojella, sitä on jäljellä vain noin 10 vuodeksi. (Nong Por, mies, kohtuullinen toimeentulo, yksilöhaastattelu)

Phonsavathin asukkaat olivat entisissä kylissään keränneet metsätuotteita, mutta joutuneet suurimmaksi osaksi luopumaan tästä, sillä uudella kylällä ei ollut omaa metsää.

Entinen kyläni ei ollut hyvien tieyhteyksien päässä, mutta siellä löysin ruokaa keräilemällä ja minulla oli tarpeeksi riisiä. Täällä en tiedä, mistä kerätä metsätuotteita ja voin vain kasvattaa vihanneksia puutarhassa. (Phonsavath, mies, köyhä, yksilöhaastattelu)

Ympäristönmuutos oli siis käytännössä lopettanut tämän elinkeinon, vaikkakin lao-kylissä kerrottiin osan phonsavathilaisista keräävän metsätuotteita heidän metsistään. Metsätuotteiden keräilyn loppumisella oli vaikutuksia erityisesti köyhien toimeentuloon:

Entisessä kylässäni olin köyhä, mutta pystyin keräilemään metsätuotteita ruoaksi. Täälläkin olen köyhä, koska en voi enää keräillä ruokaa kuten ennen. (Phonsavath, nainen, köyhä, ryhmähaastattelu)

Polttopuiden löytämisessä asukkailla ei ollut ongelmia, sillä alue oli vasta raivattu, ja pientä puuta oli siksi helppo löytää. Polttopuun saatavuuden tulevaisuudesta kenelläkään ei kuitenkaan ollut tietoa.

4.4 Kalastus ja jokituotteiden keräily

Tutkimuskylistä vain Naxengissa ja Sammuenissa kalastus oli merkittävä elinkeino. Alueen pääjoki, Nam Lik, virtaa näiden kylien läpi. Kylissä myös jokituotteita, kuten jokiruohoa, pieniä simpukoita ja rapuja, keräiltiin eniten. Hmong-kylissä osa asukkaista kalasti alueen pienemmissä virroissa, ja erityisesti köyhille simpukoiden keräily ja myynti oli tärkeä tulonlähde.

Padon (kuva 11) rakentamisen jälkeen sekä Naxengissa että Sammuenissa oli havaittu Nam Likin veden alkaneen haista ja aiheuttaa allergisia reaktioita.

Nykyään kalastamme enää pienellä joella ja riisipellolla, koska Nam Likin vesi on aiheuttanut ihmisille allergisia reaktioita padon rakentamisen jälkeen. (Sammuen, nainen, kohtuullinen toimeentulo, ryhmähaastattelu)

Erityisesti Naxengissa, joka sijaitsee kylistä lähimpänä patoa, padon rakentaminen oli vaikuttanut kalastukseen ja jokituotteiden keräilyyn.

Ennen patoa meillä oli tarpeeksi kalaa ja jokiruohoa, mutta nykyään niitä on vaikeaa löytää. Joessa on paljon kuolleita kaloja. Kuolleet kalat kuuluvat kalalajiin, joka syö jokiruohoa. Ehkä ne kuolivat, koska söivät padon kemikaalien tai dynamiitin saastuttamaa jokiruohoa ja elivät saastuneessa vedessä. Kylälaisten pitää nykyään kalastaa patoaltaalla, mutta kotitalouteni ei voi tehdä sitä, sillä meillä ei ole tarpeeksi työvoimaa. (Naxeng, nainen, kohtuullinen toimeentulo, yksilöhaastattelu)

Ennen keräilimme jokiruohoa ja myimme sitä saadaksemme rahaa. Padon jälkeen joessa ei ole enää ollut jokiruohoa emmekä ole voineet myydä sitä. (Naxeng, nainen, kohtuullinen toimeentulo, ryhmähaastattelu)

Nam Likista ei käytännössä enää kalastettu. Ne kotitaloudet, joilla oli tarpeeksi työvoimaa, olivat siirtyneet kalastamaan patoaltaalle, jonne patoyhtiö oli istuttanut kalaa ja josta alueen asukkaat saivat vapaasti kalastaa. Kotitalouksien työnjakoa oli muuttanut se, että altaalla ei voinut kalastaa naisten käyttämillä välineillä, pienillä heittoverkoilla, vaan siellä kalastettiin veneistä, mikä on miesten kalastustapa. Altaasta saadun kalansaaliin kerrottiin olevan runsas, mutta yksittäiset kalat olivat pienempiä ja niiden maku ei ollut yhtä hyvä kuin aiemmin joesta kalastettujen. Suhtautuminen patoaltaasta kalastamiseen oli kahtiajakautunutta: osa haastelluista kertoi, että heidän kokonaiskalansaaliinsa oli pienentynyt; suurin osa oli kuitenkin tyytyväisiä patoaltaalla kalastamiseen, ja he pystyivät myymään saalistaan välittäjälle, joka myi kalat eteenpäin pääkaupunki Vientianeen.

Sammuenissa padon rakentaminen ei ollut vaikuttanut yhtä paljon kalansaaliiseen kuin Naxengissa. Siellä oli kuitenkin havaittu kalalajiston muutos: joesta ei saatu enää luonnonvaraista kalaa, vaan nyt saatavat kalat olivat istutettua lajiketta.

Kuva 11 Nam Lik 1-2 pato Sammuenuissa. Kuva: Riikka Yliluoma.

Nam Pungissa tekemissäni haastatteluissa kalastusta ei mainittu elinkeinona lainkaan. Nong Porissa sen sijaan kalastettiin, mutta siellä kalakannat olivat kärsineet liikakalastuksesta:

Ennen saimme runsaasti kalaa kahdelta eri joelta, mutta noin kaksi vuotta sitten kalojen määrä alkoi vähentyä. Tämä saattaa johtua siitä, että kylään on muuttanut paljon uusia ihmisiä ja myös muiden kylien asukkaat kalastavat näistä vesistä. Kalastamista ei ole mitenkään säännelty, ja kuka vain voi tulla kalastamaan. Sääntöjä ei ole, koska tämä kylä on uusi. Emme myöskään halua luoda sääntöjä, koska kalastajat muista kylistä ovat olleet täällä pidempään kuin me. Itse asiassa me olemme alueella uusia. (Nong Por, mies, kohtuullinen toimeentulo, ryhmähaastattelu)

Haastatellut kertoivat, että muutamat Nam Pungin asukkaista kävivät päivittäin kalastamassa heidän kylänsä alueella. Kalastusta ja rapujen pyytämistä oli haitannut myös Si-joen kuivuminen. Muutama kylän perhe oli alkanut kasvattaa kalaa Oxfamin projektin avustuksella.

Phonsavathin kylään siirretyistä kuudestatoista alkuperäisestä kylästä vain yhdessä kalastus oli ollut merkittävä elinkeino. Heti pakkosiirron jälkeen osa kalastajakyläläisistä oli palannut kalastamaan vanhan kylänsä alueelle, mutta pian tämä oli kielletty. Haastattelujen aikaan noin sata perhettä

kalasti Nam Likin padon patoaltaalla ja loput olivat luopuneet kalastuselinkeinosta. Muutamat olivat tarttuneet uudelleenasetusprojektin tarjoamaan kalan- tai sammakonkasvatukseen.

4.5 Kotitaloustyöt ja terveys

Muutokset veden määrässä tai laadussa olivat kotitaloustöihin ja terveyteen eniten vaikuttavia ympäristömuutoksia. Veden laatu ja riittävyys olivat olennaisia kotitaloudesta erityisesti ruoanlaiton, peseytymisen ja pyykinpesun kannalta sekä vaikuttivat juoma- ja peseytymisveden kautta ihmisten terveyteen.

Sekä Sammuenissa että Naxengissa padon rakentaminen oli muuttanut voimakkaasti veden käyttöä, sillä molempien kylien asukkaat olivat käyttäneet aiemmin Nam Likin vettä juoma-, peseytymis- ja kotitalousvetenä. Kaikissa näiden kylien haastatteluissa kerrottiin, että padon rakentamisen jälkeen Nam Likin vesi oli muuttunut punaiseksi, alkanut haista ja aiheuttaa erilaisia allergisia iho-oireita, kuten ihottumaa. Monien haastateltujen mukaan joen vesi oli käyttökelvotonta eikä siinä voinut enää uida.

Sammuenin kylässä ei ollut vesijohtoa, vaan asukkaat käyttivät kaivovettä. Patoyhtiö oli kaivauttanut kylään lisää kaivoja jokiveden saastuttua, mutta kotitalousvettä oli haastateltujen mukaan silti niukasti, sillä kaivovettä käytettiin myös kotipuutarhan viljelyyn. Sähköpumput olivat kuitenkin helpottaneet kaivojen käyttöä. Osa asukkaista käytti kaivovettä ruoanlaitossa ja juomavetenä, mutta kävi edelleen peseytymässä Nam Likissä. Osa osti juomavetensä.

Naxengissa oli vesijohto, mutta siitä ei riittänyt vettä tarpeeksi kaikille asukkaille. Patoyhtiö oli luvannut kylään uuden vesijärjestelmän, mutta sitä ei ollut ainakaan vielä saatu.

Meillä ei ole ollut tarpeeksi vettä kotikäyttöön padon rakentamisen jälkeen. Emme voi enää käyttää joen vettä, mutta emme ole myöskään saaneet tänne vesijärjestelmää, joka meille luvattiin ennen padon rakentamista. Vanhukset ja lapset saavat nykyään flunssan ja ripulin aiempaa helpommin, mikä johtuu padosta ja ilmassa olevasta savusta. (Naxeng, kylänjohtaja)

Käytän juomavetenä vesijohtovettä, mutta kun vesijohto on kuiva, joudun hakemaan vettä kaukaa pieneltä virralta. Lähellä olevan patojoen vettä ei voi enää käyttää, sillä se on likaista ja juomakelvotonta. Naiset hakevat yleensä veden. (Naxeng, nainen, kohtuullinen toimeentulo, ryhmähaastattelu)

Hankaloitunut veden saanti ja pidentyneet vedenhakumatkat lisäsivät eniten naisten työtaakkaa, sillä vedenhaku oli perinteisesti naisten työ.

Hmong-kylissä ympäristömuutokset eivät olleet aiheuttaneet lao-kylien kaltaisia suuria ongelmia juoma- ja käyttöveden saamisessa. Kausittainen vaihtelu aiheutti kuitenkin ongelmia Nam Pungissa,

jossa vettä oli niukasti erityisesti kuivuuskauden lopussa ja kuivina vuosina. Osa syy juoma- ja käyttöveden niukkuuteen oli lisääntynyt väestömäärä:

Saamme kotitalousveden pääasiassa vesijohdosta. Vettä ei kuitenkaan riitä kaikille, vaan noin 30 perhettä käyttää lisäksi kaivovettä. Vesijohtovettä ei riitä, koska järjestelmä suunniteltiin alun perin 30 perheelle, mutta nyt sitä käyttää yli 100 perhettä. Jos kaikista hanapisteisteistä, joita on yhdeksän, käytetään vettä samaan aikaan, sitä ei riitä. Osa käyttääkin hanavettä vain juomiseen ja kaivovettä peseytymiseen ja pyykinpesuun. Kylämme tarvitsisi suuremman tankin, josta vesi tulee vesijohtoon. Vettä olisi tarpeeksi, mutta tankki on liian pieni. (Nong Por, kylän johtaja)

Kylän vuorilta johdetusta vesijohdosta sai vettä säännöllisesti ainoastaan sadekaudella. Vähäsateisina vuosina edes kaikissa kylän kaivoissa ei ollut vettä kuivuuskauden lopulla. Tällöin ihmiset turvautuivat veden ostamiseen tai etsivät sitä kauempana sijaitsevista joista. Myös Nam Pungissa vettä ei kaikkina vuosina ollut kaivoissa ympäri vuoden. Viime vuosina kaivojen oli havaittu kuivuneen tavallista aiemmin kuivuuskaudella, samana ajankohtana kun sään kerrottiin olleen tavallista lämpimämpi.

Myös lao-kylissä viime vuosien tavallista lämpimämpi sää oli huomattu. Lämpimän sään kerrottiin aiheuttavan epämukavaa oloa, jota pahensi se, että Nam Lik -joessa ei voinut enää viilentyä uimalla ja se, että vähentynyt metsä ei tarjonnut suojaa.

Ennen metsään saattoi mennä vilvoittelemaan, mutta nyt sielläkin on kuuma, sillä isot puut on hakattu pois. (Sammuen, mies, kohtuullinen toimeentulo, ryhmähaastattelu)

Lämpimällä ilmalla myös sairaudet, kuten ripuli, yleistyivät erityisesti lapsilla ja vanhuksilla:

Olen huolissani säästä. Kun ilma on lämmin, lapset saavat helposti ripulin. Kun taas sataa paljon, lapset saavat flunssan ja kuumetta. (Nong Por, mies, köyhä, yksilöhaastattelu)

Vatsasairaudet, yskä ja flunssa olivat yleistyneet erityisesti lao-kylissä. Lämpimän sään lisäksi syiksi arveltiin joen saastunutta vettä, padon rakentamisen yhteydessä käytettyjä kemikaaleja ja tien rakentamista.

Kävimme sairaalassa ja lääkäri sanoi, että päällystämättömästä tiestä tuleva pöly aiheuttaa sairauksia. Nyt haluamme, että tie päällystetään. (Naxeng, mies, kohtuullinen toimeentulo, ryhmähaastattelu)

Kylän tie olikin paikallisessa mittakaavassa vilkkaasti liikennöity, sillä siitä kulki noin sata autoa päivässä. Vaikka pöly ja autojen pakokaasut haittasivat asukkaita, tiestä nähtiin kuitenkin olevan hyötyä parantuneiden kulku- ja kauppayhteyksien vuoksi eikä sitä pidetty kylän hälyttävimpänä ympäristöongelmana:

Olen enemmän huolissani joen kuin tien muutoksista. Voimme korjata tien, jos se on rikki, mutta vesi on luontoa. (Sammuen, mies, kohtuullinen toimeentulo, ryhmähaastattelu)

Kuten kotipuutarhoja käsittelevässä alaluvussa kävi ilmi, Phonsavathin vesijohdosta ei kuivuuskaudella riittänyt kaikille vettä ja veden laatu oli huono. Samat ongelmat näkyivät myös kotitalouskäytössä, sillä vesijohto oli muutamaa pientä virtaa lukuun ottamatta kylän ainoa veden lähde. Joidenkin haastateltujen mukaan vesijohtovesi oli niin likaista, että sillä peseytyminen oli melkein turhaa. Monet hakivat juomavetensä virralta tai ostivat sen. Ongelmista huolimatta naisille vesijohto oli kuitenkin myös helpotus, sillä osassa alkuperäisistä kylistä päivittäinen vedenhakumatka oli ollut pitkä.

Äärimmäiset sääilmiöt huolettivat haastateltuja. Lao-kylissä ja Phonsavathissa osa haastatelluista kertoi olevansa huolissaan alueen kovista tuulista, ja siitä että ne saattaisivat aiheuttaa taloille tuhoja. Tuuli huoletti erityisesti niitä, joilla ei ollut vahvarakenteista, pysyvää taloa. He olivat usein toimeentuloltaan köyhiä henkilöitä. Lao-kylissä kerrottiin, että voimakkaat tuulet olivat aiheuttaneet viime vuosina pieniä vahinkoja taloille.

5 MUUTOKSISTA SELVIYTYMINEN

Edellisessä luvussa kävin läpi, miten ympäristömuutokset ovat vaikuttaneet luonnonvaraelinkeinoihin tutkimuskylissä. Tässä luvussa analysoin, miten muutoksista on selvitty ja miten asukkaat näkevät elinkeinonsa suhteessa muutoksiin. Ensimmäisessä alaluvussa tarkastelen, millaisin keinoin jo tapahtuneisiin pitkän- ja lyhyen aikavälin muutoksiin on vastattu. Toisessa alaluvussa käsittelen haastateltujen ajatuksia elinkeinojen muutoskestävyyden vahvistamisesta. Viimeinen alaluku keskittyy haastateltujen näkemyksiin ilmastonmuutoksesta.

5.1 Selviytymis- ja sopeutumisstrategiat

Analyysia varten olen luokitellut lao- ja hmong-kylissä pääasiassa ympäristömuutoksiin vastaamiseksi käytetyt selviytymis- ja sopeutumisstrategiat kahdeksaan luokkaan: kulutuksen vähentämiseen, ostamiseen, sosiaalisiin verkostoihin turvautumiseen, rakenteisiin turvautumiseen, uusien lähteiden etsimiseen, korvaavan elinkeinon hankkimiseen, koulutukseen ja muuttamiseen. Strategiat voidaan karkeasti jakaa niin, että kulutuksen vähentäminen, ostaminen, sosiaalisiin verkostoihin ja rakenteisiin turvautuminen ovat luonteeltaan lyhytkestoisempia eli selviytymisstrategioita kun taas uusien lähteiden etsiminen, korvaavan elinkeinon hankkiminen, muuttaminen ja koulutus ovat rakenteellisempia muutoksia eli sopeutumisstrategioita. Jaottelu ei ole kuitenkaan täysin poissulkeva, sillä selviytymis- ja sopeutumisstrategioiden selkeä käsitteellinen erottelu ei ole aina mahdollista (Agrawal & Perrin 2008, 8). Luvun lopussa tarkastelen erikseen aiempien analyysilukujen tapaan Phonsavathia ja siellä tehtyjä selviytymis- ja sopeutumistoimia. Phonsavathin tapauksessa pakkosiirtoon sopeutumisstrategioita annettiin myös ulkoapäin, uudelleenasutusprojektin toimesta. Tarkastelen asukkaiden näkemyksiä strategioiden käyttökelpoisuudesta. Lisäksi olen kiinnostunut siitä, ovatko asukkaat itse kehittäneet sopeutumisstrategioita.

Ensimmäinen aineistosta luokittamani selviytymisstrategia on *kulutuksen vähentäminen*, johon jouduttiin tyypillisesti turvautumaan kuivuuden aiheuttamina huonoina satovuosina. Pienentynttä riisisatoa tai kotipuutarhan vihannes- tai hedelmäsatoa ei heikkoina vuosina myyty, vaan kaikki sato jouduttiin ottamaan omaan käyttöön. Äärimmäisissä tapauksissa tämä johti puntaroimaan, vähentääkö kotitalous syömistä vai muuta tärkeää kulutusta:

Tänä vuonna en ole voinut myydä riisiä, sillä viime sato oli huono kovien sateiden takia. Perheelläni oli tarpeeksi riisiä syötäväksi, mutta emme voineet myydä sitä. Tämän takia en voinut maksaa lapsieni koulumaksuja. Lopulta minun oli pakko myydä osa syötäväksi varatusta riisistä. (Nong Por, mies, köyhä, yksilöhaastattelu)

Toinen selviytymisstrategia on markkinoihin turvautuminen eli **ostaminen**. Ostaminen on luonnollisesti helpommin käytettävissä oleva strategia paremmin toimeentuleville. Niinpä ne, joilla oli siihen varaa, olivat esimerkiksi Sammuenissa alkaneet Nam Likin saastuttua ostaa juomavetensä. Nam Pungissa ostettiin myös juomavettä niinä aikoina, kun vesijohto oli kuiva. Naxengin haastatteluissa tuli esiin, että osa asukkaista oli padon rakentamisen jälkeen alkanut ostaa jokiruohoa ja kalaa kylistä, joiden vesistöön pato ei ollut vaikuttanut.

En syö enää yhtä paljon jokiruohoa kuin ennen, ja syömäni jokiruohon ostan toisesta kylästä. Ostan nykyään noin puolet syömästäni kalasta. (Naxeng, nainen, kohtuullinen toimeentulo, yksilöhaastattelu)

Myös kuivuuden aiheuttamia puutarhasadon menetyksiä korvattiin ostamalla. Ostaminen oli myös yleisin selviytymisstrategia riisin puutteesta. Riisiä eivät huonoina vuosina ostaneet vain hyvin toimeentulevat vaan kaikki, jotka pystyivät realisoimaan omaisuuttaan rahaksi. Useimmiten riisin ostamiseen käytettiin rahoja, jota saatiin omaisuuden tai käsitöiden myynnistä tai tilapäistöiden tekemisestä. Omaisuudesta karja oli tärkein varastoresurssi, jonka hyödyntämiseen turvaututtiin vaikeina aikoina:

Entisessä kylässäni vuorilla minulla oli yli 50 lehmää ja puhvelia. Jos tarvitsen rahaa, myyn karjaa. Mutta nykyisessä kylässäni minulla ei ole enää paljon karjaa, joten on vaikeaa ansaita rahaa. (Nam Pung, mies, kohtuullinen toimeentulo, ryhmähaastattelu)

Mikäli kotitalous ei kyennyt ostamaan esimerkiksi huonoina satovuosina ruoaksi tarvittavaa riisiä, vaihtoehtona oli **sosiaalisiin verkostoihin turvautuminen**. Tämä tarkoitti tyypillisesti riisin lainaamista sukulaisilta, ja lainan maksamista takaisin työllä tai mahdollisesti myöhemmin ansaittavalla rahalla. Sammuenissa tähän strategiaan olivat turvautuneet padon aiheuttamien tulvien takia riisisatoaan menettäneet. Nam Pungissa vuoririisin viljelyä harjoittavien sato vaihteli niin paljon vuodesta toiseen vuokratun maapalan laadusta riippuen, että heille sukulaisilta huonoina vuosina saatava apu oli erityisen tärkeää.

Sammuenilaiset olivat pyrkineet padon aiheuttamien tulvavaurioiden korvaamiseksi **turvautumaan rakenteisiin**. Tulvavaurioita riisipelloillaan kokeneet perheet olivat vedonneet patoyhtiöön riisisadon menetysten korvaamiseksi. Olen tässä luokitellut DFID:ä (1999, 29) seuraten patoyrityksen kuuluvan osaksi rakenteita. Sammuenilaiset olivat ehdottaneet, että patoyhtiö korvaisi

tulvien aiheuttamia menetyksiä, mutta vain kaksi perhettä kahdestatoista vaurioita kärsineestä oli saanut korvauksia.

Menetin kaksi metriä riisipeltoani, kun pellolle tuli maanvyörymä tulvan takia. En saanut mitään korvausta patoyhtiöltä, sillä maanvyörymä katsottiin normaaliksi, ei padon aiheuttamaksi. Minulla riittää riisiä syötäväksi, mutta ei yhtään ylijäämää myytäväksi. (Sammuen, nainen, kohtuullinen toimeentulo, ryhmähaastattelu)

Uusien lähteiden etsiminen oli eniten käytetty sopeutumisstrategia. Hyvä esimerkki siitä oli veden laadun heikkeneminen Nam Lik -joessa, mikä oli johtanut sekä Naxengissa että Sammuenissa jokiveden käytön lopettamiseen ja uusien vesilähteiden etsimiseen. Kotitalous-, peseytymis- ja kasteluvesi saatiin nykyään vesijohdosta, vesitankista tai kauempana sijaitsevista puhtaista joista. Sammuenissa patoyhtiö oli edistänyt uusien lähteiden löytymistä ja kylään oli kaivettu uusia kaivoja korvaavaksi vesilähteeksi.

Kalastamisen yhteydessä itse ympäristönmuutos, Nam Likin pato, tarjosi myös sopeutumiskeinon: patoaltaasta oli tullut jokea korvaava kalastuspaikka. Lisäksi lao-kylissä oli siirrytty kalastamaan pienemmille virroille ja riisipelloille. Muita esimerkkejä uusien lähteiden etsimisestä olivat Naxengissa rakennuspuun ja metsätuotteiden keräilyyn siirtyminen uusille alueille patoaltaan rakentamisen jälkeen, Nong Porissa puutarhojen siirtyminen yhä kauemmas kylästä kuivuuden ja maan laadun heikkenemisen vuoksi ja Nam Pungissa veden etsiminen kauempana sijaitsevilta joilta niinä aikoina, kun kylän vesijohto oli kuiva. Haastateltavat totesivat esimerkiksi polttopuun ja veden hakemisen kauempana sijaitsevista lähteistä olevan työlästä, mutta apuna tässä toimivat käsitraktorit tai moottoriveneet. Laitteiden ostamiseen tai vuokraamiseen tarvittiin kuitenkin rahaa, joten niiden hyödyntäminen ei ollut kaikille mahdollinen vaihtoehto.

Nam Pungissa kylän johto oli rohkaissut jokaista perhettä kaivamaan oman kaivon, jotta kuivuudella vaikutus kotipuutarhan kasteluun ja kotitalousveden saatavuuteen vähenisi. Toinen mielenkiintoinen esimerkki tietoisesta varautumisesta oli Naxengissa majatalon omistaneen miehen biokaasujärjestelmä. Mies oli osallistunut kehitysjärjestö SNV:n²⁵ biokaasuprojektiin. Biokaasujärjestelmä tuotti puhvelin lannasta kaasua esimerkiksi ruoanlaittoon. Vaikka miehen oli pitänyt itse investoida järjestelmään ostamalla sementtiä, hän piti sijoitusta kannattavana. Hän uskoi, että vaikka polttopuuta oli vielä saatavilla, tulevaisuudessa tilanne tulisi huononemaan. Biokaasujärjestelmä polttopuun korvaajana ei kuitenkaan ollut mahdollinen kaikille kotitalouksille, sillä se vaatii toimiakseen paljon puhvelin lantaa eli suurehkon karjan.

²⁵ Alankomaiden kehitysjärjestö

Mikäli ympäristönmuutos pakotti luopumaan jostain elinkeinosta pysyvästi, seurauksena oli usein **korvaavan elinkeinon hankkiminen**. Naxengin kylässä tämä tarkoitti esimerkiksi puutarhaviljelyn aloittamista tai laajentamista metsätuotteiden vähenemisen seurauksena. Sammuenin kylässä muutamat asukkaat, joilla oli sopivaa maa-aluetta, olivat kaivaneet altaan, jossa olivat alkaneet kasvattaa kalaa korvaamaan Nam Lik -joesta kalastamista. Muutkin kylän asukkaat olisivat halunneet aloittaa kalan kasvattamisen, mutta vain harvalla oli tarkoitukseen sopivaa maata. Riisin peltoviljelyn ongelmiin, esimerkiksi Nong Porissa esiintyneeseen kuivuuteen tai maan puutteeseen, sopeutumisen yleisin keino oli siirtyminen kokonaan tai osittain riisin kaski- tai puutarhaviljelyyn. Kaikki vuoririisiä pääasiassa viljelevät pitivät sitä kuitenkin epävakana ja peltoriisiä turvattomampana ja työläämpänä elinkeinona.

Kun Nam Pungin kylä oli viranomaisten kehotuksesta siirretty nykyiseen sijaintiinsa, erityisesti kylän naisten työt olivat vähentyneet, sillä peltoriisin viljely vaatii kaskiriisiä vähemmän työtä. Korvaavana elinkeinona naiset olivat alkaneet harjoittaa käsitöiden valmistamista ja myyntiä. Sähkövalon saaminen oli mahdollistanut myös iltaisin työskentelyn ja tätä kautta suuremman tuotannon ja myynnin. Myös Sammuenissa ja Naxengissa sähkövalo oli lisännyt käsitöiden tekemistä.

Sen jälkeen kun saimme sähkövalon, aloin kutoa myöhään iltaan asti. Nykyään voin myydä enemmän käsitöitä kuin ennen. Voin myydä ne ja rahalla parantaa asumistamme. (Naxeng, nainen, köyhä, ryhmähaastattelu)

Nong Por oli tutkimuskylistä ainoa, jossa harjoitettiin yleisesti rahakasvien viljelyä. Viljely oli tarjonnut monille sopeutumiskeinon muutoksiin. Metsätuotteiden vähenemiseen oli sopeuduttu kasvattamalla esimerkiksi kassavaa tai mak duayta, joista saaduilla rahoilla voitiin ostaa vihanneksia ja muita aiemmin metsästä saatuja tarpeita. Myös riisisadon vaihtelun vaikutuksia pystyttiin tasoittamaan rahakasvien viljelyllä, sillä niiden myynnistä saaduilla tuloilla voitiin tarpeen tullen ostaa riisiä. Erityisesti vähän vettä tarvitsevan kassavan viljely oli osoittautunut hyväksi sopeutumiskeinoksi kuivuuteen:

Ostin riisipellon, mutta osoittautui, että maa oli liian kuivaa riisin kasvattamiseen ja pellon kastelujärjestelmä ei toiminut, enkä voi siis käyttää peltoa riisin viljelyyn. Vesi tulee pellolle liian myöhään sadekaudella, jotta voisin kylvää siemenet. Jos minulla olisi rahaa, voisin rakentaa pellolle kastelujärjestelmän. Tähän asti olen viljellyt riisiä kaskiviljelyllä. Nyt aion aloittaa riisipellollani kassavan viljelyn, sillä kassava ei vaadi yhtä paljon vettä kuin riisi. (Nong Por, mies, köyhä, yksilöhaastattelu)

Sammuenuissa, Naxengissa ja Nong Porissa muutamat perheet olivat aloittaneet uutena elinkeinona hedelmien kaupallisen viljelyn. Näissä tapauksissa appelsiinien tai banaanin viljely oli aloitettu

proaktiivisena strategiana: viljelijät kertoivat hedelmien viljelyn olevan riisinviljelyä kevyempi elinkeino, jota olisi mahdollista jatkaa myös iäkkäänä ja silloin kun kotitaloudessa ei ole enää montaa asukasta. Muita syitä viljelyn aloittamiseen olivat halu ansaita rahaa ja tekemisen puute. Hedelmätarhan kerrottiin myös auttavan kuumalla säällä: hedelmäpuut tarjoavat viilentävää suojaa.

Viimeisenä vaihtoehtona, kun muut tavat saada elanto olivat pettäneet, turvaututtiin tilapäistyön tekemiseen tai pysyvään palkkatyöhön maaseudun ulkopuolelle lähtemiseen. Sopeutumisstrategioiden kotitalouskohtaista luonnetta korostivat tapaukset, joissa osa perheenjäsenistä oli lähtenyt oman kylän ulkopuolelle palkkatyöhön:

Elinkeinoni kylässä ei ole vakaa. Emme saa tarpeeksi riisiä koko perheelle riisipelloilta ja kalastus on padon rakentamisen jälkeen ollut vaikeaa. Siksi kaksi vanhinta lastani joutui lopettamaan koulun ja lähtemään töihin tekstiilitehtaalle ja rakennusyritykseen. En pystynyt tarjoamaan elantoa heille. (Sammuen, mies, kohtuullinen toimeentulo, yksilöhaastattelu)

Vaikka uudet elinkeinot monissa tapauksissa auttoivat asukkaita sopeutumaan kohtaamiinsa muutoksiin, uusien elinkeinojen omaksuminen ei ollut aina vaivatonta:

Osa kylän perheistä osallistui projektiin, jossa he saivat rahaa eläinten ostamiseen. Idea oli, että heillä olisi eläimet 4–5 vuotta, jonka jälkeen he antaisivat eläinten poikasen jollekin toiselle perheelle. Alkumaksu tuli myös maksaa takaisin eläinten tuotolla. Monilta projekti ei onnistunut, sillä eläimet kuolivat. Ihmiset ovatkin epäileväisiä uusien elinkeinojen suhteen ja haluaisivat jatkaa riisinviljelyä, sillä tuntevat sen elinkeinon. (Nong Por, kyläpäällikkö)

Myös Nam Pungissa uusien elinkeinojen kokeilu, riisinviljelyn lajikkeiden vaihtaminen, ei ollut sujunut odotusten mukaan. Osa asukkaista oli siirtynyt muutama vuotta aiemmin perinteisen puuroutuvan riisin viljelystä jasmiiniriisin viljelyyn saadakseen lisää tuloja. Jasmiiniriisistä maksettiin puuroutuvaa riisiä parempaa hintaa, ja siitä oli kuultu saatavan hyviä satoja. Muutamana ensimmäisenä vuonna viljely olikin sujunut hyvin, mutta haastatteluja edeltävänä vuonna jasmiiniriisi oli tuottanut poikkeuksellisen huonon sadon. Viljelijät eivät olleet varmoja, mikä huonon sadon aiheutti. Jasmiiniriisin arveltiin ehkä olevan perinteistä riisilajia herkempi tuholaisille tai muutoksille maaperässä tai veden määrässä. Osa epäili, että samaa riisin siementä ei voisi käyttää useita vuosia peräkkäin kuten puuroutuvassa riisissä. Osa jasmiiniriisin viljelijöistä aikoi kuitenkin vielä koettaa lajiketta, kun taas osa aikoi siirtyä takaisin halvemmän hinnan mutta varman sadon antaviin perinteisiin riisilajikkeisiin.

Ylisukupolvista sopeutumispyrkimystä korosti haastateltujen halu taata *koulutus* lapsilleen myös tilanteissa, joissa kotitaloudella oli muuten vähän varaa.

Kylässä ei ole mitään elinkeinoa lapsille, joten lähetimme heidät opiskelemaan ja toivomme, että he voisivat sitä kautta saada uuden elinkeinon. Teimme tämän vaikka se on kallista. (Phonsavath, nainen, köyhä, yksilöhaastattelu)

Haastatellut pitivät lasten kouluttamista suuressa arvossa ja uskoivat sen takaavaan lapsille paremman elämän.

Muuttaminen ympäristömuutosten vuoksi tai elinolojen parantamiseksi edustaa pitkäaikaista muutokseen sopeutumista. Erinomainen esimerkki tästä ovat Nong Porin asukkaat, jotka olivat muuttaneet nykyiseen kyläänsä toisesta provinssista, Xiangkhoangista, sillä siellä heille ei ollut riittänyt maata peltoriisin viljelyyn. Nong Poriin muuttaminen mahdollisti peltoriisimaan lisäksi myös muita elinkeinoja kuten appelsiinien tai kumipuun kasvatuksen, sillä aluksi vapaata peltomaata oli ollut runsaasti saatavilla. Muutamit olivat muuttaneet myös Nam Pungiin paremman riisimaan perässä. Heidän sukulaisiaan oli asunut jo valmiiksi kylässä ja toisaalta entisessä asuinpaikassa maan laatu oli ollut heikko. Uudet tulokkaat eivät olleet saaneet omaa peltoriisimaata Nam Pungissa, mutta maan laatu oli parempi ja tätä myötä vuoririisin viljely helpompaa. Naxengin kylässä padon rakentaminen pakotti osan asukkaista muuttoon:

Voin selvitä padonrakentamisen maahan ja veteen aiheuttamista muutoksista muuttamalla pois. Taloni sijaitsee liian lähellä jokea. Aion muuttaa kaupunkiin asumaan lasteni luokse, mutta palaan tähän kylään hoitamaan puutarhaani, jossa kasvatan värjäyskasvia, sillä se on minulle ainoa mahdollisuus toimeentuloon. (Naxeng, nainen, kohtuullinen toimeentulo, yksilöhaastattelu)

Phonsavathissa uudelleen-asutusprojekti oli ehdottanut asukkaille uuden elinkeinon aloittamista ja tarjonnut lainaa valinnaisen elinkeinon aloituskustannuksiin. Asukkaat saivat valita yhden kymmenestä elinkeinosta: kaupankäynti, kutominen, neulominen, käsityöt, kalankasvatus, sammakoiden kasvatus, sikojen kasvatus, kasvimaan viljely, riisin viljely tai muiden viljelykasvien viljely. Nämä uuteen kylään sopeutumiseksi ajatellut elinkeinostrategiat olivat kuitenkin haastateltujen mielestä pääosin epäonnistuneet ja niitä pidettiin epävakaina.

Suurimmaksi syyksi maatalouselinkeinojen epäonnistumiseen haastatellut kertoivat käytettävissä olevien luonnonvarojen heikon laadun tai pienen määrän. Kylää vaivasi niin veden puute, hedelmätön ja kivinen maa kuin liian pieni maapinta-ala. Vaikka uusien elinkeinojen aloittamiseen annettiin lainaa, haastatellut kertoivat, että monet olivat joutuneet käyttämään lainarahan riisin ostamiseen. Uudelleen-asutusprojekti oli jakanut muuton yhteydessä asukkaille riisiä vain kymmeneksi kuukaudeksi, ja riisin viljelymahdollisuudet olivat heikot.

Pienestä maapinta-alasta johtuen monet eivät uskaltaneet aloittaa rahakasvien viljelyä, vaan viljelevät riisiä, sillä he olivat huolissaan ruokaturvastaan. Haastellut myös näkivät, etteivät olleet saaneet tarpeeksi tukea ja koulutusta aiottujen sopeutumisstrategioiden toteuttamiseen:

Olen jäsen siiankasvatusryhmässä. Saimme lainaa projektilta ja ostimme viisi sikaa, mutta kolme niistä kuoli. Nyt meidän pitäisi maksaa laina takaisin, mutta emme ole myyneet yhtään sikaa. Tarvitsisin lisää neuvoja eläinten kasvatuksesta. Kun aloitin siiankasvatuksen, sain neuvoja siiankasvatusryhmältä, mutta neuvontaa ei ole enää. (Phonsavath, nainen, köyhä, yksilöhaastattelu)

Minulla on ongelmia sopeutua uuteen elinkeinoon, sienten kasvatukseen, jonka uudelleenasetusprojekti tarjosi. En ole koskaan saanut tähän elinkeinoon kunnollista ohjeistusta. (Phonsavath, nainen, kohtuullinen toimeentulo, ryhmähaastattelu)

Koska ulkoapäin annetut strategiat eivät olleet toimineet suurimman osan arjessa, asukkaat olivat turvautuneet omiin selviytymis- ja sopeutumisstrategioihinsa. Riisin ja muun ruoan ostaminen oli tärkeä keino ylläpitää ruokaturvaa. Toistaiseksi ruokaa oli ostettu niin elinkeinoja varten annetulla lainarahalla kuin korvausrahalla, jota uudelleenasetusprojekti oli maksanut padon alle jääneestä omaisuudesta. Näihin säästöihin turvautuminen ei ollut kuitenkaan kuin tilapäinen selviytymiskeino. Ne, joilla oli ollut seudulla asumassa sukulaisia, olivat voineet tukeutua sosiaalisiin verkostoihinsa ja saada tai ostaa sukulaisiltaan lisää viljelymaata.

Phonsavathin haastatteluissa esiin tuli myös yksi omaehtoinen sopeutumisstrategia: uuden elinkeinon ottaminen eli tilapäistyön aloittaminen. Monet asukkaat olivat alkaneet työskennellä kodin ulkopuolella muille perheille esimerkiksi raivaamalla metsää ja kitkemällä peltoja tai lähteneet kauemmas työskentelemään plantaaseille tai rakennuksille. Ansaittu raha mahdollisti ruoan ostamisen. Koska tilapäistyö oli lyhytaikaista ja pysyvän tulonlähteen puute aiheutti ihmisille huolta, se ei tuntunut kaikille mielekkäältä vaihtoehdolta:

Uudelleenasetusprojektin tulisi tarjota meille enemmän rahaa alkuinvestointeihin. En haluaisi työskennellä palkkatyössä, vaan tehdä töitä itselleni. Projektin tulisi myös neuvoa meitä maanviljelyssä. (Phonsavath, nainen, kohtuullinen toimeentulo, ryhmähaastattelu)

Tilapäistyön aloittaminen olikin usein vasta viimeinen keino saada elanto:

Minun on pakko tehdä tilapäistyötä, koska olen köyhä. Jos en tee töitä kodin ulkopuolella, minulla ei ole ruokaa. Näin ei koskaan ollut vanhassa kylässä. Siellä pystyimme keräämään ruokaa ja kalastamaan. (Phonsavath, nainen, köyhä, ryhmähaastattelu)

Vaikka olen esitellyt tässä luvussa eri strategioita muutoksista selviytymiseen ja sopeutumiseen, monilla haastatelluilla ei kuitenkaan ollut tietoa siitä, miten sopeutua muutoksiin tai kykyä ja mahdollisuuksia toteuttaa suunnittelemaansa sopeutumisstrategioita.

Padon rakentamisen jälkeen puuta on ollut vaikeaa löytää. Tarvitsisin rahaa sen ostamiseen, mutta en tiedä miten ansaita sitä. Nykyisten elinkeinojeni lisäksi en osaa tehdä mitään muuta. (Naxeng, mies, köyhä, yksilöhaastattelu)

Sopeutumisstrategioiden puute korostui sitä voimakkaammin, mitä köyhempi haastateltava oli. Esimerkiksi Naxengissa kaikki eivät tieneet, miten sopeutua jokiveden saastumiseen, ja Nam Pungissa viljelymaan vähäisyyden takia kaskiviljelyä harjoittavilla ei ollut keinoja tehdä elinkeinostaan vahvempia:

En tiedä, miten parantaa toimeentuloani. Nykyinen elinkeinoni, kaskiriisin viljely, on haavoittuvaista, mutta en tiedä mitä tehdä sille. Minulla on vain maata asumiseen, ei peltoriisin viljelyyn, ja se on iso ongelma. Jos minulla olisi omaa maata, saisin enemmän satoa itselleni, kun ei tarvitsisi maksaa vuokraa ja etsiä aina uutta maata. Ilman rahaa en voi kuitenkaan ostaa maata. (Nam Pung, mies, köyhä, yksilöhaastattelu)

5.2 Mahdollisuudet elinkeinujen vahvistamiseen

Haastatteluissa niin kylänjohtajilta kuin asukkailta tiedusteltiin, miten elinkeinon haavoittuvuutta voisi vähentää. Näkemykset elinkeinon vahvistamisstrategioista olen jakanut kuuteen luokkaan: maatalouden laajentaminen investointien kautta, maatalouden laajentaminen puhtaasti kaupalliseen viljelyyn, markkinayhteyksien parantaminen, koulutus, uudet elinkeinot ja infrastruktuurin parantaminen. Eniten elinkeinostrategioiden vahvistamishdotuksia tuli maatalouteen liittyen, mikä onkin luonnollista maatalouselinkeinon ollessa kylien pääelinkeinoja.

Tärkeintä olisi maatalouden kehittäminen. Tarvitsemme pelloille kastelujärjestelmän, jotta maaseudun ihmisillä olisi parempi elämä. Maaseudun ihmisillä ei ole maanviljelyn lisäksi mitään muuta, mitä tehdä, toisin kuin kaupunkilaisilla. Ilman kastelujärjestelmää meillä on ongelmia tulevaisuudessa. (Sammuen, mies, kohtuullinen toimeentulo, yksilöhaastattelu)

Kaikissa kylissä esiin tuli ehdotuksia **maatalouden laajentamisesta investointien kautta**. Näitä olivat esimerkiksi toiveet Sammuenissa ja Naxengissa riisin keinokastelujärjestelmästä, joka mahdollistaisi kuivuuskauden riisinviljelyn. Kastelujärjestelmää toivottiin myös helpottamaan kotipuutarhan viljelyä ja mahdollistamaan vihannesten ja hedelmien kaupallisen viljelyn laajentamisen. Hmong-kylissä toivottiin investointeja kylän viljelymaan laajentamiseen, jotta kaikille riittäisi peltoriisi- ja puutarhamaata ja maataloustuotteiden myynti tulisi mahdolliseksi. Peltoriisimaan jakamisen kaikille arveltiin parantavan myös ympäristön tilaa:

Metsähakkuut ja kaskiviljely ovat aiheuttaneet joen kuivumisen. Ihmisiä tulee yhä muualta asumaan tänne, ja kun heille ei riitä riisipeltoa, he harjoittavat kaskiviljelyä, mikä taas vaikuttaa alkuperäisten asukkaiden elinkeinoihin. (Nong Por, mies, kohtuullinen toimeentulo, yksilöhaastattelu)

Mahdollisena maataloustuotannon vahvistamiskeinoina nähtiin myös keinolannoitteiden käyttö:

Jos en pystyisi tuottamaan tarpeeksi riisiä koko perheelleni, yrittäisin parantaa riisipeltoni maan laatua lannoitteilla. Nyt minulla ei ole rahaa siihen. Koska saan toistaiseksi tarpeeksi riisiä, jatkan riisin viljelyä entiseen tapaan, ilman lannoitteita. (Nam Pung, mies, kohtuullinen toimeentulo, ryhmähaastattelu)

Naxengissa maatalouden kehittäminen nähtiin ehdoksi koko omavaraiselinkeinon ylisukupolviselle jatkumiselle:

Haluaisin plantaasiprojektin kylään, sellaisen kuin Phabongin [lähialueen kylä] kumipuuplantaasi, ja tarvitsisimme lisäksi kastelujärjestelmän. Haluaisin kehittää kylää auttaakseni nuoria, sillä nyt heidän pitää mennä työskentelemään Thaimaahan. Jos meillä olisi kehitysprojekteja kylässä, se voisi auttaa nuoria. (Naxeng, mies, kohtuullinen toimeentulo, ryhmähaastattelu)

Toinen haastatteluissa esiin tullut maatalouden kehittämiskeino oli **maatalouden laajentaminen puhtaasti kaupalliseen viljelyyn**. Naxengissa oli suunniteltu kumi- tai tiikkipuun kasvattamisen aloittamista ja lisäksi suunnitelmissa oli vihannesten ja hedelmien kaupallisen kasvatuksen laajentaminen. Nong Porissa, jossa rahakasvien kasvatusta jo harjoitettiin, toivottiin sen laajentamista edelleen. Suhtautuminen rahakasvien kasvattamiseen pääosin oli positiivista, vaikka muutamat olivat luopuneet kasvatuksesta:

Mak Duayn hinta vaihtelee ja tällä hetkellä se halpenee koko ajan, joten monet ovat lopettaneet sen viljelyn. (Nong Por, nainen, köyhä, ryhmähaastattelu)

Kaupallinen viljely nähtiin myös ratkaisuksi kaskeamisen aiheuttamaan metsäkatoon:

Metsien hakkaaminen ja kaskiviljely ovat aiheuttaneet ongelmia kylässämme, esimerkiksi yksi joki on kuivunut. Ihmisiä, jotka tekevät yhä kaskiviljelyä, pitäisi kouluttaa. Metsää ei pitäisi enää hakata. Kaskiviljelijöillä pitäisi olla muita elinkeinoja, kuten kassavan istutusta tai puutarhan viljelyä. (Nam Pung, mies, kohtuullinen toimeentulo, yksilöhaastattelu)

Useat haastateltavat kertoivat nähneensä televisiosta ohjelmia, joissa opetettiin rahakasvien viljelyä. Esimerkiksi Nong Porin kylänjohtaja oli oppinut televisio-ohjelmasta kassavan viljelyä, jonka aikoi pian aloittaa.

Kaupallisten elinkeinojen vahvistamiseksi Naxengissa toivottiin **markkinayhteyksien parantamista**. Asukkaat kertoivat, että mikäli he haluavat myydä tuotteita, heidän tulee nykyään turvautua välittäjään, joka ottaa osan tuotosta välityspalkkiona. He toivoivat pystyvänsä itse myymään omat tuotteensa suoraan ostajille.

Elinkeinojen vahvistamiseksi toivottiin myös saatavan **koulutusta** viranomaisilta tai Phonsavathissa uudelleenasetusprojektilta. Asukkaat toivoivat koulutusta niin nykyisissä kuin mahdollisissa uusissa elinkeinoissa. Sammuenissa haastatellut toivoivat opastusta maatalouselinkeinojen tehostamisessa:

Haluamme jatkossakin olla maatalouskylä, mutta tarvitsisimme maatalouden kehittämistä, kuten kastelujärjestelmän, koulutusta hedelmäpuiden kasvatuksessa ja koulutusta eläinten kasvatuksessa.

Myös käsitöitä voisi kehittää, naiset voisivat kutoa kankaita uusilla kuvioinneilla. Haluamme kehittää terveydenhuoltoa ja turismia, mutta emme halua tehtaita kylään. (Sammuen, kylänjohtaja)

Erityisesti Phonsavathissa kaivattiin opastusta elinkeinojen kehittämiseen:

Haluan lisää tukea projektilta, en halua työskennellä kodin ulkopuolella tilapäistöissä vaan haluan työskennellä itselleni. Ja haluaisin neuvoja, miten voisin viljellä tehokkaammin. Nyt jotkut perheet eivät saa satoa ja he ovat siitä surullisia. (Phonsavath, mies, kohtuullinen toimeentulo, ryhmähaastattelu)

Maataloustuotannon laajentamisen rinnalle ehdotettiin myös **uusia elinkeinoja**. Lao-kylissä turismin toivottiin lisääntyvän, ja Naxengiin ja Phonsavathiin toivotettiin teollisuus tervetulleeksi:

Tarvitsisimme teollisuutta alueelle. Ihmiset voisivat käydä tehtaissa töissä ja ansaita rahaa. Kylässä on liian paljon ihmisiä ja liian vähän maata, jotta voisimme perustaa elinkeinomme luonnonvaroihin. (Phonsavath, kyläpäällikkö)

Phonsavathin asukkaiden tulevaisuuden toiveet painottuivatkin muihin kuin luonnonvaraelinkeinoihin. Asukkaat toivoivat tilapäistöiden sijaan pysyvää työpaikkaa ja ammattia, joka takaisin elinkeinon jatkuvuuden. Muita toiveita olivat esimerkiksi kaupan tai korjaamon perustaminen.

Sosiaalisesti kestävämpien elinkeinojen edellytykseksi nähtiin myös yleisen **infrastruktuurin parantaminen**. Käytännössä tämä tarkoitti esimerkiksi Sammuenissa ja Nong Porissa vesijohdon kehittämistä, jotta kaikille asukkaille riittäisi ympäri vuoden puhdasta ja turvallista juomavettä. Nam Pungissa ja Sammuenissa taas toivottiin kylän terveystalujen kehittämistä eli oman terveyskeskuksen saamista.

Kuten selviytymis- ja sopeutumisstrategioiden kohdalla, myös tulevaisuuden elinkeinojen vahvistamisstrategioita ei ollut läheskään kaikilla haastateltavilla. Jälleen erityisesti köyhillä elinkeinojen vahvistamiskeinoja tai mahdollisuuksia niiden toteuttamiseen oli vähän, mutta sama koski myös useita keskituloisia.

En tiedä, miten parantaa elämäni. Olen tulossa vanhaksi. Jos saisin lisää viljelymaata, siitä olisi apua. Haluaisin kasvattaa agaavea tai kumipuuta, jotta saisin lisää rahaa ja kylässä olisi lisää vihreää puustoa. En kuitenkaan tiedä, miten tehdä muuta kuin riisin viljelyä, minulla ei ole osaamista miltään muulta alalta kuten teollisuudesta tai plantaaseista. Niinpä jatkan riisin ja vihannesten omavaraista viljelyä. Haluaisin olla kauppias, mutta minulla ei ole tietoa eikä rahaa aloittaa kauppaa. (Sammuen, mies, kohtuullinen toimeentulo, yksilöhaastattelu)

Kyliä tulevaisuudennäkymiä pohdittaessa haastatellut jakautuivat kahteen leiriin. Osasta puheenvuoroista kuvastui se, että vaikka luonnonvaroihin perustuvia elinkeinoja pidettiin

epävarmoina, perinteistä elämäntapaa haluttiin jatkaa ja toisaalta uusiin elinkeinoihin siirtymistä pidettiin vaikeana.

Kylän elinkeinot ovat haavoittuvaisia erityisesti veden puutteelle. Emme kuitenkaan tiedä, miten alkaa harjoittaa uusia elinkeinoja. Meillä on ollut muutamia projekteja, esimerkiksi eläinten kasvatusta niille, jotka eivät ole aiemmin harjoittaneet tätä elinkeinoa. Ihmiset ovat olleet kuitenkin huolissaan siitä, että eivät osaa pitää huolta eläimistä. Heidän pitäisi ottaa aloittamista varten laina, mutta he ovat peloissaan, etteivät voi maksaa sitä takaisin. Ihmiset haluaisivat mieluummin jatkaa tuttuja elinkeinoja, kuten riisin viljelyä. Nykyään eläinten kasvatusta on vaikeaa, koska liikkeellä on paljon eläintauteja. Pitäisi osata antaa rokotteita. Tämän takia uusi elinkeino ei ole houkutteleva. (Nong Por, kylänjohtaja)

Kaikki eivät kuitenkaan nähneet enää luonnonvaroihin perustuvia, perinteisiä elinkeinoja pysyväksi tavaksi elää:

Perheeni elinolot ovat kehittyneet, mutta meillä ei ole oikeaa, pysyvää ammattia. Nyt elämämme on vain hengissä pysymistä, luontoon nojautumista. Se ei ole oikea ammatti. Haluaisin alkaa viljellä esimerkiksi kumipuuta kaupallisesti. (Nong Por, mies, kohtuullinen toimeentulo, yksilöhaastattelu)

5.3 Näkemykset ilmastonmuutoksesta ja siihen sopeutumisesta

Haastatteluissa halusin kuulla myös kyläläisten mielipiteitä ilmastonmuutoksesta: olivatko he kuulleet siitä ja miten he voisivat sopeutua siihen. Halusin ottaa ilmiön esiin, sillä kuten luvussa 1.1.3 totesin, ilmastonmuutoksen on ennustettu aiheuttavan merkittäviä ongelmia Laosin maatalouselinkeinoille ja ruokaturvalle (World Bank 2014). Suurin osa haastatelluista oli kuullut ilmastonmuutoksesta ja kertoi sen liittyvän sään muuttumiseen. Lao-kylissä kaikki haastateltavat olivat kuulleet ilmastonmuutoksesta, Phonsavathissa ja Hmong-kylissä alle puolet. Viidessä yksilöhaastattelussa en kysynyt lainkaan ilmastonmuutokseen liittyviä kysymyksiä. Näissä tapauksissa haastateltava oli köyhä ja hänellä oli runsaasti ongelmia nykyisissä elinkeinoissaan eikä keinoja vahvistaa niitä. Katsoin, että uusien uhkien esiin tuominen näissä tilanteissa ei olisi ollut eettisten periaatteiden mukaista, vaan entistä synkempien tulevaisuuden kuvien maalaamista haastateltaville.

Haastatellut olivat kuulleet ilmastonmuutoksesta joko televisiosta tai alueviranomaisilta. Television rooli oli korostunut, sillä ne, jotka eivät olleet kuulleet ilmastonmuutoksesta, selittivät tätä sillä, että heidän kotitaloudessaan ei ole televisiota. Sammuenissa kerrottiin, että viranomaiset käyvät kylässä kertomassa ilmastonmuutoksesta ja metsien suojelusta. Vaikka lähes kaikki ilmastonmuutoksesta kuulleet yhdistivät ilmastonmuutoksen muuttuvaan säähän tai myrskyihin, monet kertoivat, etteivät tiedä muutoksen syitä. Suurimmaksi ilmastonmuutoksen syyksi arveltiin metsien katoamista:

Olen kuullut ilmastonmuutoksesta, kun katsoin uutisia televisiosta. Kuulin, että ilmasto lämpiää ja sää muuttuu. Kuulin myös, että tämä johtuu siitä, että metsä on vähentynyt. Ihmiset hakkaavat metsää ja polttavat sitä riisin kaskiviljelyä varten. Jos minulla on tarpeeksi vettä riisipellolleni, en enää ala harjoittaa kaskiviljelyä. (Phonsavath, mies, kohtuullinen toimeentulo, ryhmähaastattelu)

Ilmastonmuutoksen voimakas yhdistäminen metsäkatoon juontanee juurensa siitä, että viime vuosina Laosin johto on pyrkinyt voimakkaalla kampanjoinnilla pysäyttämään kaskiviljelyn ja suojelemaan metsiä. Myös sähkön arveltiin voivan lämmittää ilmaa, sillä sään oli havaittu alkaneen lämmitä samaan aikaan kun kyliin tuli sähkö. Muutamalla vanhemmalla haastateltavalla, jotka kuuluivat kyliensä johtoon, oli kuitenkin tarkka näkemys ilmastonmuutoksen syistä:

Teollisuusmaiden tuotanto saattaa aiheuttaa ilmastonmuutosta. Teollisuusmaissa on paljon tehtaita, jotka saastuttavat ilmaa ja aiheuttavat ilmaston lämpenemistä. Samoin autojen pakokaasut. Jopa Laosissa, pienessä maassa, meillä on paljon autoja. Thaimaalaiset sanovat, että ilmastonmuutos on ihmisten toimien seurausta, kuten metsän tuhoamisen, jollaista emme ole aiemmin nähneet. (Naxeng, mies, kohtuullinen toimeentulo, ryhmähaastattelu)

Kukaan haastatelluista ei ollut huolissaan siitä, että ilmastonmuutos vaikuttaisi heidän elinkeinoihinsa. Enemmän pelättiin lämpimän sään vaikutusta terveyteen, myrskyjä, jotka saattavat tuhota taloja, sekä muita suuria luonnonkatastrofeja. Ilmastonmuutoksen pelättiin kuitenkin pahentavan jo olemassa olevia ongelmia kuivuuden kanssa:

Jos ilmasto lämpenee, kaikilla ihmisillä on kuuma yhdessä. Kukaan ei siis joudu kärsimään yksin. Mutta muissa maissa kuumalla ilmalla ihmisillä on vettä juotavaksi ja käytettäväksi. (Naxeng, mies, kohtuullinen toimeentulo, ryhmähaastattelu)

Monet olivat kuitenkin sitä mieltä, että ilmastonmuutos on pahempi uhka muille maille kuin Laosille. Erityisesti ne, joiden elinkeinot olivat vakaat ja joilla oli tarpeeksi vettä viljelyyn, tunsivat olonsa turvallisimmaksi ilmastonmuutoksen suhteen.

Koska ihmiset eivät nähneet ilmastonmuutoksen uhkaavan elinkeinojaan, he eivät olleet miettineet elinkeinoja koskevia selviytymissuunnitelmia. Selviytymissuunnitelmien tekeminen nähtiin vaikeaksi, sillä ihmiset eivät olleet aiemmin kokeneet ilmaston muuttumista. Tyypillisin vastaus kysymykseen ilmastonmuutoksesta selviytymiseen oli puiden istuttaminen ilmaston suojelemiseksi ja viileiden paikkojen luomiseksi:

On tärkeää istuttaa metsää. Viime vuonna istutimme kylään 400 puuta. Ilma on viileämpää, jos puuta on paljon. (Phonsavath, kylänjohtaja)

Kuumasta säästä selviytymiseen esitettiin myös konkreettisia keinoja, kuten tuuletinten käytön lisäämistä. Kylänjohtajat taas nojautuivat alueviranomaisten tukeen:

Meillä ei ole selvää suunnitelmaa, miten selvitä ilmastonmuutoksesta. Neuvomme ihmisiä alueviranomaisten antamien suunnitelmien mukaan. Saamme 2-3 kertaa vuodessa suunnitelman maatalous- ja metsätoimistosta ja silloin pidämme kokouksen kertoaksemme siitä ihmisille. Kaikki eivät kuitenkaan osallistu. Suunnitelmissa käsitellään esimerkiksi metsähakkuiden lopettamista, kaskiviljelyn kieltämistä, metsien ja villieläinten suojelua sekä suositellaan, että kyläläiset alkaisivat kasvattaa kumipuuta ja agaavea kaupalliseen tarkoitukseen. (Nong Por, kylänjohtaja)

6 TULOSTEN TARKASTELUA

6.1. Maaseudun luonnonvaroihin perustuvat elinkeinot murroksessa

Haastattelujen perusteella Laosin maaseutu on edelleen pääasiassa omavaraiseen maanviljelykseen nojaavaa aluetta, vaikka merkkejä markkinaintegraation lisääntymisestä on. Omavaraisuutta täydennetäänkin monissa kotitalouksissa maataloustuotteiden tai käsitöiden myynnillä ja parikymmentä prosenttia ruoasta ostetaan. Maaseutukyliä kuvaa hyvin Kotilaisen ja Eiston (2010b, 10) määritelmä luonnonvarayhdyskunnasta, jonka olemassaolo ja kehitys ovat perustuneet paikallisten luonnonvarojen hyödyntämiseen. Riisiä on viljelty Kaakkois-Aasiassa jo tuhansia vuosia, ja riisinviljelyyn pohjautuvien omavaraiselinkeinojen voidaankin katsoa olleen hyvin muutoskestäviä. Elinkeinot ovat sopeutuneet paikallisiin luonnonoloihin, esimerkiksi kuivuus- ja sadekauden vaihteluun ja ajoittaiseen luonnolliseen tulvimiseen. Tästä hyvä esimerkki on riisinviljelyn rytmittyminen tai puutarhaviljelyn ja metsätuotteiden toisiaan korvaava asema vuodenaikojen vaihtelussa. Elinkeinot ovat myös aikojen saatossa kehittyneet hyödyntämään tilaa tehokkaasti: kaskipellolla kasvatetaan niin riisiä kuin vihanneksia ja riisipelloilta saadaan pyydettyä pieniä kaloja.

Suurin osa maaseudun elinkeinoista perustuu edelleen luonnonvarojen hyödyntämiseen. Suoraan luonnonvaroihin perustumattomia elinkeinoja oli vain muutamia ja ne olivat luonteeltaan täydentäviä elinkeinoja. Maatalouden ulkopuolisista elinkeinoista yleisin oli käsitöiden tekeminen, mutta käsityömateriaaleista monet kerättiin suoraan luonnosta. Tilapäistyön luonnonvaraperusteisuus taas riippui työn luonteesta, sillä tehtaassa tehtävä tilapäistyö ei ole luonnonvaroihin perustuvaa kun taas plantaasilla tehty työ on.

Otin tässä tutkimuksessa elinkeinojen luokittelun perusteeksi jaon luonnonvaroihin perustuviin ja perustumattomiin elinkeinoihin. Bouahom ja kumppanit (2004, 609) taas jaottelevat tutkimuksessaan Laosin maaseudun elinkeinot maatalouselinkeinoihin²⁶ ja maatalouden ulkopuolisiin elinkeinoihin²⁷. Maatalouselinkeinot viittaavat kotitalouden piirissä tehtäviin maanviljelyselinkeinoihin, eikä esimerkiksi tilapäistyö ole maatalouselinkeino, vaikka sitä tehtäisiin plantaasilla. Tutkimuksessa todetaan, että markkinatalouteen liittyminen on lisännyt maatalouden

²⁶ farm

²⁷ non-farm

ulkopuolisia elinkeinoja. Näiden elinkeinojen lisääntyminen näkyy myös Fuangin alueella tilapäistyön lisääntymisenä, erityisesti Phonsavathin uudelleenasetuskylässä.

Verratessani omaa jaotteluani Bouahoman ja kumppaneiden jaotteluun, nousee esiin mielenkiintoinen seikka: vaikka maatalouden ulkopuolisten elinkeinojen määrä on noussut, luonnonvaroihin perustumattomien elinkeinojen määrä ei ole merkittävästi muuttunut. Suuri osa maatalouselinkeinojen ulkopuolelle luokitelluista elinkeinoista, kuten kotitaloustasolla tapahtuva tilapäistyö ja käsitöiden tekeminen tai laajemmassa mittakaavassa tapahtuvat vesivoima- ja kaivos Hankkeet, ovat pääasiassa luonnonvaroihin perustuvia. Fuangin alueella lisääntyvä markkinaintegraatio ei ole juuri vahvistanut luonnonvaroihin perustumattomia elinkeinoja, vaan tuonut uusia mahdollisuuksia luonnonvaroihin perustuvaan maanviljelyyn: uudet kaupalliset elinkeinot, kuten hedelmien ja rahakasvien viljely tai kalojen kasvatusta, ovat luonnonvaroihin perustuvia. Vaikka markkinaintegraatio on vähentänyt elinkeinojen omavaraisuutta, se ei ole tehnyt niistä vähemmän luonnonvarariippuvaisia, mikä on tärkeää huomata tarkasteltaessa ympäristömuutoksien vaikutuksia elinkeinoihin.

Maaseudun luonnonehdot, joihin omavaraiselinkeinot perustuvat, ovat voimakkaassa muutoksessa. Nämä muutokset ovat pääasiassa ihmistoiminnan aiheuttamia laajan mittakaavan muutoksia, jollaisia elinkeinot eivät ole aiemmin kohdanneet. Vaikka väestön kasvu ja keskittyminen on lisännyt luonnonvaroihin kohdistuvia paineita, maaseudun omavaraiselinkeinojen ympäristöä muuttavat vaikutukset ovat pieniä verrattuna luonnonvaraprojektien vaikutuksiin. Koska laosilaisten ruokaturva pohjautuu riisiin, ovat riisisatoon vaikuttavat ympäristömuutokset voimakkaimmin elinkeinoihin vaikuttavia muutoksia. Kaikki kylänjohtajat olivat sitä mieltä, että luonnonvaraelinkeinot ovat eniten haavoittuvaisia veteen liittyville ympäristömuutoksille eli veden puutteelle, tulville ja veden laadun heikentymiselle. Näitä aiheuttivat vaihtelevan sään lisäksi metsäkato, padon rakentaminen ja jakelukapasiteetin riittämättömyys. Veden riittävyys nähtiin alueen luonnonvaraelinkeinojen tulevaisuuden määrääväksi seikaksi. Tutkimuskylissä, joissa ei ollut keinokastelua ja joissa riisiä viljeltiin vain sadekaudella, sadon onnistuminen onkin täysin sateen ajoittumisen ja määrän varassa. Trooppisessa ilmastossa maanviljelykseen perustuvat elinkeinot eivät voi menestyä ilman riittävää sademäärää tai tehokasta keinokastelua. Ilmastonmuutoksen myötä sateen ennustamattomuus tulee lisääntymään.

Kyläläisten elämään eniten vaikuttaneet ympäristömuutokset olivat tähän asti johtuneet laajamittaisista luonnonvarahankkeista: Xaisomboun alueelle rakennetusta jättipadosta ja sen aiheuttamasta pakkosiirrosta, Nam Lik -jokeen rakennetusta padosta ja alueella tehdyistä

metsähakkuista. Suurin näistä muutoksista oli ollut asukkaiden pakkosiirto Phonsavathiin. Kuten analyysistä käy selvästi ilmi, phosavathilaisten mahdollisuudet elää pelkästään omavaraismaatalouden varassa olivat käytännössä olemattomat. Kylän valtava koko, noin 6500 henkeä, tekee ylipäätään hyvin haastavaksi löytää aluetta, joka pystyisi tarjoamaan tällaiselle joukolle luonnonvaraelinkeinojen edellytykset.

Nam Lik -joen padon aiheuttamiin muutoksiin oli suhteellisen hyvin toimeentulevissa lao-kylissä pystytty toistaiseksi sopeutumaan, vaikka veden laadun heikkeneminen oli pahentanut puutetta käyttö- ja maatalousvedestä ja näin lisännyt elinkeinojen haavoittuvuutta. Ympäristömuutosten ristivaikutuksia valottaa se, että alueella tehdyt metsähakkuut olivat voimistaneet lämpimän sään ja jokiveden saastumisen aiheuttamaa kuivuutta, kun puut eivät enää sitoneet maaperään kosteutta. Metsäkato oli myös voimistanut sekä luonnollisia että padon aiheuttamia tulvia, kun maaperän vedenpidätyskyky oli heikentynyt. Metsäkato oli myös johtanut metsätuotteiden saatavuuden heikkenemiseen, mikä oli suurin uhka köyhille, jotka nojaavat niihin elinkeinoissaan eniten.

Jättimäiset luonnonvarahankkeet ja niiden elinkeinovaikutukset valottavat sitä, miten luonnonvarojen hyödyntämisen tapa Laosissa on murroksessa: luonnonvaroja hyödynnetään entistä enemmän laajamittaisissa valtio- ja yritysvetoisissa hankkeissa, ei yksittäisten ihmisten toimesta suoraan elinkeinon saamiseksi.

6.2. Toimeentulo elinkeinojen sosiaalisen kestävyden määrittäjänä

Vaikka analyysissä esittelin ympäristömuutosten elinkeinoille aiheuttamia negatiivisia vaikutuksia, enemmistö haastatelluista ei kuitenkaan ollut kohdannut vakavia ongelmia elinkeinoissaan. Ne, joilla ruokaa oli riittänyt ongelmitta koko vuodeksi, näkivät elinkeinonsa riittävän vakaiksi. Elinkeinojen sosiaalisessa kestävydessä oli kotitalouksien välillä kuitenkin suuria eroja, ja huomasi, että elinkeinojen kestävyttä on mielekkäämpää tarkastella kotitaloustasolla kuin kylätasolla. Kotitalouksien väliset elinkeinojen kestävyden erot johtivat pohtimaan, mitkä seikat tekevät kotitaloudesta muutoskestävän tai haavoittuvan.

Köyhät kotitaloudet olivat Fuangin alueella yleensä erityisen haavoittuvaisia ympäristön muutoksille. Köyhyys korreloikin negatiivisesti monien muutoskestävyyttä rakentavien tekijöiden kanssa (Moench & Dixit 2004, 16–17). Näitä tekijöitä ovat muun muassa kotitalouksien elinkeinojen monipuolisuus; mahdollisuus muuttaa tai käydä töissä oman alueen ulkopuolella; tiedon, tavaroiden ja palveluiden liikkuminen alueelle; sosiaalinen pääoma; fyysinen pääoma; luonnonvarapääoma ja puhtaan veden saatavuus (emt., i).

Vähiten huolissaan ympäristönmuutosten vaikutuksista elinkeinoihinsa olivat ne kohtuullisesti toimeentulevat, joilla oli riisinviljelyn ohella toinen, kaupallinen pääelinkeino, kuten appelsiini- tai banaaniviljelmä. Toisin sanoen muutoskestävimmiksi elinkeinonsa näkivät ne, joilla oli suhteellisen laaja elinkeinovalikoima. Köyhillä haastatelluilla oli tyypillisesti kohtuullisesti toimeentulevia kapeampi elinkeinovalikoima, ja he näkivät elinkeinonsa haavoittuvaisemmiksi. Köyhillä oli myös keskituloisia heikommat mahdollisuudet ansaita rahaa: keskituloiset pystyivät myymään puutarhatuotteita tai riisiä köyhiä enemmän. Köyhillä kaikki tuotetut elintarvikkeet menivät useammin ruoaksi.

Erityisen huolissaan elinkeinonsa tulevaisuudesta olivat ne, joilla ei ollut omaa maata peltoriisin viljelyyn eli joiden mahdollisuudet hyödyntää luonnonvarapääomaa olivat hyvin rajalliset. He joutuivat joka vuosi käyttämään aikaansa uuden vuoririisimaan etsimiseen, ja maan puute esti elinkeinojen monipuolistamisen esimerkiksi puutarhan viljelyyn tai eläinten kasvatukseen. Köyhien käytössä oleva luonnonvarapääoma oli usein paremmin toimeentulevia heikompilaatuista, sillä esimerkiksi vuokrattavan vuoririisimaan laatu vaihteli suuresti. Myös fyysisessä pääomassa oli kohtuullisesti toimeentulevien ja köyhien välillä selkeitä eroja. Köyhillä oli esimerkiksi heikommat asuinolot ja vähemmän työvälineitä.

Köyhät olivat yleensä kohtuullisesti toimeentulevia vähemmän koulutettuja eli heillä oli luokittelusta riippuen joko vähemmän sosiaalista tai inhimillistä pääomaa. Moench ja Dixit (2004, ii–iii) lukevat koulutuksen sosiaaliseen pääomaan, kun DFID (1999, 19) lukee sen inhimilliseen pääomaan. Paremmat tietotaidon ansiosta kohtuullisesti toimeentulevat pystyivät köyhiä paremmin hyödyntämään rakenteiden, eli viranomaisten ja kehitysjärjestöjen, tarjoamia elinkeinojen monipuolistamismahdollisuuksista. Kaikki haastatellut, jotka olivat onnistuneesti osallistuneet elinkeinojen kehitysohjelmiin, kuten hedelmien kaupalliseen viljelyyn tai kalan kasvatukseen, olivat kohtuullisesti toimeentulevia. Laosissa maatalouden kehittäminen onkin keskittynyt jo valmiiksi paremmin toimeentulevien kotitalouksien piiriin, kun taas köyhät kotitalouden ovat joutuneet turvautumaan maatalon ulkopuoliseen työhön (Bouahom ym. 2004, 617).

Poikkeustilanteissa, kuten erityisen kuivina aikoina tai Nam Likin padon myötä, eri toimeentuloryhmien mahdollisuudet hyödyntää puhdasta vettä korostuivat. Paremmat toimeentulevat pystyivät joko ostamaan vettä tai kaivattamaan itselleen oman kaivon. Tämä taas lisäsi niin ihmisten hyvinvointia kuin mahdollisuuksia jatkaa esimerkiksi puutarhan viljelyä kuivuuden aikana.

Vaikka Moenchin ja Dixitin (2004, i) esittämät seikat selittävät pääosin, miksi Fuangin alueen köyhien elinkeinot ovat paremmin toimeentulevien elinkeinoja haavoittuvaisempia, joitain erojakin on. Köyhillä oli usein vahva sosiaalinen pääoma eli he pystyivät tukeutumaan sukulaisten tai naapurien apuun. Tosin formaalimpaa sosiaalista pääomaa, kuten unionin tai kylän neuvoston jäsenyyksiä heillä oli kohtuullisesti toimeentulevia vähemmän. Erot tiedon, tavaroiden ja palveluiden liikkumisessa eivät tulleet haastatteluissa esille eriarvoisesti jakautuneina tekijöinä, mutta ne selittävätkin kotitalouksien välisiä haavoittuvuuseroja paremmin kylien välisiä eroja.

Mahdollisuudet muuttaa tai käydä töissä oman alueen ulkopuolella eivät myöskään olleet köyhillä kohtuullisesti toimeentulevia heikompia, vaan päinvastoin Nong Poriin oli muuttanut peltoriisimaan perässä köyhiä ihmisiä, ja samoin kaikki tilapäistyötä kylän ulkopuolella tekevät olivat köyhiä. Köyhät itse asiassa liikkuvat paremmin toimeentulevia enemmän, sillä heidän on pakko tehdä niin elantonsa saamiseksi.

Elinkeinojen muutoskestävyyttä tarkasteltaessa Phonsavathin kylä oli oma lukunsa. Kuten monissa muissakin Laosin uudelleenasetuskylissä, elinkeinot kohtasivat useita ongelmia (Bouahom ym. 2004, 608). Pakkosiirto oli vienyt asukkailta edellytykset harjoittaa omavaraisia luonnonvaraelinkeinoja, sillä asuinpaikaksi osoitettu alue ei suurelta osin soveltunut maatalouskäyttöön. Sen luonnonvararesurssit eli maan määrä ja laatu sekä veden määrä, olivat tähän riittämättömiä. Phonsavathin kyläpäällikkö totesikin, että ilman laajamittaisia maatalousinvestointeja, kuten maaperän siirtoa ja keinokastelua, maatalous on kylälle toivoton elinkeinovaihtoehto. Koska luonnonvaraelinkeinot olivat kylässä jo valmiiksi ahtaalla, ne olivat erityisen haavoittuvaisia uusille muutoksille. Monet kyläläiset eivät olleet tyytyväisiä uudelleenasetusprojektin tarjoamiin uusiin elinkeinoihin. Niitä ei ollut sovitettu paikallisiin oloihin, sillä moni uusi elinkeino pohjautui luonnonvarojen hyödyntämiseen. Asukkaat myös kokivat, ettei heillä ollut tarpeeksi tietoa ja taitoa uusien elinkeinojen harjoittamiseen. Phonsavathin elinkeinot olivatkin siirtyneet palkkatyön ja ruoan ostamisen suuntaan.

Nam Pungin hmong-kylä tarjoaa mielenkiintoisen esimerkin siitä, miten elinkeinojen sosiaalista kestävyyttä voidaan vahvistaa hyvällä yhteisten luonnonvarojen hallinnalla. Hmongien keskuudessa metsänsuojelua pidetään arvossa ja sillä on suuri kulttuurinen merkitys. Nam Pungissa asukkaiden tulikin pyytää lupaa, mikäli he halusivat hakata metsää. Lupa myönnetään vain erityisyistä kuten talonrakennukseen. Nam Pung oli ainoa kylä, jossa lähimetsän kerrottiin olevan hyvässä kunnossa eikä metsätuotteiden määrän vähenemistä ollut havaittu. Tämä ei tosin johtunut pelkästään hyvästä hallinnasta, vaan lähimetsä oli myös säästynyt laajoilta kaupallisilta hakkuilta.

6.3. Passiivista sopeutumista muutoksiin

Yksi tämän tutkimuksen päätavoitteista oli selvittää, miten ympäristömuutoksiin on sopeuduttu ja onko tämä sopeutuminen ollut aktiivista vai passiivista. Fuangin alueella muutoksiin sopeutumiseen oli käytetty pääasiassa neljää selviytymisstrategiaa eli kulutuksen vähentämistä, ostamista, sosiaalisiin verkostoihin turvautumista ja rakenteisiin turvautumista. Näiden lisäksi oli hyödynnetty neljää pidemmän aikatahtäimen sopeutumisstrategiaa: uusien lähteiden etsimistä, korvaavan elinkeinon hankkimista, lasten kouluttamista ja muuttamista.

Näitä selviytymis- ja sopeutumisstrategioita on mielenkiintoista verrata Agrawalin ja Perrinin (2008, 7–16) esittämiin selviytymis- ja sopeutumisstrategioihin, joita ovat liikkuvuus, varastoiminen, monipuolistaminen, yhteisten resurssien käyttö ja vaihto markkinoilla. Lisäksi tarkastelen Chambersin ja Conwayn (1992, 11) listaamia selviytymisstrategioita, joita ovat kulutuksen vähentäminen, ruoan ja muun omaisuuden varastoiminen, elinkeinopohjan suojeleminen toipumista ja elinkeinon uudelleenaloittamista varten, omaisuuden myyminen, uusien ruoka- ja elinkeinolähteiden etsiminen, avun pyytäminen naapureilta tai järjestöiltä ja muuttaminen.

Sekä Agrawalin ja Perrinin selviytymis- ja sopeutumisstrategiat että Chambersin ja Conwayn selviytymisstrategiat ovat samansuuntaisia kuin Fuangin alueella käytetyt strategiat, ja yhdistettynä nämä kaksi lähettä kattoivat lähes kaikki haastatteluissa esiin tulleet selviytymis- ja sopeutumiskeinot. Mielenkiintoisimmaksi huomioksi nousee se, että yhteisten resurssien käyttö ei ollut Fuangin alueen sopeutumis- tai selviytymiskeinojen joukossa. Turvautuminen yhteisiin resursseihin tarkoittaisi Fuangin alueella metsätuotteiden tai jokituotteiden keräilyä ja hyödyntämistä. Metsä- tai jokituotteiden käyttöä ei kuitenkaan nähty keinona selvitä muutoksista, vaan pikemminkin ne olivat elinkeinoja, joihin turvauduttiin säännöllisesti, mutta joiden hyödyntämismahdollisuudet olivat heikentyneet. Itse asiassa metsätuotteiden määrä ja saatavuus oli laskenut niin paljon, että tähän muutokseen haettiin keinoja sopeutua, esimerkiksi puutarhan viljelyllä tai markkinoihin turvautumalla. Metsätuotteiden keräilyä ei enää nähty ainakaan laajassa mittakaavassa viimeisenä mahdollisuutena, jos muu ruokaturva pettää.

Yhdessäkään haastattelussa ei mainittu, että varastoja olisi tietoisesti kerätty tulevista muutoksista selviytymistä varten. Tämä saattaa johtua joko siitä, että tuleviin muutoksiin ei aktiivisesti varauduttu tai siitä, että varastojen kerääminen oli haastatelluille niin itsestään selvää, että sitä ei korostetusti mainittu. Myöskään elinkeinopohjan suojelemisesta toipumista ja elinkeinon uudelleenaloittamista varten ei löytynyt viitteitä.

Agrawal ja Perrin (2008, 7–16) eivät mainitse koulutusta sopeutumisstrategioiden joukossa. Haastatteluissa lasten kouluttamista pidettiin merkittävänä keinona kotitalouden ylisukupolvisen inhimillisen pääoman kerryttämiseen ja tätä kautta kotitalouden aseman ja toimeentulon parantamiseen. Koulutettaville lapsille tarjoutuu mahdollisuus elinkeinojen monipuolistamiseen, jopa siirtymiseen maatalouden ulkopuolisille työsektoreille, ja toisaalta lasten parantuneen toimeentulon kautta heidän vanhempiansa turva vanhuudessa vahvistuu. Jopa köyhät kotitaloudet, jotka joutuivat tekemään paljon töitä pitääkseen lapsensa koulussa, pitivät lastensa kouluttamista hyvin tärkeänä. Myös Bouahom ja kumppanit (2004, 613) esittävät, että nyky-Laosissa lasten koulutus on erittäin tärkeässä asemassa, sillä siihen sisältyy toive paremmasta elämästä ja työstä valtiolla.

Sopeutumisstrategioita voidaan tarkastella myös sen mukaan, ovatko ne aktiivisesti vai passiivisesti käytettyjä. Passiivisella sopeutumisella tarkoitan reaktiivista sopeutumista, joka tehdään suunnittelematta, osana jatkuvaa pyrkimystä vastata elinkeinoja kohtaaviin stresseihin ja shokkeihin. Aktiivista sopeutumista taas suunnitellaan tietoisesti, jotta elinkeinostrategioissa olisi mahdollista vastata etukäteen tiedettyihin riskeihin. (Osman-Elasha ym. 2006, 15.) Erityisesti taloudellisten muutosten aikoina elinkeinojen muutosta kotitaloudesta tapahtuu kuitenkin jatkuvasti, eikä ole aina yksinkertaista erotella, mitkä muutokset ovat olosuhteiden pakottamia ja mitkä omaehtoisia, kehitykseen pyrkiviä (Bouahom ym. 2004, 615).

Fuangin alueella vain harvaa sopeutumisstrategiaa oli käytetty aktiivisesti. Pääasiassa muutoksia elinkeinoissa tehtiin vain pakon edessä, elinkeinojen jo hankaloiduttua. Poikkeuksen muodosti koulutus, jota hyödynnettiin selkeästi eniten aktiivisena sopeutumisstrategiana. Myös korvaavan elinkeinon etsiminen oli ollut joissain tapauksissa aktiivinen strategia. Esimerkiksi Sammuenissa, Naxengissa ja Nong Porissa muutamat asukkaat olivat alkaneet viljellä hedelmiä markkinoille. Tätä strategiaa ei kuitenkaan ollut käytetty tietoisesti ympäristönmuutoksiin vastaamiseen, vaan sosiaaliseen muutokseen sopeutumiseen. Huomattavaa kuitenkin on, että kaupallista hedelmäviljelyä harjoittavat näkivät elinkeinonsa keskimääräistä vahvemmiksi ja olivat kohdanneet vähemmän ympäristönmuutosten aiheuttamia ongelmia, eli strategia oli vahvistanut muutoskestävyyttä myös ympäristönmuutoksia vastaan. Nongporilaisille muuttaminen Fuangin alueelle oli ollut aktiivinen pyrkimys parantaa elämää, ja sopeutua entisen asuinpaikan viljelymaan vähenemiseen ja köyhtymiseen.

Aktiivista sopeutumisstrategioiden kokeilua ei kuitenkaan tulisi nähdä automaattisena takeena parantuneesta toimeentulosta: pahimmassa tapauksessa se voi jopa heikentää elinkeinoja

tilapäisesti. Näin kävi Nam Pungissa, jossa jasmiiniriisin viljelyyn siirtyminen aiheutti vastoin odotuksia riisisadon heikkenemistä. Joko kokemuksen puute tai riisilajikkeen sopimattomuus paikallisiin sääoloihin tai maaperään aiheutti sadonmenetyksiä. Aktiiviset sopeutumispyrkimykset tarvitsevat onnistuakseen tuekseen tietoa, ja toisaalta myös luonnonvaraiselinkeinojen kohdalla paikallisten ympäristöolojen huomiointia.

Kun tarkastellaan niitä harvoja haastateltuja, jotka olivat varautuneet tulevaisuuteen aktiivisella elinkeinostrategioiden laajentamisella, selviää, että kaikki olivat jo valmiiksi hyvin toimeentulevia ja vähiten muutoksille haavoittuvaisia. Heillä oli inhimillistä pääomaa koulutuksen muodossa, fyysistä pääomaa esimerkiksi hedelmien viljelyyn tarvittavan maan muodossa ja rahallista pääomaa investoida uuteen elinkeinoon. Muuttamista aktiivisena strategiana hyödyntäneille sosiaalinen pääoma taas näyttää olleen tärkein: he joko tunsivat jonkun joka asui jo uudella alueella tai saivat tietää muuttomahdollisuudesta verkostojensa kautta. Koulutus näyttäytyy kaikista tasa-arvoisimpana sopeutumisstrategiana: siihen panostavat olivat hyvin erilaisista taustoista, ja vain ne, joiden kotitalous ei enää kyennyt tulemaan toimeen ilman lasten työpanosta, eivät kyenneet sitä hyödyntämään.

Kaiken kaikkiaan olin yllätynyt sopeutumisstrategioiden vähäisyydestä. Haastattelutilanteissa tuntui välillä jopa naiivilta kysyä elinkeinojensa kanssa kamppailevilta ihmisiltä, miten he ovat sopeutuneet tai voisivat sopeutua paremmin kohtaamiinsa muutoksiin. Usein erityisesti köyhien kohdalla vastaus oli, että sopeutumisstrategioita ei ole. Korrelaatio pääomien ja sopeutumismahdollisuuksien välillä olikin selkeä: paremmin toimeentulevilla oli yleensä myös eniten sopeutumisstrategioita ja toisaalta fyysistä, taloudellista tai inhimillistä pääomaa toteuttaa niitä.

Muutoskestävyyden vahvistamista koskevat suunnitelmat ja ideat liittyivät lähinnä kylien parantuvien markkinayhteyksien ja uusien viljelyteknologioiden hyödyntämiseen, esimerkiksi maatalouden laajentamisen ja tehostamisen, rahakasvien kasvatuksen sekä maanviljelyn kaupallistamisen muodossa. Myös Laosin hallitus ja alueviranomaiset ovat maatalouden kehityksessä pyrkineet näihin tavoitteisiin. Kyläläiset näkivät kehitysideoiden toteutumisen olevan kuitenkin oman valtansa ulkopuolella: kastelujärjestelmän perustamiseen, uuden peltopinta-alan raivaamiseen, koulutuksen saamiseen ja infrastruktuurin kehittämiseen odotettiin tukea viranomaisten ja valtion taholta. Markkinayhteyksien kehittyminen tai tehtaiden ja plantaasien sijoittuminen alueelle taas nähtiin kontrolloimattomien markkinavoimien toiminnan tuloksena.

Otin energiaa ja sähköä käsitteleviä kysymyksiä mukaan tutkimukseen, sillä minua kiinnosti, oliko suhteellisen vasta saatu sähköyhteys tuonut mukanaan uusia elinkeinomahdollisuuksia ja monipuolistamisen kautta vahvistanut elinkeinojen kestävyyttä. Sähköä oli kuitenkin käytetty elinkeinoissa hyvin marginaalisesti, poikkeuksena käsitöiden valmistaminen, joka oli sähkövalon ansiosta mahdollista myös iltaisin. Sähköverkko oli kuitenkin alueella uusi, joten tulevaisuudessa tilanne tulee luultavasti muuttumaan.

6.4. Markkinaintegraatio ja hallituksen kehityspolitiikka reunaehto- asettajina

Laosin maaseudun ympäristönmuutoksia ja elinkeinoja tarkasteltaessa nousee selkeästi esiin hallituksen ja sen kehityspolitiikan rooli muutosten viitoittajana. Hallitus asettaa maaseudun elämälle reunaehdoja kahden kehityskulun – maaseudun kehitykseen tähtäävän LFAP -ohjelman ja taloudelliseen kasvuun tähtäävän luonnonvarapolitiikan – kautta. Samaan aikaan taustalla vaikuttaa syventyvä markkinaintegraatio, jonka tuomat mahdollisuudet muokkaavat ihmisten toiveita ja tavoitteita. Toisaalta markkinat muuttavat nykyisten elinkeinojen pohjaa, luonnonehdoja, suurten luonnonvaraprojektien kautta. Näin muutos ruokkii itseään.

Laosin hallitus on LFAP -ohjelmassa pyrkinyt keskittämään ihmisiä kehitysalueille, joilla maanviljelyksen kehittäminen teknisempään suuntaan, esimerkiksi keinokastelulla ja uusilla koneilla, olisi mahdollista. Samalla maaseudun asukkaille pystyttäisiin tarjoamaan parempi fyysinen pääoma, esimerkiksi sähköyhteyden, vesijohdon ja terveydenhuollon muodossa. Yhtenä ohjelman tavoitteena on ollut pysäyttää ympäristöä tuhoavana pidetty kaskiviljely. Kuitenkin haastattelut osoittavat selvästi, että tässä ei ole onnistuttu. Maaseudun asukkaille kaskiviljely on viimeinen vaihtoehto ansaita elinkeino, eli kaskiviljelyn jatkaminen ei johdu niinkään asukkaiden toiveesta kuin siitä, että peltoriisimaata ei ole tarpeeksi saatavilla. Kaskiviljelyn lopettaminen tuskin tulee onnistumaan vain kielloilla, vaan kaskeamisen tilalle tarvitaan varteenotettava elinkeinovaihtoehto. Pula peltoriisimaasta on vain yksi esimerkki siitä, mitä negatiivisia seurauksia ihmisten keskittämisestä kehitysalueille on ollut. Alueiden luonnonvarat eivät kohtaa kooltaan yhä kasvavaa väestömäärää, ja Fuangin alueella luonnonvaroihin kohdistuva kasvava paine näkyy myös kalakantojen ja metsätuotteiden määrien vähenemisessä.

Kritiikistä huolimatta on selvää, että selvä enemmistö maaseudun asukkaista oli tyytyväisiä hallituksen kehityspolitiikkaan. Terveystieteiden, lähempänä sijaitsevat koulut, vesijohto ja sähköyhteys olivat hyödyttäneet erityisesti kotitaloustöitä tekevien naisten elämää. Hallinnon toimia moitittiin vain yksittäisiä kertoja: esimerkiksi Naxengissa siitä, että alueviranomaiset eivät olleet

reagoineet Nam Lik -joen pahaan hajuun. Hallinnolta toivottiin kuitenkin selvästi nykyistä enemmän tukea ja koulutusta maanviljelyksen kehittämiseen, sillä Fuangin alueella ei esimerkiksi ollut käytössä keinokastelua. Vaikka haastatellut olivat varmasti aidosti tyytyväisiä elämän modernisoitumiseen, on vastauksia analysoitaessa kuitenkin syytä muistaa, että Laos on tiukka yksipuoluejärjestelmä, joka käytännössä estää kaiken kansalaisyhteiskunnan toiminnan (Jusi 2013, 36). Haastatteluissa esimerkiksi uudelleenasetuskylä Phonsavathin asukkaat kritisoivat vahvasti pakkosiirtoa ja sen toteutusta, mutta kritiikki kohdistui patoyhtiöön ja uudelleenasetusprojektiin, ei hallintoon.

Tällä hetkellä Laosin luonnonehtoja muokkaavat eniten taloudelliseen kasvuun ja vientiin tähtäävät luonnonvarahankkeet. Kuten Phonsavathin kylän tapaus osoittaa, luonnonvarahankkeiden vaikutusten huomioiminen ja tasoittaminen on riittämätöntä. Erityisesti vesivoimaprojekteja on moitittu siitä, että sosiaalisia ja ympäristövaikutuksia ei ole pystytty kompensoimaan riittävästi (Jusi 2013, 91). Maan poliittinen toimintaympäristö, eli monoliittinen päätöksenteko, ja poliittinen kulttuuri, eli ylhäältä alaspäin toimiva hallinto, vaikeuttavat toiminnan kokonaisvaltaiset seuraukset huomioivaa luonnonvaraprojektien hallintaa (emt., 10), ja toisaalta myös edistävät kulttuuria, jossa paikalliset asukkaat eivät saa ääntään kuuluviin. Laosissa ongelmat luonnonvaroihin perustuvan kasvun ja maaseudun ihmisten elinkeinojen ja toimeentulon yhteensovittamisessa eivät johdu niinkään lainsäädännön kehittymättömyydestä kuin siitä, että sinällään riittävien lakien noudattamista ei valvota eikä laissa aseteta rikkojille rangaistuksia. (Stenhouse & Bojö 2010, 11 ja International Rivers 2008, 3.)

Ympäristönmuutos ei tällä hetkellä ole Laosin maaseudulla elinkeinojen murrosta voimakkaimmin ajava muutos. Markkinayhteyksien paraneminen, liittyminen osaksi kansallisia ja globaaleja markkinoita sekä elinolojen koheneminen modernisaation, esimerkiksi sähkön ja kulkuvälineiden myötä, viitoittavat maaseudun elämää ja suuntaavat ihmisten toiveita elinkeinoista, asuinpaikasta ja tulevaisuudesta. Laosissa kaupungistuminen on vielä aluillaan, mutta tulee lisääntymään.

On mielenkiintoista nähdä, mikä tulee olemaan voimistuvan markkinaintegraation ja omavaraistalouden suhde Laosin maaseudun tulevaisuuden elinkeinoissa ja miten elinkeinot sopeutuvat muuttuvaan toimintaympäristöön. Markkinoihin integroituminen voi joko vahvistaa omavaraismaatalouden mahdollisuuksia tai tuhota ne, sillä samalla kun tilapäistyöstä saadut rahat voivat vahvistaa maatalouselinkeinoja tukevia investointeja, tilapäistyö voi myös olosuhteista riippuen viedä tarvittua työvoimaa ja -aikaa maataloustyöltä. (Bouahom ym. 2004, 614–618.) On myös hyvä muistaa, että luonnonvaraperusteiset elinkeinot eivät ole enää kaikkien maaseudun

asukkaiden toivevalinta, vaan monet haluaisivat siirtyä maatalouden ulkopuolisiin elinkeinoihin, joita he pitävät luonnonvaraelinkeinoja vakaampina.

Näyttää selvältä, että tulevaisuudessa elinkeinot siirtyvät pois omavaraisuudesta kohti yhä kaupallisempaa viljelyä. Bouahom ja kumppanit (2004, 612–613) ovat arvioineet, että Laosin maataloudessa nyt näkyvä kehityssuunta heikkenevän maataloustuotannon täydentämisestä puutarhatuotteiden, käsitöiden ja metsätuotteiden myynnillä on vain väliaikainen tapa korjata vähenevää satoa, ja pian maatilän ulkopuolinen työ tulee laajasti osaksi elinkeinovalikoimaa. Onkin selvää, että ainakin niillä alueilla, joilla luonnonvaraelinkeinojen edellytyksen katoavat joko luonnonvaraprojektien, väestönkasvun tai ilmastonmuutoksen seurauksena, elinkeinot siirtyvät yhä enemmän kohti palkkatyötä.

Siinä missä markkinaintegraatio hyödyttää monia, voi se heikentää jo valmiiksi köyhien ja haavoittuvaisten kotitalouksien ja kylien asemaa. Eriarvoistuminen onkin jopa lisääntynyt taloudellisen kasvun myötä. (Rigg 2006, 126–131.) Tässä muutoksessa jo valmiiksi heikompiosaisten pienemmät mahdollisuudet sopeutua muuttuviin elinkeinoihin korostuvat. Köyhimpien kannalta erityisesti muutos omavaraistaloudesta puhtaaseen rahatalouteen voi olla ongelmallinen, sillä he tulevat näin riippuvaisiksi ruoan hinnan heilahteluista. Maatalouden omavaraiselinkeinoiniin sisältyvä mahdollisuus selviytyä tilapäisistä muutoksista vähentämällä myyntiä ja ottamalla tuotettu ruoka omaan kulutukseen, tekee niistä sosiaalisesti kestäviä ainakin niin, että suoranaiset nälänhädät eivät ole yleisiä. Rahakasveja viljeltäessä tai tilapäistyössä tämä mahdollisuus menetetään.

7 LOPUKSI

Aloin tutkia Laosia ja sen elinkeinoja kaukaisena ja vieraana tutkimuskohteena. Pro gradu -projektiani voisikin kuvailla tutkimusmatkaksi uuteen ja tuntemattomaan. Tutkimuksen kuluessa huomasin kuitenkin, etteivät tematiikka ja tutkimuksen kohde olleetkaan kovin kaukaisia suomalaisesta perspektiivistä tarkasteltuna. Suomi on myös vain muutama sukupolvi sitten käynyt läpi markkinaintegraatiokehityksen ja siirtymän maaseudun omavaraiselinkeinoista kohti luonnonvaroista riippumattomia elinkeinoja. Kokemukset valtiojohtoisen kehityksen hyödyistä ovat myös hyvin samanlaiset, sillä Suomessakin monet maaseudun kehityshankkeet tapahtuivat valtiovetoisesti, vaikka muuten maiden hallintojärjestelmät poikkeavat toisistaan.

Henkilökohtaisesti tutkimuskohteeni samuutta suomalaiseen historiaan valaisi haastatteluissa sivuttu sähköverkon saaminen kyliin. Haastatellut kuvailivat noin 10 vuotta sitten saamansa sähkövalon etuja ja hienoutta, erityisesti sitä, miten elämää mullistavaa oli pystyä toimimaan valoisassa ympäristössä myös iltaisin. Kenttätyön jälkeen puhuin Suomessa isoäitieni kanssa sähkövalon tulemisesta Suomen maaseudulle heidän lapsuudessaan: kokemukset osoittautuivat täysin yhtäläisiksi.

Laosin teollistuminen ja markkinaintegraatio saattaa kuitenkin edetä toisin kuin Suomessa. 2000-luvulla vähiten kehittyvien maiden joukosta ylös ponnisteleva talous kohtaa aivan toisenlaisen maailmantalouden, kilpailun ja rakenteet kuin Suomi aikanaan. Väistämättömältä näyttävä ilmastonmuutos vuosisadan loppuun mennessä saattaa myös kääntää Laosin elinolot huonompaan suuntaan, ja toisaalta luonnonvaroihin nojaava kasvupolitiikka ei voi jatkua loputtomiin.

Muuttuvat luonnonehdot ja taloudellinen toimintaympäristö edellyttävät perustavanlaatuisia muutoksia Laosin maaseudun elämässä. Lyhytjänteiset selviytymisstrategiat eivät riitä takaamaan elinkeinojen jatkuvuutta, vaan tarvitaan sopeutumista, jossa elinkeinojen vahvistamisessa pystyttäisiin hyödyntämään muutosten myötä syntyneitä uusia mahdollisuuksia. Toisaalta toimivia selviytymisstrategioita ei tule aliarvioida, sillä nähdäkseni ne mahdollistavat sopeutumisstrategioiden suunnittelun, koska turvattu elinkeinoperusta, joka ei ole pienimpienkin muutosten uhkaama, vapauttaa tilaa ja resursseja valmistautua myös tulevaan.

Tällä hetkellä Laosin maaseudun asukkailla ei ole tietoa, kykyä tai mahdollisuuksia vahvistaa elinkeinojaan aktiivisesti tulevaisuuden muutosten varalle. Kuten tutkimuksesta käy ilmi, asukkailla ei ole esimerkiksi ilmastonmuutoksesta juuri tietoa eikä näin mahdollisuutta aktiiviseen sopeutumiseen. Laosin hallituksen ja viranomaisten, jotka ohjaavat maaseudun elinkeinoja kehitysohjelmien kautta, tulisi ottaa paikkansa sopeutumis- ja selviytymisstrategioiden edistämässä ja tietoisuuden lisäämisessä. Pelkästään tiedon lisääminen ja inhimillisen pääoman vahvistaminen ei kuitenkaan riitä, sillä tällä hetkellä kylien oma fyysinen pääoma ei mahdollista muutoskestävämpien elinkeinojen rakentamista. Erityisesti vesihuollon kehittämiseen ja keinokasteluun tarvittaisiin hallinnon tukea. Kysymys veden riittävyydestä tulee kriittiseksi, mikäli sateiden epäsäännöllisyys ja sään kuumuus lisääntyvät.

Hallituksen kehityspolitiikka on pyrkinyt tuomaan markkinaintegraation hyötyjä myös maaseudulle rohkaisemalla kyliä siirtymään kohti kaupallisempaa viljelyä. On kuitenkin huolestuttavaa huomata, että käytännössä kaikki uudet elinkeinostrategiat nojaavat suoraan luonnonvarojen hyödyntämiseen, kuten maatalouden laajentaminen ja tehostaminen, rahakasvien kasvatusta sekä tilapäistyöplantaaseilla. Sama pätee koko Laosin kasvu- ja talouspolitiikkaan. Kun tarkastellaan luonnonvaraelinkeinojen tulevaisuutta heikkenevän ympäristön tilan ja voimistuvan ilmastonmuutoksen kontekstissa, tulevaisuuden elinkeinot ja strategiat eivät voi perustua yksin luonnonvaroihin. Myös keskittämispolitiikan mielekkyyttä tulisi puntaroida uudestaan, sillä hupenevat luonnonvarat tuskin mahdollistavat kaikille maatalouselinkeinojen laajamittaista jatkuvuutta tiheään asutuilla alueilla. Jotta Laosissa olisi jatkossakin mahdollisuus saavuttaa sosiaalisesti kestävä elinkeinopohja, elinkeinojen ja kasvupolitiikan tulisi aidosti monipuolistua kattamaan myös luonnonvaroista riippumattomia elinkeinoja ja tulonlähteitä.

Koska pro gradu -työssä ei voi kattaa läheskään kaikkia tutkimusprosessin kuluessa esiin nousevia mielenkiintoisia yksityiskohtia, moni Laosin maaseudun elinkeinoihin ja ympäristönmuutoksiin liittyvä kysymys jäi vielä pohdituttamaan työn valmistumisen jälkeen. Onko voimakas luonnonvaroihin perustuva talouskasvu ja maaseudun ihmisten toimeentulo ylipäättään mahdollista sovittaa yhteen? Entä miten Laosin varautumista ilmastonmuutokseen on kehitetty? Erityisesti jäin pohtimaan sopeutumismahdollisuuksien epätasa-arvoista jakautumista. Tärkeä kysymys onkin, miten voitaisiin luoda olosuhteet sellaisille muutoksiin sopeutumisstrategioille, joita myös köyhät voisivat hyödyntää. Tämä ei koske vain kylätason toimintaa tai hallituksen politiikkaa vaan myös ulkomaisia avunantajia, joiden projekteista köyhimmät eivät ole pystyneet täysimääräisesti hyötymään.

Lähteet

- Adger, Neil (2000). Social and ecological resilience: are they related? *Progress in Human Geography* 24(3): 347–364.
- Adger, Neil; Huq, Saleemul; Brown, Katrina; Conway, Declan & Hulme, Mike (2003). Adaptation to climate change in the developing world. *Progress in Development Studies* 3(3): 179–195.
- Agrawal, Arun & Perrin, Nicholas (2008). Climate adaptation, local institutions and rural livelihoods. IFRI Working Paper # W081-6. Michigan: International Forestry Resources and Institutions Program.
- Bayliss-Smith, Tim (1991). Food Security and Agricultural Sustainability in the New Guinea Highlands: Vulnerable People, Vulnerable Places. *IDS Bulletin* 22(3): 5–11.
- Bojö, Jan; Bucknall, Julia; Hamilton, Kirk; Kishor, Nalin; Kraus, Christiane & Pillai, Poonam (2001). Environment chapter. Teoksessa: World Bank. Poverty reduction strategy papers' source book. 371–405.
- Bouahom, Bounthong; Douangsavanha, Linkham & Rigg, Jonathan (2004). Building sustainable livelihoods in Laos: untangling farm from non-farm, progress from distress. *Geoforum* 35(5): 607–619.
- Bujra, Janet (2006). Lost in Translation? The Use of Interpreters in Fieldwork. Teoksessa: Desai, Vandana & Potter, Robert B. (2006). *Doing Development Research*. 172–178. London: SAGE Publications.
- Carter, John (2004). Research note: reflections on interviewing across the ethnic divide. *International journal of social research methodology* 7(4): 345-353.
- Cavendish, William (2000). Empirical Regularities in the Poverty-Environment Relationship of Rural Households: Evidence from Zimbabwe. *World Development* 28(11): 1979-2003.
- Chambers, Robert & Conway, Gordon (1992). Sustainable rural livelihoods: practical concepts for the 21st century. IDS discussion paper 296. Brighton: Institute for Development Studies.
- Chambers, Robert (1995). Poverty and livelihoods: whose reality counts? *Environment and Urbanization* 7(1): 173–204.
- CIA (2014). The World Factbook: East and Southeast Asia: Laos. Saatavissa: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/la.html>. Päivitetty 27.3.2014, luettu 12.4.2014.
- Desai, Vandana & Potter, Robert (2006). *Doing Development Research*. London: SAGE Publications.
- DFID (1999). Sustainable Livelihoods Guidance Sheets. London: Department for International Development.
- Erenstein, Olaf (2011). Livelihood Assets as a Multidimensional Inverse Proxy for Poverty: A District-level analysis of the Indian Indo-Gangetic Plains. *Journal of Human Development and Capabilities* 12(2): 283–302.

- Haila, Yrjö & Levins, Richard (1992). *Ekologian ulottuvuudet*. Tampere: Vastapaino.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2008). *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudemus University Press.
- Hussein, Karim (2002). *Livelihoods approaches compared: a multi-agency review of current practice*. London: ODI.
- IFAD (2012). Laos: Statistics. Rural Poverty Portal. International Fund for Agricultural Development. Saatavilla: <http://www.ruralpovertyportal.org/en/country/statistics/tags/laos>. Päivitetty: 2012, luettu: 14.5.2014.
- International Rivers (2008). *Power surge: The impacts of rapid dam development in Laos*. Berkeley: International Rivers.
- International Rivers (2013). *Pöyry's Role in the Xayaburi Dam Controversy*. International Rivers. Saatavilla: http://www.internationalrivers.org/files/attached-files/factsheet_on_poyry_role_in_xayaburi_dam_feb_2013.pdf. Luettu: 14.5.2014.
- IPCC (2007). *IPCC Fourth Assessment Report: Climate Change 2007: Synthesis Report Summary for Policymakers*. Geneva: Intergovernmental Panel on Climate Change.
- Jusi, Sari (2013). *Integrated Water Resources Management (IWRM) approach in water governance in Lao PDR : cases of hydropower and irrigation*. Tampere: Tampereen Yliopistopaino - Juvenes Print.
- Koponen, Juhani; Lanki, Jari & Kervinen, Anna (2007). *Kehitysmatutkimus: johdatus perusteisiin*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kotilainen, Juha & Eisto, Ilkka (toim.) (2010a). *Luonnonvarayhdyskunnat ja muuttuva ympäristö – resilienssitutkimuksen näkökulmia Itä-Suomeen*. University of Eastern Finland, Reports and Studies in Social Sciences and Business Studies No 2: Joensuu.
- Kotilainen, Juha & Eisto, Ilkka (2010b). *Johdanto*. Teoksessa: Kotilainen, Juha & Eisto, Ilkka (toim.) (2010a). *Luonnonvarayhdyskunnat ja muuttuva ympäristö – resilienssitutkimuksen näkökulmia Itä-Suomeen*. 9–13.
- Kotilainen, Juha & Eisto, Ilkka (2010c). *Resilienssitutkimus ja sosioekologiset järjestelmät*. Teoksessa: Kotilainen, Juha & Eisto, Ilkka (toim.) (2010a). *Luonnonvarayhdyskunnat ja muuttuva ympäristö – resilienssitutkimuksen näkökulmia Itä-Suomeen*. 14–29.
- Lao PDR (2004). *National Growth and Poverty Eradication Strategy*. Saatavilla: http://www.la.undp.org/content/lao_pdr/en/home/library/poverty/NGPES.html. Luettu: 14.5.2014.
- Liamputtong, Pranee (2010). *Performing qualitative cross-cultural research*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Liverpool-Tasie, Lenis & Winter-Nelson, Alex (2011). *Asset versus consumption poverty and poverty dynamics in rural Ethiopia*. *Agricultural Economics* 42(2): 221–233.
- Moench, Marcus & Dixit, Ajaya (2004). *Adaptive Capacity and Livelihood Resilience: Adaptive Strategies for Responding to Floods and Droughts in South Asia*. Boulder/Nepal: Institute for Social and Environmental Transition, International; Institute for Social and Environmental Transition.
- Ngunjiri, Eliud (1998). *Participatory methodologies: double-edged swords*. *Development in Practice* 8(4): 466–470.

Norton, Andy (2001). A rough guide to PPAs: Participatory Poverty Assessment: An introduction to theory and practice. London: Overseas Development Institute.

Osman-Elasha, Balgis; Elhassen, Nagmeldin; Hanafi, Ahmed & Zakiieldin, Sumaya (2005). Sustainable livelihood approach for assessing community resilience to climate change: case studies from Sudan. AIACC Working Paper No. 17. Assessments of Impacts and Adaptations to Climate Change.

Osman-Elasha, Balgis; Goutbi, Nagmeldin; Spanger-Siegfried, Erika; Dougherty, Bill; Hanafi, Ahmed; Zakiieldin, Sumaya; Sanjak, Amin; Atti, Hassan & Elhassen, Hashim (2006). Adaptation strategies to increase human resilience against climate variability and change: Lessons from the arid regions of Sudan. AIACC Working Paper No. 42. Assessments of Impacts and Adaptations to Climate Change.

Pöyry (2013). Nam Ngum 2 Hydroelectric Power Project, Lao PDR. Saatavissa: <http://www.poyry.com/projects/nam-ngum-2-hydroelectric-power-project-lao-pdr>. Päivitetty: 2013. Luettu: 12.4.2014.

Rehbein, Boike (2007). Globalization, Culture and Society in Laos. Lontoo/New York: Routledge.

Resilience Alliance (2007). Assessing resilience in social-ecological systems: a scientist workbook. Resilience Alliance. Saatavilla: http://www.resalliance.org/index.php/resilience_assessment.

Rigg, Jonathan (2006). Forests, Marketization, Livelihoods and the Poor in the Lao PDR. *Land Degradation & Development* 17(2): 123–133.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006). KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaristo. Saatavilla: <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>. Viitattu 12.4.2014.

Scoones, Ian (1998). Sustainable rural livelihoods: a framework for analysis. IDS Working Paper 72. Brighton: Institute of Development Studies.

Scoones, Ian & Wolmer, William (2003). Introduction: Livelihoods in Crisis: Challenges for Rural Development in Southern Africa. *IDS Bulletin* 34(3): 1–14.

Scoones, Ian (2009). Livelihoods perspectives and rural development. *The Journal of Peasant Studies* 36(1): 171–196.

Shiva, Vandana (2002). Staying Alive: Women, Ecology, and Development. 8. painos. London : Zed Books.

Stenhouse, Renae & Bojö, Jan (2010). An Environmental Perspective on Hydropower and Mining Development in the Lao PDR. Lao PDR Development Report 2010: Background paper. World Bank.

Stuart-Fox, Martin (2011). Countries at the Crossroads 2011: Laos. Freedom House.

Sumner, Andrew & Tribe, Michael (2008). International development studies. Theories and methods in research and practice. London: Sage Publications.

Suomen ulkoasiainministeriö (2010). Mekongin alueellinen yhteistyö. Saatavissa <http://formin.finland.fi/Public/default.aspx?nodeid=40585&contentlan=1&culture=fi-FI>. Päivitetty 5.8.2010, luettu 28.10.2011.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 6. uud. laitos. Helsinki: Tammi.

UNDP (2004). Attacking Poverty While Improving the Environment: Toward Win-Win Policy Outcomes. Poverty and Environment Initiative. United Nations Development Programme & European Commission. Saatavissa: <http://www.unpei.org/knowledge-resources/publications.html>.

UNESCO IBE (2011). World Data on Education VII Ed. 2010/2011. UNESCO/IBE. Saatavilla: http://www.ibe.unesco.org/fileadmin/user_upload/Publications/WDE/2010/pdf-versions/Lao_PDR.pdf. Luettu: 14.5.2014.

U.S. Department of State (2011). Background Note: Laos. Saatavissa: <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/2770.htm>. Päivitetty 6.6.2011, luettu 13.12.2011.

World Bank. Poverty reduction strategy papers' source book. World Bank. Saatavissa: <http://go.worldbank.org/3I8LYLXO80>. Luettu: 14.5.2014.

World Bank (2013). Lao PDR Environment. Saatavissa: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/EASTASIAPACIFICEXT/EXTEAPREGTOPENVIRONMENT/0,,contentMDK:20266320~menuPK:537827~pagePK:34004173~piPK:34003707~theSitePK:502886,00.html>. Luettu 12.4.2014.

World Bank (2014). Climate Change Knowledge Portal: Laos. Saatavissa: <http://sdwebx.worldbank.org/climateportal/index.cfm>. Luettu 14.4.2014.

Liitteet

LIITE 1

Interview with villagers

BASIC INFORMATION

- Name of the respondent
- Male / Female?
- Ethnic group?
- Level of education?
- How many people live in your household (children/adults)? Is there seasonal variation?
- How do you see your livelihood (good, sufficient, poor)?
- How long have you been living in this village?

LIVELIHOODS

- What is your main occupation? Other occupations? What is your main source of income? Is there variation between dry and wet season?
 - Agriculture, hunting, fishing and collecting NTFPs
 - Handicraft
 - Commercial
 - Other types of Industry
- How long have you been practicing these livelihoods?
- Where do you get food?
 - Growing, buying, collecting NTFPs, hunting etc.?
 - Has there been any changes in the past years for the rice products? Vegetables and fruits? NTFPs? Animals? Any other food sources?
 - Do you have enough rice the whole year? How many months rice shortage?
- How has your life been changing in past 10 years?
 - Have your occupations changed in past 10 years?
 - Agriculture, hunting, fishing and collecting NTFPs (incl. collecting firewood)
 - Handicraft
 - Commercial
 - Other types of Industry
 - Do you need to work less or more?
- Have you had any problems with your occupations in the past years?

ENVIRONMENTAL CHANGE

- Has there been any environmental change in last 10 years?
 - Weather, forest, water, water quality, soil etc.
- Why do you think these changes are happening?
- Have they had negative or positive impact on your occupations?
 - Agriculture, hunting, fishing and collecting NTFPs (incl. firewood)
 - Handicraft
 - Commercial
 - Other types of Industry
- How did you survive the negative changes?
 - Did you have to change something in your occupations?
- Do you feel that your occupations are threatened?
 - What could make them less threatened?
- Are you worried about the environment?
- What kind of strategies would help you to overcome environmental changes in the future?
- Have you heard about the global warming?
 - Do you think it has or will have an effect on your life?
 - How can you survive the negative changes?

ENERGY

- What kind of energy sources do you use at home? (electricity, firewood, charcoal, liquid fuels)
 - Has there been any problems with finding firewood?
- For what purposes do you use electricity?
- Does electricity have some kind of role in any of your occupations?
 - If not, do you think you could use electricity in your livelihoods? What would it require?
- Has it had any effect on food security?

FUTURE

- Which positive / negative aspects do you see in the future?

LIITE 2

Focus group discussions

BASIC INFORMATION (on each participant)

- Name of the respondent
- Male / Female?
- Ethnic group?
- Level of education?
- How many people live in your household (children/adults)? Is there seasonal variation?
- How do you see your livelihood (good, sufficient, poor)?

LIVELIHOODS

- What is your main occupation? Other occupations? (Dry and wet season)
 - Agriculture, hunting, fishing and collecting
 - Handicraft
 - Commercial
 - Other types of Industry
- Have there been any major changes in your village in the past 10 years?
 - Have they affected the livelihoods in the village?
- Do you think livelihoods in this village are vulnerable to changes?
 - Would something make them less vulnerable?
- What kinds of things are important for livelihood security?

ENVIRONMENTAL CHANGE

- Have there been any changes in environment and have they affected livelihoods in past 10 years?
 - Weather (impact on farming, rice cultivation etc.)
 - Forest (NTFPs, hunting etc.)
 - Water, water quality (fishery, drinking water etc.)
 - Soil (farming, rice cultivation etc.)
- How have you coped with negative changes? Did you have to change something on your livelihoods?
- Do you know what climate change means? Has it affected this village?
- How could you cope with environmental changes and climate change better?
- Are you worried about the environment?

ENERGY

- What are the most important uses of electricity?
 - Do people in this village use energy in their livelihoods?
- Do you see it possible to use energy in livelihoods?
 - What would it require?

- What do you think about electricity?
 - What kind of good/bad sides does it have?
 - Has access to electricity had an effect on your food security?
- Which do you prefer using, electricity or firewood? Why?

FUTURE

- Which positive / negative aspects do you see in the future?

LIITE 3

Interview with the village heads

BACKGROUND INFORMATION

- Name of the respondent
- Ethnic group?
- Level of education?

POPULATION STRUCTURE

- How many people live in this village? Is there seasonal variation?
- How many men/women?
- How many households?

LIVELIHOODS AND FOOD SECURITY

- What are the main livelihoods in this village? Is there seasonal variation?
 - Agriculture, hunting, fishing and collecting
 - Handicraft
 - Commercial
 - Other types of Industry
- Where do people get food?
 - growing, buying, rice cultivation, gardens, NTFPs, hunting, fishing etc.
- Are there any poor households in the village? How many?
- What is your criteria for poverty?
- Has there been any major changes in the village in past 15 years?
 - Have these changes affected livelihoods?

ENVIRONMENTAL CHANGE

- Has there been any environmental changes in past 15 years?
 - Weather, forest, water, water quality, soil etc.
- Why do you think these changes are happening?

- Have environmental changes had negative or positive impact on livelihoods?
 - Agriculture, hunting, fishing and collecting
 - Handicraft
 - Commercial
 - Other types of Industry
- Did people have to change something in their occupations because of the environmental changes?
- Do you feel that the occupations of this village are threatened?
 - What could make them less threatened?
- Have you heard about the global warming?
 - Do you think it has or will have an effect on the life of your village?
- What kind of strategies would help people to overcome environmental changes in the future?
 - New occupations?
- Are you worried about the environment?

ENERGY

- When was this village connected to a grid?
- Does everyone in the village have access to the grid? If not, how many don't?
- What kind of other energy sources do people use in this village?
 - e.g. firewood, charcoal, kerosene, other fuels
- Do people use electricity in livelihoods? Has it made livelihoods easier? Has it brought new livelihoods?
 - Agriculture, hunting, fishing and collecting
 - Handicraft
 - Commercial
 - Other types of Industry
- Do you see people could use more electricity in livelihoods?

INFRASTRUCTURE DEVELOPMENT

- When was the road built? / How far is the road from your village?

FUTURE

- How do you see the development of the village in the future?